

Energipolitikkenes betydning
for USA's udenrigspolitik
efter den kolde krig
(1990-2005)

Skrevet af Troels Riis Larsen

Specialevejleder: Poul Villaume

Københavns Universitet
SAXO instituttet, Afdeling for Historie
Juni 2006

Indholdsfortegnelse

Figur- og tabelfortegnelse	3
Akronymer og forkortelser	4
1. <u>Indledning</u>	5
Abstract	5
Motivation	5
Problemformulering	7
Metode	7
Materialer og Kilder	8
2. <u>Globalisering, imperium og imperialisme</u>	10
Globalisering	10
Statsmagt eller globalmagt	11
Statens rolle	13
Globalisering igen?	16
Det amerikanske imperium	16
Imperialisme og det amerikanske imperium	19
Investeringer og imperialisme	23
Imperialisme	25
Forskelle i imperialisme fra 1914 til 1990	26
Globalisering, imperium, imperialisme	28
3. <u>Amerikansk udenrigspolitik: Konsensus eller konflikt?</u>	29
USA som nr. 1	29
Masseødelæggelsesvåben	36
Krig Mod Terror	39
Konsensus frem for skillelinjer	43

4.	<u>Oliens betydning for udenrigspolitikken</u>	44
	Den amerikanske olieindustri frem til 1990: Kort overblik	44
	Oliens betydning for den amerikanske økonomi	50
	Amerikanske direkte udenlandske investeringer i olieindustrien	52
	Områder med mulighed for investering	55
	Peak Oil: Har verdensproduktionen toppet?	57
	George H. W. Bush: Olie og den første Golfkrig	58
	Bill Clinton: Økonomien i udenrigspolitikken	66
	George W. Bush: Oliepræsidenten	72
	Amerikansk olie- og energipolitik 1990-2005	91
5.	<u>Geopolitik efter den kolde krig</u>	95
	Israel/Palæstina konflikten	95
	USA og Europa	98
	USA og Kina	100
	USA og Rusland	101
	Geopolitik og amerikansk udenrigspolitik	101
6.	<u>Konklusion</u>	103
	Litteraturliste	105

Figur- og tabelfortegnelse

Figur 2.1. Amerikanske direkte investeringer i udlandet i mio. dollars. Løbende priser. – s. 25

Tabel 4.1. USA's olieforbrug og afhængighed af importeret olie. – s. 48

Figur 4.1. USA's importerede olie 1961-2004 i pct. af samlede import. – s. 49

Figur 4.2. Den amerikanske olieindustri direkte udenlandske investeringer i milliarder dollars i perioden fra 1990-2001. Beregnet efter den historiske kostpris. – s. 53

Figur 4.3. DUI i mineindustrien fra 1999-2004 i milliarder dollars. Løbende priser. Beregnet efter den historiske kostpris. – s. 53

Tabel 4.2. Top 25 over landene med de med største indvenbare reserver i milliarder tønder olie. – s. 57

Akronymer og Forkortelser

AEI	American Enterprise Institute
BNP	Bruttonationalprodukt
BP	British Petroleum
CIA	Central Intelligence Agency
CIS	Commonwealth of Independent States
DUI	Direkte Udenlandske Investeringer
ELN	Ejército de Liberación Nacional
EU	Europæiske Union
ExIm	U.S. Export Import Bank
FARC	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia
FN	Forenede Nationer
FTAA	Free Trade Area of the Americas
IMF	International Monetary Fond
INC	Iraqi National Congress
IRI	International Republican Institute
MNS	Multinationale Selskaber
MTD	Millioner Tønder Dagligt
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NGO	Non-Governmental Organizations
NSC	National Security Council
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OIG	Office of Inspector General
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries
PIWC	Foreign Operations Committee of the Petroleum Industry War Council
PLO	Palestine Liberation Organization
PNAC	Project for the New American Century
SDI	Strategic Defense Initiative
TNS	Transnationale Selskaber
UNDP	United Nations Development Program
WMD	Weapons of Mass Destruction
WTO	World Trade Organization

Kapitel 1. Indledning

Abstract

This study is trying to establish the connection between American energy- and foreign policy in the period after the cold war (1990 – 2005), and whether there has been a change in policy after the terrorist attack on 9/11 - 2001.

Making the case, that globalization has not made foreign policy obsolete, and that the state is still very much in control of foreign policy, the study turns the attention to the recent discussions about the ‘American empire’ and imperialism. This brings forward the thesis, that American foreign policy is to a high degree determined by the desire to open up for investment and trade in foreign markets to private corporations.

The study discusses and concludes that there exists a consensus about the general American foreign policy goals among the main U.S. political actors - also when looking at more security related aspects of American foreign policy, like the ‘War on Terror’ and ‘Weapons of Mass Destruction’.

Looking into the connection between the U.S. economy and the foreign energy policy, the study concludes, that American foreign policy is integrated with American energy policy at all levels of administration and in all areas of politics. 9/11 only accelerated the existing policy. The study further makes the observation, that American foreign energy policy to a large degree is determined by the desire to invest and trade in foreign markets, and that this is fully compatible with American energy security interest.

Motivation

USA har længe været et omdrejningspunkt for udviklingen af verden i dag. Amerikanske værdier, normer, og kulturelle og økonomiske fænomener, der har sin oprindelse i USA, har spredt sig over hele verden. Den hurtige udvikling af nye teknologier, såsom computeren og mobiltelefoni, har givet indtryk af nye muligheder. Det gav i starten af 90’erne et nyt optimistisk syn på verden, der faldt sammen med afslutningen af den kolde krig. USA blev hurtigt drivkraften i denne nye verdensorden, som præsident George H. W. Bush proklamerede den 11. september 1990. Præsidenten definerede aldrig indholdet af den nye verdensorden, men teorien

om globalisering gav snart efter den 'ny verdensorden' indhold. Efter afslutningen på den kolde krig kunne markeder genopdages. Den liberale kapitalistiske model blev, efter amerikansk forbillede, indført i en række stater verden over, først og fremmest i Østeuropa og det tidligere Sovjetunionen.

Det viste sig dog hurtigt, at den nye verdensorden ikke betød afskaffelsen af krige og konflikter. 11. september 1990 forklarede Bush således, at vitale økonomiske interesser var på spil, hvis man tillod Irak at sluge Kuwait. Disse vigtige interesser var især olie. Selvom der var økonomisk fremgang i USA og EU, spredte det sig ikke til resten af verden. Rusland og andre vigtige økonomier oplevede en økonomisk nedtur. Tingene gik ikke, som verdens befolkning havde håbet. Ved årtusindeskiftet stod den tilbage og kiggede på et årti, der ikke havde ført til den lovede fremgang, og hvor en række stater oplevede økonomiske problemer. I 2000 ramte krisen også USA, først den nye IT-industri, men snart bredte det sig til andre sektorer. USA's økonomiske nedtur påvirkede også de europæiske markeder, der ikke længere kunne afsætte deres produkter i USA.

I stedet for fremgang sank en række fattige lande, der åbnede deres markeder for udenlandske virksomheder, ned i økonomisk ruin.¹ En række af disse lande oplevede en opblusning af interne stridigheder, som f.eks. Jugoslavien. I stedet gik investeringerne først og fremmest til de rigeste industrilande, men et enkelt land oplevede også store udenlandske investeringer. Kina, der i modsætning til den resterende verden kun gradvist åbnede deres økonomi, havde op gennem 90'erne imponerende vækstrater, og dette har fortsat ind i det nye årtusinde.

Flyene, der fløj ind i Twin Towers 11. september 2001, ramte netop USA hjerte. Det var symbolet på den økonomiske succes, der skulle sprede sig til resten af verden, der bogstavelig talt sank i grus præcis 11 år efter, at den nye verdensorden blev proklameret. Uanset om symbolikken var tilsigtet, står den i dag lysende klart. Den amerikanske anførte nye verdensorden havde ikke indfriet løfterne og forhåbningerne.

Den nye verdensorden og den medfølgende liberalisering medførte ikke ubetinget bedre forhold for verdens befolkning. Under den kolde krig havde USA støttet en række brutale regimer og

¹ F.eks. har 41 lande oplevet negativ vækst i Bruttonationalproduktet (BNP) i perioden fra 1990 til 2003. *Human Development Report 2005 - International cooperation at a crossroads: Aid, trade and security in an unequal world*. S. 35. United Nations Development Program (UNDP).

diktaturer, fordi det efter USA's mening var bedre end alternativet: kommunisme. Men på trods af Sovjets opløsning fastholdt USA sin støtte til en række af disse stater. Især USA's støtte til korrupte regimer i Mellemøsten udviklede en radikal modstand. En støtte, der for mange så ud til at hænge tæt sammen med den amerikanske energipolitik. Radikaliserede islamiske bevægelser identificerede i stadig højere grad USA som problemet. Osama Bin Laden, der var født ind i en indflydelsesrig saudiarabisk familie, blev i 80'erne oplært i guerillakrig og terrorvirksomhed i Afghanistan i kampen mod Sovjet. I 90'erne opfattede han i stadig stigende omfang USA som truslen mod islam. Også i USA blev konflikten mellem Islam og Vesten diskuteret. I 1993 fremlagde Samuel Huntington tesen om civilisationernes sammenstød. Et sammenstød, der først og fremmest ville blive mellem den vestlige verden og Islam.² Konflikten i Mellemøsten, hvor USA spillede en stor rolle, blev altså opfattet både som en religiøst/kulturelt betinget konflikt, men også som en konflikt om olie og energi.

Mindre end en måned efter 11. september 2001, nærmere bestemt 7. oktober 2001, startede 'krigen mod terror' med krigen i Afghanistan. Det kunne se ud, som om verden endnu engang havde taget et dramatisk vendepunkt. Var der endnu engang skabt en 'ny verdensorden'?

Problemformulering

Opgaven vil fokusere på den amerikanske udenrigs-, sikkerheds- og energipolitik fra den kolde krigs afslutning og følge politikken op til i dag (1990 – 2005). Spørgsmål, der skal besvares er:

- 1) Hvilken sammenhæng er der mellem USA's udenrigs- og energipolitik efter den kolde krigs afslutning?
- 2) Førte terrorangrebet 11. september 2001 til et brud med den hidtidige politik?

Metode

For at besvare spørgsmålene, som problemformuleringen sætter sig, vil jeg starte med en teoretisk diskussion omkring amerikansk udenrigs- og energipolitik siden 1990. Udgangspunktet for denne er, hvorvidt globaliseringen har svækket staten i en sådan grad, at man slet ikke kan

² Huntington, Samuel. "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, sommer 1993 s.22 - 49.

tale om traditionel udenrigspolitik, sådan som en række globaliseringsteoretikere hævder, eller om den amerikanske udenrigs- og energipolitik snarere skal forstås med udgangspunkt i teorierne om det amerikanske imperium og imperialisme.

Som følge af diskussionen af globalisering og imperialisme vil jeg se nærmere på, om der har været en konsensus i den amerikanske udenrigspolitik siden den kolde krigs afslutning - og i så fald hvilken konsensus, man kan identificere. I dette kapitel vil jeg samtidigt kigge nærmere på forskellige sikkerhedsrelaterede aspekter af USA's udenrigspolitik, såsom 'Krigen Mod Terror', masseødelæggelsesvåben og 'Krigen Mod Narko'.

I hovedkapitlet vil jeg se på den førte amerikanske energi- og udenrigspolitik i perioden 1990 til 2005, og hvor vidt den er i overensstemmelse med det teoretiske udgangspunkt. Her vil der konkret blive set på sammenhængen mellem den amerikanske økonomi og energipolitikken og trukket tråde tilbage til den tidligere førte politik energipolitik. Derefter vil der blive set nærmere på USA's energipolitik i en række olieproducerende områder efter den kolde krig. Det eneste større olieproducerende område, der ikke er dækket af studiet, er Sydøstasien (Indonesien), hvilket skyldes pladsmangel.

Til sidst vil jeg belyse nogle væsentlige problemstillinger, der ikke umiddelbart ser ud til at bunde i energipolitik, men har en geopolitisk indfaldsvinkel, og hvordan det påvirker USA's forhold til en række store nationer, specielt Rusland, Kina og de store europæiske lande, såsom Tyskland, Frankrig og Storbritannien.

Mit udgangspunkt er, at økonomiske faktorer spiller en væsentlig rolle for den førte udenrigs- og energipolitik. Grundet emnets omfang er der områder, der kun vil blive berørt, eller slet ikke bliver behandlet, både økonomiske og ikke-økonomiske. Det skyldes først og fremmest en vurdering af, hvor relevant det synes at være for besvarelsen af problemformuleringen i forholdet til den begrænsning, specialets omfang sætter.

Materialer og Kilder

Jeg vil i høj grad bygge på sekundære kilder, men i et vist omfang vil jeg inddrage primære kilder til forståelsen af den amerikanske udenrigspolitik, som er offentligt tilgængelige. Det er selvfølgelig først og fremmest den amerikanske regerings egne kilder, men i et vist omfang også

offentliggjorte selvbiografiske værker og insiderberetninger fra den amerikanske administration eller andre offentliggjorte dokumenter, som kan give en forståelse af den amerikanske udenrigs- og energipolitik.

Desuden vil jeg se på forskellige økonomiske data, herunder fra de amerikanske myndigheder, som i et vist omfang vil blive bearbejdet.

Da det er den nyeste historie, der bliver behandlet, er der naturligt begrænsninger for den erkendelse, man kan erhverve sig. Dels fordi der stadig er mange kilder, der ikke er offentliggjorte, men også fordi udviklingen er så ny, at den historiske proces stadig er i fuld gang. Mange af de omdiskuterede emner er stadig en stor del af den politiske kampplads. Derfor kan det være en problematisk øvelse for en historiker at beskrive og forklare historien allerede så tæt på begivenhedernes gang.

Da mine kilder således kan være 'farvede' af den ene eller anden årsag, har jeg bestræbt mig på at tjekke op kildernes troværdighed i tvivlstilfælde - både med hensyn til artikler og biografiske værker.

For god ordens skyld skal det nævnes, at jeg for det meste benævner George Bush senior, præsident (nr. 41) fra 1989 – 1993, som George H. W. Bush, mens George Bush junior, præsident (nr. 43) fra 2001, bliver beskrevet som George W. Bush. Nogle gange har jeg for nemheds skyld blot skrevet Bush, men det vil da altid fremgå af konteksten, hvilken Bush der menes.

Kapitel 2. Globalisering, imperium og imperialisme

Den traditionelle opfattelse af udenrigspolitik er under angreb. Kan man overhovedet se udenrigspolitik i det samme lys som tidligere? Har globaliseringen fjernet udenrigspolitikken fra statens sfære, eller er det stadig i høj grad staten, der har indflydelse på den førte udenrigspolitik? Og skal man se den amerikanske udenrigspolitik i lyset af USA's styrkeposition som den eneste supermagt? Er USA et imperium og fører USA en imperialistisk udenrigspolitik?

Dette kapitel vil belyse disse spørgsmål og vil med hjælp fra diskussionen af det amerikanske imperium og imperialisme forsøge at fremkomme med en hypotese om, hvad der er omdrejningspunktet i den amerikanske udenrigspolitik, specielt i forhold til energipolitikken.

Globalisering

Udtrykket globalisering blev tilsyneladende først brugt af professor i marketing Theodore Levitt, i en artikel fra 1983 i *Harvard Business Review*.³ Men hvad begrebet nærmere dækker over er ikke helt afklaret og er stadig omdiskuteret blandt globaliseringsteoretikerne (fremover globalisterne). Der er dog kommet en form for konsensus omkring en række karakteristika: Inden for de seneste 30 år er der sket en teknologisk udvikling, der har gjort det nemmere, hurtigere og billigere at rejse og kommunikere over lange distancer. Produktionen er forandret, således at handelen med halvfabrikata er vokset og handelen mellem forskellige grene af samme virksomhed er vokset betydeligt. Man har set fremkomsten af en række virksomheder, der overskrider de nationale grænser, de såkaldte multinationale (MNS) eller transnationale selskaber (TNS). Andelen af Direkte Udenlandske Investeringer (DUI) er vokset betydeligt. Desuden påpeges liberaliseringen af verdensmarkedet og den voksende betydning af overnationale institutioner som Verdensbanken og World Trade Organisation (WTO), samt fremvæksten af indflydelsesrige Non Governmental Organisations (NGO'er). Alt dette medfører, ifølge de fleste globalister, at den klassiske nationalstat er på vej væk. Globalisterne har en række forskellige bud på hvilke elementer, der er vigtige, og hvilken retning verden går i, men de forskellige bud rummes meget godt i Jørgen Dragsdahls formulering: "Nationalstaten, som

³ Eckers, Alfred og Zeiler, Thomas. *Globalization and the American Century*. Cambridge University Press. USA 2003. S. 1.

skulle beskytte sine borgere, er under pres, fordi dens magt både er flyttet nedad til et væld af nye aktører og opad til overnationale myndigheder.”⁴

I modsætning til globalisterne mener traditionalisterne, at statens magt er vokset (eller uændret). Økonomien er ikke så grænseoverskridende, som nogen tror. Der er i verdenshistorien andre eksempler på en mere ‘globaliseret’ økonomi, og de forandringer, der har fundet sted inden for de seneste 30 år, betyder ikke nationalstatens endeligt.

Traditionalisterne afviser således ikke, at der rent faktisk har fundet en udvikling sted de seneste 30 år og de fremhævede træk ved den, men sætter spørgsmålstejn ved dens betydning, og hvor enestående denne er. Traditionalisterne kigger specielt på det britiske imperium i midten af det 19. århundrede og frem til 1914. Her så man også en opblomstring af MNS’er og en øget andel af investeringer i forholdet til verdenshandelen. Man oplevede en meget større immigration, f.eks. til USA. Varehandelen mellem lande, set i forhold til bruttonationalproduktet (BNP), var større i 1913 eller på samme niveau som i dag. Ifølge traditionalisterne kan man altså ikke se udviklingen som ny og banebrydende, omend der er en række problematikker, som staten endnu engang skal tage fat på. De mest fremtrædende traditionalister er uden tvivl Paul Hirst og Grahame Thompson.⁵

Statsmagt eller globalmagt

De mest vidtgående globalister ser ikke længere staten som det traditionelle magtcenter, og ser derfor heller ikke statens rolle som specielt vigtig. Venstreintellektuelle som Michael Hardt og Antonio Negri har således argumenteret for, at det nye “Imperium er en netværksmagt, hvori der ikke findes noget enkelt center, men snarere en lang række magter, som må forhandle med hinanden.”⁶

⁴ Dragsdahl, Jørgen “Imperiets storhed...” s. 202 i *Bushs Amerika*, der er forfattet af Peter Kurrild-Klitgaard, Niels Bjerre Poulsen, Jørgen Dragsdahl og David Gress. Se også Paul Hirsts diskussion af de forskellige retninger i Hirst, Paul. *Krig og magt i det 21. århundrede* s. 128- 129. Hans Reitzels forlag, Danmark 2003.

⁵ Hirst, Paul og Thompson, Grahame. *Globalisering til debat*. Hans Reitzels Forlag, Danmark 2001.

⁶ Hardt, Michael og Negri, Antonio. “Vi har brug for et globalt Magna Carta” (art. 2004) oversat af Kontradoxia: <http://www.modkraft.dk/mprint.php?artid=181&mid=2> (01.05.2004).

Imperiet skal altså her forstås som et verdenssystem, hvor staternes rolle ikke er af nogen afgørende betydning. "Ingen nationalstat, ikke engang USA, er [...] i stand til at handle som en suveræn magt og beherske den globale orden."⁷

Krige kan opstå, men det er ikke længere traditionelle krige, men derimod er de "fjender imperiet står over for [...] i langt højere grad en ideologisk trussel end en militær udfordring"⁸

Det er ikke kun dele af venstrefløjten, der er kommet til denne konklusion, også en række af de højreorienterede globalister deler denne forestilling.

Thomas Barnett, der har været rådgiver for USA's forsvarsministerium (Pentagon), mener således, at det er spørgsmålet om, i hvor høj grad landene er forbundet med globaliseringen, der afgør, om de kommer på konfrontationskurs med f.eks. USA.⁹

Ifølge globalisterne tager konflikterne i dagens verden ikke længere form af det ene land versus det andet, men bliver et spørgsmål om, hvor godt staterne er integreret i det globale netværk, hvori disse kun udgør en del, og langt fra er de vigtigste aktører.

Det her opridsede er selvfølgelig forskellige yderpunkter i en debat, der stadig foregår med fuld styrke. Et forsøg på at komme med en teori, som ligger et sted mellem den traditionelle opfattelse og globalisternes netværksopfattelse, gør f.eks. Samuel Huntington i bogen *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.¹⁰ Heri beskriver Huntington verden som opdelt i forskellige civilisationer, og det er først og fremmest kampen mellem disse civilisationer, der bliver omdrejningspunktet i fremtidens konflikter. Huntingtons civilisationsbegreb er vagt og bliver først og fremmest identificeret med religioner. Således er der f.eks. en muslimsk (islamisk) og en kristen/jødisk (vestlig) civilisation. Huntington afskriver dermed også nationalstaterne som hovedaktører. Ifølge ham er det en kamp mellem religioner/kulturer, der er bestemmende for udviklingen.

I modsætning hertil fremkom Francis Fukuyama allerede i 1989 med tesen om historiens afslutning, i artiklen "The End of History". Ifølge denne tese var den overordnede politiske og

⁷ Hardt og Negri. (2004)

⁸ Hardt, Michael & Negri, Antonio. *Imperiet*. Informations Forlag. Danmark 2003. S. 54.

⁹ Dodds, Klaus. *Global Geopolitics – A Critical Introduction*. Pearson Education Limited. England 2005. S. 19. Se også Barnett, Thomas P. M. *The Pentagons New Map: War and Peace in the Twenty-First Century*. Berkley. US 2004.

¹⁰ Huntington, Samuel. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. USA 1996. Hans tese blev første gang trykt i artiklen "The Clash of Civilizations?" i det amerikanske tidsskrift *Foreign Affairs* i sommeren 1993.

økonomiske udvikling ført til sin afslutning. Den markedsbaserede kapitalisme havde vundet, og autoritære stater ville blive afløst af demokratier efter vestligt forbillede.¹¹ Fukuyama sætter altså langt mere fokus på statens rolle end de mere netværksorienterede globalister, men Fukuyamas værk var samtidig et foregangsværk for globaliseringsteoriene, idet han hævdede, at regeringer i længden ikke kunne stille noget op imod den ufravigelige globale udvikling.

Statens rolle

De fleste globalister, der anser statsmagten for at være nedadgående, opstiller et galt billede af, hvordan statens magt har været tidligere. F.eks. i følgende citat fra Negri og Hardt: "*Ingen nationalstat, ikke engang USA, er [...] i stand til at handle som en suveræn magt og beherske den globale orden.*"¹²

Her opstilles en stråmand, som derefter angribes. Ingen nationalstat har nogensinde og på noget tidspunkt kunne handle uafhængigt af andre magter, eller uafhængigt af forskellige interesser i samfundet. På trods af at staten har en vis autonomi, har den altid været afhængig af støtte fra grupper indenfor samfundet. Og stater har altid måtte opretholde en vis form for magtbalance overfor andre stater. Selv det britiske imperium i starten af det 20. århundrede var afhængigt af at fastholde en magtbalance på det europæiske fastland.¹³

USA er efter Sovjets sammenbrud faktisk det land i verden, der kommer tættest på at være uafhængigt af andre magter. For første gang oplever vi en unipolær verden, hvor USA er den eneste tilbageværende supermagt.¹⁴

Det er også grundlæggende forkert at forestille sig multinationale selskaber som uafhængige af stater. De fleste MNS'er har en struktur, der betyder, at de har ét moderselskab og en række datterselskaber. I midten af 90'erne var der ca. 45.000 moderselskaber, og de kontrollerede 280.000 tilknyttede organisationer. 37.000 af dem (ca. 82. pct.) havde deres 'hjemsted' i de

¹¹ Se også Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. Hanish Hamilton. London 1992. For en kort kritisk gennemgang se Dodds s. 6-9.

¹² Hardt og Negri.(2004).

¹³ Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard – American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. BasicBooks 1997. S. 21.

¹⁴ Brzezinski (1997) s. 23.

fjorten vigtigste højtudviklede OECD-lande. 90 pct. af alle MNS-hovedsæder ligger i den højtudviklede del af verdenen.¹⁵

Kigger man kun på de 500 største virksomheder, er tendensen endnu tydeligere. De 244 af selskaberne (svarende til 49 pct.) er på amerikanske hænder (USA). 173 (ca. 35 pct.) er europæisk ejede, mens 46 (9 pct.) er japansk ejede.¹⁶

Virksomhedernes interesser har længe været vigtige for staterne, ligesom virksomhederne længe har været interesseret i statens virke og selvstændigt har forsøgt at påvirke denne. F.eks. var en række store amerikanske banker i starten af 80'erne ved at gå fallit, men den amerikanske stat hjalp dem ud af krisen. I 1986 bestilte USA kongressens økonomiske fællesudvalg en sekretariatsundersøgelse omkring forholdet mellem banker og staten.

“I stedet for at overlade det til den usynlige hånd (markeds kræfterne) at klare gældskrisen, mønstrede Reagan-regeringen forbundsregeringens magt og finansministeriets ressourcer for at bevare det amerikanske bankvæsens solvens og beskytte de enkelte banker mod konsekvenserne af deres hasarderede långivning [...] Faktisk er det efterhånden blevet klart, at regeringens politik er gået langt ud over, hvad der var nødvendigt for at beskytte (de største) banker mod insolvens. Ud over at beskytte deres sikkerhed og funktionsdygtighed har regeringen sikret, ja, faktisk fremmet deres rentabilitet”.¹⁷

Men det var ikke kun staten, der påvirkede virksomhederne, det var også virksomhederne, der i høj grad påvirkede statens politik. Også på det udenrigspolitiske område. Således var olieselskabet ExxonMobil en væsentlig drivkraft bag George W. Bush afvisning af miljøaftalen, kendt som Kyoto-aftalen.¹⁸ Sat på spidsen har Paul Hirst konkluderet: “Det er muligt at globaliseringens profeter mener, at staten er overflødig, men det gør bankfolk og investorer, der er i knibe, ikke, og de kræver, at det offentlige kommer og redder dem.”¹⁹

Der findes dog globalister, der godt kan se, at statens rolle ikke er blevet mindre. Udenrigspolitisk kommentator på New York Times, Thomas Friedman, har således konkluderet:

¹⁵ Hirst og Thompson. S. 97. OECD står for Organisation for Economic Co-operation and Development. OECD består af 30 medlemslande, langt de fleste af landene er fra Europa og Nordamerika.

¹⁶ Petras, James. *Barbari eller befrielse i det nye årtusinde – udvalgte politiske essays* (2001) s. 20.

¹⁷ George, Susan. *Fanget i fælden; gældskrisen – hvor tids kolonikrig*. Mellempolkeligt Samvirke og Kvindernes U-landsudvalg, DK 1989 s. 47

¹⁸ Vidal, John. “Olieselskab bag Bushs afvisning af Kyoto” *Politiken* 09 juni 2005, 1. sektion side 12

¹⁹ Hirst (2003) s. 134.

“For at globaliseringen kan fungere, må Amerika ikke tøve med at agere som den overlegne supermagt, landet er. Markedets usynlige hånd fungerer ikke uden en usynlig knytnæve. McDonald’s kan ikke blomstre uden McDonnell Douglas, der fremstiller jagerflyet F-15, og den usynlige knytnæve, der gør verden sikker for Silicon Valleys teknologi, er De Forenede Staters hær, flyvevåben, flåde og marine.”²⁰

De store multinationale selskaber arbejder altså ikke uafhængigt af staten, derimod arbejder de i høj grad igennem staten. I visse tilfælde hjælper den amerikanske stat også direkte store virksomheder i nød.

Heller ikke NGO’erne er en trussel mod staterne. NGO’ere har indflydelse, men de samarbejder med staterne, og står ikke i modsætning til staten. Oftest er de store NGO’er, der har reel magt og indflydelse, støttet massivt af rige stater, og på den måde er NGO’erne i høj grad afhængig af disse stater. Staten støtter selvsagt først og fremmest de NGO’er, hvor interessefællesskabet er størst.²¹

Heller ikke overnationale organisationer som FN, Verdensbanken mv. er hævet over nationale interesser. Da USA således søgte legitimitet til krigen i Irak, ønskede man grønt lys til krig fra FN’s sikkerhedsråd, men hverken Frankrig, Kina eller Rusland ville bakke op om en resolution til støtte for et amerikansk ledet angreb på Irak. Det hindrede dog ikke USA i at gå i krig med en alliance af frivillige stater. FN bliver altså brugt af staterne i det omfang denne organisation kan bruges og står ikke over staterne. Der findes således meget få sanktionsmuligheder overfor stater, der går deres egne veje. Forskellige lande har da også siden den kolde krigs afslutning forsøgt at ændre på FN’s struktur.

Den internationale Valutafond (IMF) er ligeledes et instrument for stater og ikke en organisation, der går ud over staternes fundament. Et tydeligt eksempel på dette var, da den mexicanske peso ved årsskiftet 1994-95 kom under pres. På trods af støtteopkøb fra en række lande blev pesoens værdi forringet med 30 pct. overfor dollaren. Støtteopkøbet fortsatte frem til den 30. januar 1995, hvor Mexicos dollarforsyning var opbrugt og landet på fallittens rand. Den daværende amerikanske præsident Bill Clinton kunne ikke opnå støtte fra den amerikanske kongres til at

²⁰ Nyberg, Mikael. *Kapitalen.com Myten om det postindustrielle paradys*. Forlaget Tiderne skifter 2005. s.161.

²¹ For en uddybning af denne argumentation se: Petras, James. “Imperialism and NGO’s in Latin America”, i tidsskriftet *Monthly Review*. <http://www.monthlyreview.org/1297petr.htm>. På dansk findes den i bogform. Petras, James. *Barbari eller befrielse i det nye årtusinde*. København 2001 (Solidaritet).

yde en kreditgaranti på 40 milliarder dollars. Men IMF kom til undsætning. Lederen af IMF Michel Camdessus brød IMF's egne statutter og bevilligede 10 milliarder dollars i lån til Mexico egenhændigt på IMF's vegne.²²

Til trods for at der er sket en teknologisk udvikling indenfor de seneste 30 år, er statens rolle ikke mindsket, og staten er bestemt ikke i opløsning. Og slet ikke når man ser på den eneste tilbageværende supermagt, USA.

Globalisering igen?

I gennemgangen af globaliseringen er det først og fremmest de økonomiske elementer, der er blevet fokuseret på. Det skyldes først og fremmest, at udgangspunktet for globaliseringen er de økonomiske forandringer, selvom der f.eks. også bliver peget på en række kulturelle forandringer. Globalisterne har efter min mening ret i at pege på, at der er sket en udvikling indenfor nogle økonomiske områder, f.eks. at man har oplevet en væsentlig vækst i udlandsinvesteringerne, men det er ikke noget fundamentalt nyt skridt i den økonomiske udvikling. Og det har altså ikke svækket statsmagten. En række globalister har taget traditionalisternes argumenter til sig og snakker nu om globaliseringens 2. gyldne alder.²³

Det amerikanske imperium

Efter den kolde krigs afslutning begyndte en række forskere og analytikere af amerikansk udenrigspolitik at sætte spørgsmålstejn ved det traditionelle analyseapparat til at beskrive den amerikanske udenrigspolitik. Det var ikke længere nok at se amerikansk udenrigspolitik indenfor de rammer, som var fastlagt af de såkaldte realister og idealister, som havde præget den teoretiske debat om international politik.²⁴ En af de nye retninger blev fundet med beskrivelsen af USA som et imperium. I slutningen af 90'erne var dette begreb ved at brede sig. Efter 11. september 2001, og de efterfølgende krige mod Irak og Afghanistan, kom der yderligere gang i diskussionen om det amerikanske imperium.

²² Martin, Hans-Peter og Schumann, Harald. *Globaliseringsfeltet – Angrebet på demokrati og velstand*. Borgen 1997. S. 50 – 55.

²³ Se f.eks. Ekcers og Zeiler s. 185.

²⁴ For en kort introduktion til debatterne se: Petersen, Nikolaj & Skak, Mette. *Teorier om international politik – en oversigt*. Dansk UdenrigsPolitisk Institut. DK 1998.

Den tidligere professionelle soldat i den amerikanske hær og også tidligere skribent i konservative amerikanske magasiner Andrew J Basevich opstiller i bogen *The Imperial Tense: Prospects and Problems of American Empire*, 4 forskellige tilgange til debatten om den amerikanske imperialisme.

1) En gruppe, der ikke mener, at der eksisterer amerikansk imperialisme.

2) En gruppe, der mener, at det amerikanske imperium er et onde.

Disse to grupper opfatter han som de traditionelle opfattelser. Dertil kommer to nyere indlæg i debatten.

3) En gruppe, der mener, at det amerikanske imperium er et gode.

4) En gruppe, der mener, at det amerikanske imperium skaber problemer, snarere end det skaber muligheder.²⁵

Udover disse fire kan man tilføje endnu en gruppe.

5) En gruppe, der mener, at det amerikanske imperium indtil engang i halvfemserne var et gode, men derefter er blevet til et onde.

Denne indfaldsvinkel er i sit udgangspunkt en moralsk stillingtagen til den førte amerikanske udenrigspolitik. Det er problematisk, men er medtaget her, fordi det også kan belyse nogle væsentlige forskelle i fortolkningen af den amerikanske udenrigspolitik.

USA er ikke imperialistisk

Denne gruppe mener ikke man kan kalde USA imperialistisk, da USA igennem sin historie aldrig har søgt at beherske eller dominere andre nationer. Man kan måske snakke om en mindre flirt med imperialismen omkring krigen mod Spanien i 1898, men USA valgte en anden vej. Den amerikanske befolkning er grundlæggende ikke interesseret i at føre en imperialistisk politik. Dermed er deres ledere heller ikke interesseret. Når USA, ofte modvilligt, har været involveret i andre landes affærer, har det været for at hjælpe og ikke for at dominere. F.eks. gik USA modvilligt ind i 1.- og 2. verdenskrig, og først efter at have erklæret kamp mod kolonialismen. Man har ikke ønsket afkrævet USA mange penge og mange menneskeliv, men man har følt sig

²⁵ Basevich, Andrew J (ed.). *The Imperial Tense: Prospects and Problems of American Empire*. Ivan R. Dee, Chicago. USA 2003. S. xii.

forpligtet til at hjælpe. Frem for at oprette et amerikansk imperium har USA kæmpet for uafhængighed for de gamle europæiske kolonier.²⁶

Amerikansk imperium: et onde

Gruppen i denne kategori mener generelt, at det amerikanske kapitalistiske system har indbygget en tendens, der medfører, at USA fører en imperialistisk politik, der generelt medfører undertrykkelse af andre nationer og udnyttelse af andre landes ressourcer. Det har foregået længe, og den kan måske tage forskellige former, men principielt er det den samme politik, uanset hvilken regering, USA har. Selvom det her stilles op i moralske termer, kan man sige, at det nærmere betegner en gruppe, der anser den førte politik som en konsekvens af USA's politiske og økonomiske system USA har, og som samtidigt anser konsekvenserne for at være negative.²⁷

Amerikansk imperium: et gode

Denne gruppe accepterer, at man kan snakke om amerikansk imperialisme, eller i det mindste en form for overherredømme (hegemoni). Men i stedet for at se det som en negativ ting, anser men opbygningen af et amerikansk imperium som positivt. Det skyldes, at USA bygger på et liberalt og demokratisk grundlag. Men også at man mener, at et liberalt imperialistisk USA vil sikre fred og stabilitet og generelt fremme demokrati i verden. Tilhængerne af det liberale imperium fremhæver, at amerikanske troppers tilstedeværelse i fremmede lande for det meste har skabt demokrati og stabilitet. Som de vigtigste eksempler nævnes ofte Japan og Tyskland efter 2. verdenskrig, men også Kosovo ses som et eksempel til efterfølgelse. Hvis USA fravælger imperiet, bliver det hele blot værre. Det vil (i værste fald) efterlade et tomrum, der vil blive fulgt op af kaos og krig. Stillet på spidsen fremsætter denne gruppe et valg mellem kaos eller et amerikansk imperium. Det største problem, gruppen identificerer, er at de amerikanske politikere ikke anerkender, at USA er et imperium og de konsekvenser, det medfører – og dermed at de har

²⁶ Se f.eks. Hanson, Victor David. "What Empire?" i Bacevich (ed.). (2003).

²⁷ Noam Chomsky bliver fremhævet som fortaler for denne gruppe. I sin bog *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*, Penguin Books, England 2003, beskriver han dog politikken som en "grand strategy", hvilket kunne give indtryk af, at USA kan vælge en anden strategi. Grundlæggende vil Noam Chomsky dog tilhøre denne gruppe. Se også f.eks. *Den femte frihed – om magt og ideologi i USA's udenrigspolitik*. Forlaget Tiden, DK, 1988. Af andre i denne gruppe kan f.eks. nævnes North, David. "America's Drive for World Domination" i Bacevich (ed.) (2003).

et ansvar for at blande sig i verdens anliggender, nogle gange unilateralt, om nødvendigt. Før politikerne erkender dette, vil politikken være usammenhængende og skabe problemer.²⁸

Det problematiske imperium

Langt hen ad vejen er denne gruppe enige om, at det amerikanske imperium er et onde. Eller rettere, de betragter den førte politik som et problem, der - selvom den løser visse spørgsmål og skaber visse gunstige positioner for USA- ofte har langt flere negative konsekvenser end positive. Denne gruppe ser ikke nødvendigvis den amerikanske udenrigspolitik som "naturgiven" imperialistisk, men mener, at USA har et valg. Men det kan være svært at vælge, hvis det, som situationen er i øjeblikket, ikke erkendes, at USA er et imperium.²⁹

Fra godt til ondt imperium

Frem til midten af 90'erne var USA et godt imperium, der hjalp til med at bekæmpe Sovjetunionen og sikre frihed og fred for resten af verden, mener denne gruppe. Men grundet en iboende anti-egalitær samfundsform, der blev holdt nede i kampen mod Sovjet, er det amerikanske imperium blevet et problem. Det betyder, at USA nu i stedet for at sikre fred, frihed og stabilitet, skaber splid og ufred. Svaret er at fremme de egalitære kræfter i verden, f.eks. den Europæiske Union, der bygger på sådanne værdier.³⁰

Imperialisme og det amerikanske imperium

Den moralske tilgang til diskussionen har sine begrænsninger. Selvom man kan konstatere forskelle i opfattelsen af, hvad der menes med imperialisme og *det amerikanske imperium*, så står det stadig ikke helt klart, hvad det dækker over - hvad er *det amerikanske imperium*, og hvad er imperialisme?

²⁸ En af de ivrigste tilhængere i denne gruppe er Ferguson, Niall. *Colossus: The Rise and Fall of the American Empire*. Penguin Books, England 2005. Se også: Rieff, David. "Liberal Imperialism". Lal, Deepak. "In Defense of Empires". Krauthammer, Charles. "The Unipolar Era". Alle tre at finde i Bacevich (ed.). (2003).

²⁹ Bacevich, Andrew J. *American Empire: The Realities & Consequences of U.S. Diplomacy*. Harvard University Press. USA 2002.

³⁰ Todd, Emmanuel. *Efter imperiet – Essay om det amerikanske systems forfald*. Politisk Revy, Dk 2003

Chalmers Johnson mener, at USA er et imperium. Ikke et helt traditionelt imperium, men et der bygger på “a vast network of American military bases on every continent except Antarctica”, altså “a new form of empire.”³¹

Ifølge Chalmers Johnson har USA gradvist siden 2. verdenskrig udviklet sig til et imperium, hvis fundament er USA's mange oversøiske baser (mindst 725).³² Disse baser har skabt et liv for sig selv, afskærmet fra moderlandet har det udviklet sig med højt rangerende militærfolk, der har rollen som prokonsuler i områderne, hvor baserne ligger. Men dette netværk af baser strækker sig ind på det civile og økonomiske område: “Our globe-girding military and intelligence installations bring profits to civilian industries, which design and manufacture weapons for the armed forces or undertake contract services to build and maintain our far-flung outposts.”³³

Det amerikanske samfund er således blevet stadigt mere militariseret og de nuværende magthavere viderefører denne politik i et voldsommere tempo. Chalmers Johnsons tilgang er beskyldt for at være konspiratorisk. Andrew Bacevich skriver således: “By implication, militarism becomes something of a conspiracy foisted on a malleable president and an unsuspecting people by a handful of wild-eyed ideologues.”³⁴ Kritikken er efter min mening lidt forenklet. Men når Chalmers Johnson ikke i første omgang ser problemet i en politisk-økonomisk sammenhæng, kan den førte politik meget forenklet løses ved, som Michael Mann opfordrer til, at “Throw the new militarists out of office”.³⁵

For Chalmers Johnson er dette nu lettere sagt end gjort: “A revolution would be required to bring the Pentagon back under democratic control”.³⁶ Men ikke desto mindre er det muligt, og en politik, der bør tilstræbes.

Denne tilgang til imperialismen fokuserer altså først og fremmest på den politik, der bliver ført af de amerikanske magthavere. USA's udvikling til imperialistisk magt skyldes en militarisering, der nu har fundet vej ind til det civile system.

Niall Ferguson, der er fortaler for det liberale imperium, mener, at USA fra sin opståen har været imperialistisk. Altid har det søgt at ekspandere og annektere land. I første omgang henover

³¹ Johnson, Chalmers. *The Sorrows of Empire: Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*. Verso, UK 2004. S. 3.

³² Johnson s. 4.

³³ Johnson s. 5.

³⁴ Bacevich, Andrew J. *The New American Militarism: How Americans Are Seduced by War*. Oxford University Press, USA 2005. S. 4.

³⁵ Bacevich (2005) s. 4.

³⁶ Johnson s. 12.

Nordamerika, hvor indianerne boede. Senere i kamp mod Mexico. Nogle gange har man købt sig til land, som f.eks. Alaska. Niall Ferguson betragter imperialismen som en politik. Storbritanniens frihandelspolitik medførte, at en del nødvendige varer blev produceret i kolonierne, hvilket nødvendiggjorde et imperium, "if only to secure the flow to its domestic emporium of goods it could not grow itself".³⁷ USA havde ikke det samme behov for et imperium, hvilket medførte, at adskillige grupper modsatte sig udvidelsen af det amerikanske rige. Processen har da også været en zigzag kurs, hvor områder, hvor man havde muligheden for at annektere, ikke blev det. Lande som Haiti, Cuba, Filippinerne, Den Dominikanske Republik m.fl. kunne man have annekteret, men ofte skiftede man blot den ene uduelige regeringsleder ud efter den anden. Ifølge Ferguson er det: "difficult to avoid the conclusion that annexation might have been better for all these places."³⁸

USA har altså ført en mere eller mindre bevidst imperialistisk politik, der også har økonomiske bevæggrunde såsom kommercielle interesser, men som i det grundlæggende har været et politisk valg. Det er her underforstået, at der i den imperialistiske politik ligger ønsket om at kontrollere andre lande, enten ved annektering eller ved andre direkte måder at udøve kontrol på.

En anden tilgang finder vi hos Immanuel Wallerstein og hans verdenssystem.³⁹ Wallerstein beskriver imperialismen således:

"The reality of the modern world-system, the capitalist world-economy, is that it is a hierarchical, unequal, polarizing system, whose political structure is that of an interstate system in which some states are manifestly stronger than others. In furtherance of the process of the endless accumulation of capital, stronger states are constantly imposing their will on weaker states, to the degree that they can. This is called imperialism."⁴⁰

Imperialisme er, ifølge Wallerstein, begrundet i et kapitalistisk verdenssystem. Den er altså langt mere økonomisk bestemt end hos Chalmers Johnson og Niall Ferguson. Som en del af det økonomiske system tvinger stærke stater de svagere stater til at underlægge sig deres vilje.

³⁷ Ferguson s. 45.

³⁸ Ferguson s. 57.

³⁹ Wallersteins verdenssystem er en strukturalistisk tilgang til forståelsen af verden. Lige nu er verden hegemonisk bygget op omkring USA med en lille gruppe af andre nationer geografisk næsten klumpet sammen, der har udbytte af USA som hegemon, mens resten af verden forsyner hegemonen (og venner) med råstoffer og billig arbejdskraft.

⁴⁰ Wallerstein, Immanuel. *The Decline of American Power*. The New Press. Canada 2003.

Til forskel fra Wallerstein ser Andrew Bacevich udenrigspolitikken som en sammenhængende strategisk politik. Den er måske ikke erkendt af de amerikanske beslutningstagere, men ikke desto mindre har den opbakning i den amerikanske befolkning. Bag den officielle doktrin omkring liberal internationalisme var det grundlæggende mål “to open the world to American enterprise.” Og “only an open world could permit the American system of political economy to function effectively also assuring U.S. national security.” I praksis kan man kun garantere åbenhed gennem udøvelsen af herskende magt. “Openness adapted the logic of empire to suit the needs of democratic capitalism.”⁴¹

Hos Bacevich er det altså ligesom hos Wallerstein først og fremmest økonomiske drivkræfter, der er bestemmende for, at USA har udviklet sig til et imperium. En økonomi, der har ledt til den uundgåelige konsekvens, at USA fører en imperialistisk udenrigspolitik. Når Bacevich opfatter det amerikanske imperium som en strategi, har det også den betydning, at man kan sætte grænser for imperiet, og at man eventuelt kan få USA til at ændre adfærd, da USA har andre muligheder for at opnå sine mål.

Omkring det forrige århundredeskifte var imperialismedebatten også i gang. Også dengang blev den koblet sammen med den specielle økonomiske periode, verden gennemgik. Økonomen John A. Hobson forklarede i bogen *Imperialism* fra 1902, at kapitalismens overproduktionskriser nødvendiggjorde nye afsætningsmarkeder, hvilket førte til imperialismen.⁴² Lenin, der i 1916 skrev bogen *imperialismen som kapitalismens højeste stadium*, mente ikke, at imperialismen grundede sig i jagten på afsætningsmarkeder. Derimod er “kapitaleksporten, et af imperialismens væsentligste økonomiske grundlag”.⁴³ De store virksomheder, der havde skabt en monopolprofit, havde en masse kapital i overskud, der skulle investeres på ny. Det var altså, ifølge Lenin, investeringsmuligheder, der fik lande til at blive kolonimagter og ultimativt omfordele verden, når opdelingen af verden var tilendebragt.

Lenin skrev sit værk bl.a. for at gøre op med den tyske socialdemokrat Karl Kautsky, der mente, at imperialismen blot var en politik ud af flere mulige.⁴⁴

⁴¹ Bacevich (2002) s. 31.

⁴² Petersen, Nikolaj & Skak, Mette. *Teorier om international politik – En oversigt*. Dansk UdenrigsPolitisk Institut (DUPI). 1998. S. 16.

⁴³ Lenin, Vladimir I. *Kapitalismen som imperialismens højeste stadium*. Udvalgte Værker bind 6. Forlaget Tiden 1947. S. 165.

⁴⁴ Se f.eks. Lenin s. 188. For en fin gennemgang af marxistisk inspirerede imperialismeteorikere se Brewer, Anthony. *Marxist Theories of Imperialism: a Cruelty Survey*. Routledge, London 1990.

Denne skillelinje eksisterer stadig blandt de forskellige imperialismeteoretikere.

Der findes forskellige forestillinger om, hvad der er kendetegnende for den amerikanske imperialisme. Der er ligeledes divergerende opfattelser af, hvad imperialisme er, og i hvor høj grad imperialisme skyldes økonomiske forhold. Vandene deles ikke mindst, når det gælder, i hvor høj grad der er tale om en selvvalgt politik og strategi, eller om der snarere er tale om, at imperialisme er en uadskillelig del af det kapitalistiske system. Selvom alle de ovenstående lægger vægt på økonomiske forhold, er der derfor ikke nogen klar konsensus.

Investeringer og imperialisme

En af de ting, der ifølge Lenin kendetegner imperialismens epoke, er virksomhedernes muligheder for investeringer. Især de store monopoliserede virksomheder søger nye investeringsområder. Da virksomhederne samtidig ønsker de bedste forrentninger (den største profit) søger de til udlandet i forventning om, at forrentningen er bedre. Investeringer i udlandet kræver en åbning af landenes økonomier. Dette kan grundlæggende ske på to måder: Ved at landene frivilligt åbner op for deres økonomier, eller ved at de bliver tvunget til at åbne dem. For Bacevich er det netop denne åbning af økonomien, der fører til, at politikerne følger imperialismens logik. Ifølge ham har USA's politik hele tiden har været et forsøg på at åbne verden for amerikanske interesser, og dette har bedst kunnet lade sig gøre ved skabelsen af et amerikansk imperium. Noam Chomsky har grundlæggende den samme position: «»Åbne samfund« - i dette begrebs sande forstand - er samfund, der er åbne for amerikansk økonomisk indtrængen og politisk kontrol.»⁴⁵

Hvis åbenhed i verdensøkonomien er et kriterie for det amerikanske imperium, er det endnu ikke fuldt på højde med det britiske imperium, da dette nåede sit klimaks. Således kan Hirst og Thompson "slå [...] fast, at den internationale økonomi på mange måder var mere åben i perioden før 1914 end på noget senere tidspunkt, og det indbefatter også udviklingen siden sidst i 1970'erne."⁴⁶

Dengang Lenin identificerede investeringer som væsentlige for den imperialistiske epoke, skelnede man ikke mellem direkte investeringer og porteføljeinvesteringer, som man gør i dag.⁴⁷

⁴⁵ Chomsky (1988) s. 12.

⁴⁶ Hirst og Thompson s. 54.

⁴⁷ "Direkte investeringer defineres typisk som en egenkapitalbesiddelse på mindst ti procent i henhold til IMF's betalingsbalancemanual. Er investeringsomfanget mindre, drejer det sig om porteføljeinvesteringer." Andersen,

Denne opdeling er i nogen grad kunstig, men er grundlæggende et forsøg på at skelne kortsigtede og langsigtede investeringer fra hinanden. Under alle omstændigheder kan det konstateres, at det i dag, ligesom tidligere, i høj grad er de store multinationale virksomheder, der investerer i udlandet. ”DUI er stærkt koncentreret. I 1995 kontrollerede de hundrede største MNS’er således omkring en femtedel af de samlede udenlandske aktiver, de havde en udenlandsk omsætning på \$2 billioner og havde seks millioner ansatte.”⁴⁸

Økonomerne Hirst og Thompson peger på at, ”[i] perioden 1945- 1973 var verdensøkonomiens dominerende og drivende kraft det internationale handelssamkvems vækst, men [...] at denne rolle fra de tidligere 1980’ere og frem er blevet overtaget af væksten i DUI.”⁴⁹ Hirst og Thompson skelner kraftigt mellem kortsigtede og langsigtede investeringer. Hvis man ikke gør dette, falder investerings vækstperioden snarere fra midten af 70’erne.

Vedrørende investeringernes betydning bør følgende bemærkes: For det første er det et væsentligt kendetegn, at multinationale selskaber (det Lenin kaldte monopoler) søger investeringer udenfor deres eget hjemland og at det kræver statsmagts hjælp, da det i sidste ende betyder, at man også åbner for investeringer ved hjælp af tvang. Bare fra 1990 til 2004 steg amerikanske direkte investeringer i udlandet fra 430 til 2.063 milliarder dollars (se figur 2.1).

For det andet har det i en lang periode, fra omkring 1914 til 1970’erne- 80’erne (og specielt i perioden fra 1945- 1973) været vanskeligere og økonomisk mindre attraktivt for virksomhederne at investere i udlandet, men det ikke ændrer ved, at virksomhederne har forsøgt det i hele perioden. I forhold til USA har det betydet, at statsmagten i et vist omfang har samarbejdet med virksomheder for at åbnet udlandet op for amerikanske virksomheder. Om det er en politisk strategi, eller om det er en økonomisk uundgåelighed under kapitalismen, er stadig åbent for debat.

Peder og Rasmussen, Frank. *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Magtudredningen 2002. S. 50.

⁴⁸ Hirst og Thompson s. 97.

⁴⁹ Hirst og Thompson s. 94.

Imperialisme

Som en del af det kapitalistiske system er imperialisme kendetegnet ved en række økonomiske processer. De mest markante af de udviklinger, vi oplever i nutiden, betegnes med ordet globalisering. Man har en gang tidligere i verdenshistorien oplevet disse udviklinger ligeså markant, nemlig før første verdenskrig. Globalister, der har opdaget dette sammentræf, kalder den nyeste periode for globaliseringens 2. gyldne alder. En anden betegnelse kunne måske være på sin plads – for som vist er den økonomiske udvikling, vi har oplevet de sidste 30 år, på mange punkter den samme udvikling, som man identificerede som imperialisme før 1. verdenskrig. Så vi er måske snare i gang med imperialismens 2. gyldne alder ...

USA er i dag omdrejningspunktet, motoren, i imperialismen (eller globaliseringen), ligesom Storbritannien var det tidligere. Den amerikanske udenrigspolitik er sandsynligvis den mest rendyrkede imperialistiske udenrigspolitik, man kan finde i dag. Den går kort og godt ud på at sikre de bedste muligheder for amerikanske virksomheder for investeringer (hvad der er det

vigtigste), afsætning og handel i udlandet. Hvilket også betyder, at USA ofte vil forsøge at hindre andre i at opnå de fordele, det selv ønsker.

Dette betyder ikke, at det er min opfattelse, at alle udenrigspolitiske beslutninger konkret bunder i de store virksomheders ønske om at investere i udlandet. Der findes også andre grunde til den førte politik, som kan have større eller mindre sammenhæng med de forskellige virksomheders ønsker. Og i tilfældet USA, med mange ofte indbyrdes konkurrerende multinationale selskaber, er det klart, at de store multinationale ikke altid har identiske interesser. Men jeg mener, ligesom f.eks. Bacevich, at den generelle tendens i amerikansk udenrigspolitik er imperialistisk.

Forskelle i imperialismen fra 1914 til 1990

Der er en række forskelle fra situationen før 1914 til i dag. Her skal fremdrages en del væsentlige og åbenlyse forskelle.

Kolonisering

Det er helt åbenlyst, at koloniseringen ikke er den samme som for 100 år siden. Med 1. verdenskrigs afslutning, revolutionen i Rusland og den amerikanske præsident Woodrow Wilsons erklæring om nationernes selvbestemmelsesret, voksede en national bevidsthed frem blandt en række koloniserede folkeslag, der førte til krav om uafhængighed og retten til at bestemme over sit nationale territorium - og nationale befrielsesbevægelser.⁵⁰

Det var dog først efter 2. verdenskrig, at afkoloniseringen for alvor tog fart. Dette skete bl.a. som en konsekvens af, at USA og Sovjetunionen i perioder holdt hinanden fastlåst i en magtbalance. Samtidigt havde ingen af de to lande så meget at tabe (ofte kunne de vinde) ved afkoloniseringen, der først og fremmest havde betydning for en række europæiske kolonimagter. Specielt Storbritannien og Frankrig, men f.eks. også Belgien og Holland. Den direkte kolonisering forsvandt mange steder, men man forsøgte på en række områder stadig at kontrollere de tidligere kolonier. F.eks. blev en række af disse lande hurtigt økonomisk bundet til

⁵⁰ Daniel Yergin mener, at Wilson fremsatte sine fjorten punkter, herunder retten til selvbestemmelse for at "counter the powerful appeal of Bolshevism". Se Yergin, Daniel. *The Pize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Simon & Schuster, USA 1991. S. 188.

USA bl.a. via lån.⁵¹ Men også rent militært var USA ofte til stede rundt om i verden. Hvilket netop var det aspekt, Chalmers Johnson pegede på i sin bog.⁵²

Atomvåben

Opfindelsen og udbredelsen af atomvåben har medført, at konsekvenserne ved en krig mellem atommagter har været dommedagsagtige. En række lande har længe haft ønske om at anskaffe sig atomvåben for at afskrække andre nationer fra at angribe. Især mindre nationer har set atomvåben som en garant mod ydre fjender, men dette har også haft betydning for magtkampen mellem Sovjetunionen og USA.

Olie som vigtig strategisk ressource

Daniel Yergin kommer i sin bog *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power* frem til at: "The Great War [1. verdenskrig] had made abundantly clear that petroleum had become an essential element in the strategy of nations".⁵³

Oliens betydning er vokset siden da, og derfor er de områder, der har store mængder olie i undergrunden også blevet vigtigere, politisk og økonomisk.

USA – eneste supermagt

Da Charles Krauthammer i 1990 fremlagde teorien om en unipolær verden med USA som eneste supermagt var tilgangen kontroversiel.⁵⁴ Men efter Sovjetunionens sammenbrud har det vist sig, at USA er den dominerende verdensmagt og især i kraft af sin økonomiske og militære styrke har kunnet opretholde denne stilling i de sidste 15 år. For 100 år siden var der en række stormagter, der m.h.t. økonomisk og militær styrke lå meget tættere på hinanden end i dag.

⁵¹ Dette er netop en væsentlig pointe i Susan George bog *Fanget i fælden* med undertitlen *Gældskrisen – vor tids kolonikrig*.

⁵² Johnson.

⁵³ Yergin (1991) s. 185. I sin artikel "Old Questions, New Answers" fra *Foreign Affairs*, marts/april 2006, har han grundlæggende samme opsummering.

⁵⁴ Krauthammer (2003). S. 47.

Globalisering, imperium, imperialism

Staten er altså ikke opløst i netværk og står efter alt at dømme lige så stærkt nu som tidligere. Verdensøkonomien har tidligere oplevet den samme form for udvikling, nemlig den periode, der løb frem til 1. verdenskrig, hvor Storbritannien var omdrejningspunktet. I dag gælder dette USA. Da staten ikke er under opløsning, kan man sagtens identificere en selvstændig udenrigspolitik. Denne er for USA's vedkommende, som f.eks. Andrew Bacevich og Noam Chomsky peger på, en imperialistisk udenrigspolitik. Min tese er, at den amerikanske udenrigspolitik skal sikre amerikanske virksomheders adgang til markeder, handel og især investering i udlandet, og samtidig skal forhindre andre lande i at give de samme fordele til deres egne nationale virksomheder. Jeg vil undersøge, om denne tese kan bruges, ved konkret at kigge på den førte udenrigspolitiske energipolitik.

I forhold til tidligere er der en række forskelle, hvoraf de vigtigste er afkoloniseringen, atomvåbnenes fremkomst, de teknologiske udviklinger på en lang række felter, og USA's status som verdens eneste supermagt.

Kapitel 3. Amerikansk udenrigspolitik: konsensus eller konflikt?

Den amerikanske udenrigspolitik har siden afslutningen af den kolde krig været genstand for intens debat. Hvor den tidligere kunne ses i rammerne af en ideologisk, økonomisk og militær kamp med Sovjet (og delvist Kina), så har tiden efter den kolde krig ført til en væsentlig forandring i måden at opfatte den amerikanske politik på. Den har også ført til en generel opfattelse af, at de amerikanske politikere ikke har haft en klar ide om den udenrigspolitiske kurs. Dette afsnit vil forsøge at diskutere nogle vigtige fælles forståelsesrammer for den udenrigspolitik, de tre præsidenter siden den kolde krigs afslutning har ført.

USA som nr. 1

I hele denne periode har de skiftende administrationer forstået og forsøgt at fastholde og udbygge USA's position som verdens eneste supermagt. Allerede under George W. H. Bush havde administrationen en politik, hvor USA's: "first objective is to prevent the re-emergence of a new rival".⁵⁵ Denne politik fremførtes under præsidentvalgkampen i 1992, men mødte så meget modstand, at man i næste udkast modificerede sprogbrugen væsentligt.⁵⁶

Det første udkast blev lavet under Paul Wolfowitz' ledelse. Her blev det gjort klart, at det var en trestrengt strategi. For det første måtte USA vise det nødvendige lederskab for at etablere og beskytte en ny orden, der kan overbevise potentielle konkurrenter om ikke at forsøge at opnå en større rolle eller forfølge en mere aggressiv linje. For det andet – på det ikke-militære område – måtte USA indregne de mest industrialiserede landes interesser, for på denne måde at fratage dem lysten til at udfordre USA's lederskab og den politiske og økonomiske orden. For det tredje måtte USA fastholde mekanismer, der ville afskrække potentielle konkurrenter fra nogensinde at hige efter en større regional eller global rolle.⁵⁷ Med andre ord skulle USA med sit globale lederskab fastholde sin førende position ved også at sikre, at de mest industrialiserede lande (læs: USA's allierede) fik en tilstrækkelig del af deres interesser opfyldt. Samtidig måtte man finde måder at afskrække potentielle konkurrenter på – den bedste var at sikre et militært forspring.

Også Bill Clinton forsøgte at sikre USA's lederskab gennem hele sin præsidentperiode. Ved afslutningen af Clintons 2. periode forklarede hans nationale sikkerhedsrådgiver Samuel (Sandy)

⁵⁵ "Excerpts from Pentagon's Plan: 'Prevent the Re-Emergence of a New Rival'", *New York Times* 8. marts 1992.

⁵⁶ Tyler, Patrick E. "Pentagon Drops Goal of Blocking New Superpowers", *New York Times* 24. maj 1992.

⁵⁷ "Excerpts from Pentagon's Plan: 'Prevent the Re-Emergence of a New Rival'", *New York Times* 8. marts 1992.

R. Berger, hvordan USA under Clinton havde bibeholdt sin ledende position: “America today is by any measure the world’s unchallenged military and economic power [...] It did not come by accident.”⁵⁸ Det skete, fordi Clinton aktivt forfulgte en politik, der sikrede USA’s position som førende supermagt. Men hvor Clinton så hovedfaren for den amerikanske status som eneste supermagt i udviklingen af økonomien, så har hovedfaren for de neokonservative og aggressive republikanske tænketanke været den militære udfordring.

“Today its [USA’s] task [...] to secure and expand the “zones of democratic peace;” to deter the rise of a new great-power competitor; defend key regions of Europe, East Asia and the Middle East; and to preserve American preeminence through the coming transformation of war made possible by new technologies.”⁵⁹

Det var en politik, der gav genlyd i Bush-doktrinen fra september 2002. USA “will maintain the forces sufficient to support our obligations, and to defend freedom. Our forces will be strong enough to dissuade potential adversaries from pursuing a military build-up in hopes of surpassing, or equalling, the power of the United States.”⁶⁰

Hvor både George H.W. Bush og George W. Bush har fokuseret mest på det militære aspekt og rivaliseringsaspekterne i den globale konkurrencekamp, fokuserede Clinton på USA’s styrkeposition i konkurrencen. Det er i bund og grund to sider af samme sag. Der vil altid være konkurrence mellem de forskellige lande, selvom konkurrencemomentet nogle gange vil være nedtonet til fordel for samarbejdet. Hvis vi ser det i forhold til stormagter: Når stormagterne først og fremmest samarbejder, og der blandt de ledende politikere og militærpersonel ikke er konkrete tanker, forestillinger eller planer om at landene kan komme i krig, beskriver Robert Jervis det som et sikkerhedsfællesskab.⁶¹ I den anden ende af spektret kan konkurrencen blive så intens, at den er decideret fjendtlig. Krigen er således en meget reel mulighed. Det er måske bedst illustreret med George W. Bush forsøg på at beskrive USA’s forhold til Kina. I starten af

⁵⁸ Berger, Samuel R. “A Foreign Policy for the Global Age”, *Foreign Affairs* November/December 2000; 79, 6. S. 23.

⁵⁹ “Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century” *Project for the New American Century* (PNAC), September 2000. S. 2-3.

⁶⁰ “The National Security Strategy of the United States of America”, september 2002. s. 30.

⁶¹ Jervis, Robert. *American Foreign Policy in a New Era*. Routledge. USA 2005. Konkret mener Jervis, at vi lige nu har et sikkerhedsfællesskab blandt de ledende industrinationer såsom Tyskland, Frankrig, Storbritannien, USA og Japan.

2001 forsøgte han at fjerne Clintons mærkat på USA's og Kinas forhold: "China is a competitor, not a strategic partner."⁶² Efter nødlandingen af et amerikansk spionfly i Kina med 24 amerikanere ombord den 1. april 2001 ændrede Bush ordvalget. Kina blev en "strategic competitor". Senere blev også det skrottet.⁶³ I princippet var alle tre betegnelser rigtige - alt efter om man lagde vægten på Kina som potentiel stormagtskonkurrent, eller man lagde vægten på Kinas og USA's omfattende økonomiske samarbejde. Hvor Clinton mente, at USA ville beholde sit forspring ved at sikre en stærk økonomi, hvori åbningen af Kina var central, så så Bush først og fremmest Kina som en trussel mod amerikanske interesser. Den neokonservative tænketank *Project for the New American Century* (PNAC) udgav i September 2000 rapporten "The National Security Strategy of the United States of America". PNAC-rapporten siger følgende om USA's forholde til Kina: "Raising U.S. military strength in East Asia is the key to coping with the rise of China to great-power status. For this to proceed peacefully, U.S. armed forces must retain their military pre-eminence and thereby reassure our regional allies."⁶⁴

Ved en afstemning i kongressen om USA's handelsforbindelser med Kina forklarede Sandy Berger, hvad Kina-debatten handlede om – som en kamp mellem to tilgange til at opnå samme mål: "It's about whether we best deal with China in a punitive way or by a combination of promoting internal change and external validation of that change."⁶⁵

Hvordan får man bedst Kina til at opføre sig, som USA ønsker det – er det ved gulerod eller stok? Målet er begge fløje i amerikansk politik enige om. Kina skal åbne op og ikke udfordre USA's status som verdens førende magt.

I kraft af positionen som verdens eneste supermagt har USA mulighed for at gennemtvunge sin vilje uden at det på kort sigt får alvorlige konsekvenser. Der er en grundfæstet tro på, at der på nuværende tidspunkt ikke er en så skærpet konkurrence, at man kan forvente stormagtskrig eller en hård magtbalancepolitik, som under den kolde krig.

Condoleezza Rice udtrykte det i et interview i 2005 således:

"I do think it's true at this particular point in time that while there are strong states that have conflictual issues from time to time, there are [sic] no really underlying conflictual interest that

⁶² Bacevich (2002) s. 202.

⁶³ Bacevich (2002) s. 210-211.

⁶⁴ PNAC september 2000 s. 19.

⁶⁵ Sanger, David E. "The China Trade Vote: Rounding Out a Clear Clinton Legacy", *New York Times* 25. maj 2000.

would drive to the kind of animosity that we had between the Soviet Union and the United States during the Cold War, for instance.”⁶⁶

USA må lede verden

Kort før George H. W. Bush forlod Det Hvide Hus, udtalte han: “As a nation, let us work together to lead the world toward the 21st century, the age of democratic peace.”⁶⁷ Ikke alene havde USA en særlig stilling som den ubestridte supermagt, USA havde et formål med sin magt. Før murens fald var det i kampen mod kommunismen og ”ondskabens imperium”, som det blev formuleret af Ronald Reagan. Den amerikanske udenrigspolitik blev ikke ført for at opnå mere magt (som realisterne påstår) – andre lande fulgte måske sådanne mål, men for USA var der noget mere, fortæller den nuværende vicepræsident Dick Cheney’s ven Charles Krauthammer i en tale: “America cannot and will not live by realpolitik alone. Our foreign policy must be driven by something beyond power.”⁶⁸ Efter murens fald blev det USA’s rolle at lede verden til demokrati, fred og frihed efter amerikansk forbillede. Clinton-administrationen udtrykte USA’s særlige rolle ved at kalde USA for den *uundværlige nation*. Clinton forklarede at USA måtte være parat til at lede resten af verden: “for peace and freedom, for security and prosperity.” Succesen ville afhænge af “on whether we do the right things in meeting the military challenges of the 21st century.”⁶⁹

For de ledende politikere og ideologer var og er USA en særlig nation med særlige pligter og særlige rettigheder. Man skulle ikke rende rundt og være verdens politimand, forklarede George H. W. Bush.⁷⁰ Men som hans søn George W. Bush sagde 12 år senere: “[We] will spread the universal values of hope and freedom”.⁷¹ I friheden inkluderes økonomisk åbenhed, frihandel og adgang til markeder og investering, mens åbenheden vil gavne USA’s økonomiske interesser. I

⁶⁶ Rice, Condoleezza. Udenrigsministeren den 25. juli 2005. “Interview With Adam Garfinkle and Dan Kennelly of The American Interest”, <http://www.state.gov/secretary/rm/2005/52391.htm> (28.05.2006). Se også diskussionen i Robert Jervis *American Foreign Policy in a New Era*.

⁶⁷ Bush, George H. W. “Statement on the National Security Strategy Report”, 19. januar 1993 <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1993/93011901.html> (07.06.2006)

⁶⁸ Krauthammer, Charles. “Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World”. Tale holdt på *American Enterprise Institute* (AEI) 10. februar 2004. Krauthammer var medunderskriver af et brev til præsident Bush 20. september 2001 om krigen mod terrorisme fra PNAC. <http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (25.06.2006).

⁶⁹ Clinton, Bill. “Remarks by the President at Intrepid Gala” 5. juli 2000. <http://clinton6.nara.gov/2000/07/2000-07-05-remarks-by-the-president-at-intrepid-gala.html> (07.06.2006)

⁷⁰ Bush, George H. W. “Statement on the National Security Strategy Report”, 19. januar 1993

⁷¹ Bush, George W. “President’s Radio Address” omkring terrorangrebet i London 9. juli 2005. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/07/20050709.html> (07.06.2006)

slutningen af sin 2. præsidentperiode sagde Clinton: “You know we’re going to do very, very well, as the world becomes more interdependent.”⁷²

Som administrerende direktør for firmaet Halliburton forklarede Dick Cheney, at man ikke skulle skelne mellem de kommercielle og de øvrige interesser.⁷³ Interesserne var sammenhængende. Når USA gik i krig, som f.eks. i Irak var det ikke bare for USA’s skyld, men det var også for resten af verden. Ikke mindst ville det også gavne irakerne, at man fjernede en diktator og åbnede deres land for investeringer, der kunne skabe vækst, som igen kunne sikre stabilitet. Det var en fremherskende forestilling i ledende kredse, at USA var det eneste land der kunne sikre disse universelle idealer, gode for alle til alle tider. For at sikre sin vilje måtte USA have en særlig ret til at bruge magt. “If we have to use force, it is because we are America”, forklarede udenrigsminister Madeleine Albright i februar 1998.⁷⁴ Fra slutningen af den kolde krig til 1999 deltog USA i over 40 militære interventioner mod kun 16 under hele den kolde krig.⁷⁵ Men USA’s magtfulde position ville ikke fylde verden med frygt, sagde de to neoconservative William Kristol og Robert Kagan: “it is precisely *because American foreign policy is infused with an unusually high degree of morality* that other nations find they have less to fear from its otherwise daunting power”.⁷⁶ Francis Fukuyama bemærkede ironisk, at det ikke var nok at amerikanerne troede på deres egne gode hensigter – andre skulle også tro på dem.⁷⁷ Det store spørgsmål i amerikansk politik var således ikke, hvorvidt USA skulle lede verden eller ej. I de ledende politikeres verdensbillede var og er dette en selvfølge. I målsætningen var der kun nuanceforskelle. Grundlæggende var man enige om, at verden skulle modelleres efter amerikansk forbillede med åbenhed for investeringer i tæt sammenkædning med den amerikanske forståelse af frihed og demokrati.

Hvordan skal USA lede verden?

I et interview i *Weekendavisen* i 2005 blev Madeleine Albright spurgt om forskellen mellem Kosovo krigen og George W. Bushs krig i Irak. Ingen af krigerne havde et klart mandat fra de

⁷² Bacevich (2002) s. 38.

⁷³ Briody, Dan. *The Halliburton Agenda: The Politics of Oil and Money*. Wiley. USA 2004. S. 205.

⁷⁴ Bacevich (2002) s. x.

⁷⁵ Bacevich (2002) s. 142-143.

⁷⁶ Fukuyama, Francis. *After the Neocons: America at the Crossroads*. Profile Books. USA 2006. S. 102.

Kursiveringen af Fukuyama. Francis Fukuyama, der skrev *The end of History*, var også medunderskriver på et brev fra PNAC. I PNAC’s brev til Bill Clinton om Irak fra 26. januar 1998 forlangte man fjernelse af Saddam Hussein. William Kristol og Robert Kagan var ligeledes medunderskrivere af brevet fra 1998.

⁷⁷ Fukuyama (2006) s. 103.

Forenede Nationer (FN) til en krig. “Forskellen er, at vi gik gennem NATO [i Kosovo krigen], ikke gennem en løs ad hoc-koalition.” En anden forskel var ifølge Albright, at Milosevic var “i færd med at dræbe tusinder af civile.” Og videre forklarede hun: “Jeg mener vi skal prøve multilaterale aktioner, hvis det er muligt. Ellers må vi søge nye veje.” I virkeligheden var der ingen forskel mellem Albrights forklaring og argumenterne fra Irak-krigens fortalere. De deler troen på USA’s verdensmission og dets moralske ret. Men som Albright udtrykte det. “Krigen mod Irak var ikke nødvendig”.⁷⁸ Albright havde ingen principielle skruler ved Irak-krigen – det var måden, der blev ført krig, der var problemet. Hvor Clinton-administrationen i Kosovo-krigen havde sikret EU som allieret på forhånd og pacificeret det meste af den øvrige verden (undtagen Rusland), så lykkedes det den nye Bush-administration at fornærme selv gamle allierede som Frankrig og Tyskland. Bush-administrationen regnede med at få den internationale opbakning, når krigen først var en realitet og USA havde vundet den.⁷⁹ Og det var faktisk ikke en helt gal beregning. Da George W. Bush havde erklæret krigen for afsluttet, blev også FN inddraget i genopbygningsprocessen. En bombe mod FN’s hovedkvarter i Bagdad fik dog organisationen til at bakke ud igen. Situationen var for ustabil. Ligesom med tilgangen til Kina var det måden at lede på, der gjorde forskellen. Skulle USA opbygge stor legitimitet fra starten af, eller skulle USA levere et *fait accompli*, som resten af verden måtte affinde sig med? Clinton-administrationen indtog mange gange den sidstnævnte holdning. Ikke i Balkan, der var helt central for europæiske interesser, men f.eks. efter bomberne mod to amerikanske ambassader i 1998, hvor Clinton besvarede angrebet ved at sende missiler mod Afghanistan og Sudan. Det var altså ikke et valg mellem unilateralisme og multilateralisme, som man nogle gange får indtryk af. Det var derimod et valg mellem forskellige tilgange til at opnå samme konkrete og overordnede målsætninger. Der vil dog ofte være overlap mellem tilgangene, således at man ikke altid kan identificere flere tilgange til udenrigspolitikken.⁸⁰ Under præsidentvalgkampen i 2004 sluttede den tidligere nationale sikkerhedsrådgiver under præsident Carter, Zbigniew Brzezinski, op om demokraternes præsidentkandidat. I et interview forklarede han, at man godt kunne betragte præsidentkandidat John Kerrys og præsident Bushs udenrigspolitiske linjer som nuanceforskelle,

⁷⁸ Krasnik, Martin. “Interview: Madeleine Albright (Permanente interesser)”, *Weekendavisen* 7. oktober 2005.

⁷⁹ Fukuyama (2006) s. 96.

⁸⁰ Der var således kun én person i den amerikanske kongres, der stemte imod at give Bush retten til en amerikansk ledet invasionen af Afghanistan, til trods for at den heller ikke var godkendt af FN’s sikkerhedsråd. Diskussionen om hvordan USA skal lede verden, foregår i øjeblikket med fuld styrke blandt den udenrigspolitiske elite. Se f.eks. Brzezinski, Zbigniew. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. Basic Books. USA 2004.

men i udenrigspolitik var nuancer betydningsfulde - og det ved "enhver erfaren udøver af storpolitik".⁸¹

FN som redskab for amerikansk udenrigspolitik

FN har siden anden verdenskrig været den traditionelle diplomatiske udenrigspolitiske arena for stormagterne. Siden afslutningen på den kolde krig har der været stor kritik af FN i USA. Man har ment, at FN ikke længere afspejlede den reelle magtsituation. I 1992 erklærede Francis Fukuyama dog, at FN var: "perfectly serviceable as an instrument of American unilateralism and indeed may be the primary mechanism through which that unilateralism will be exercised in the future."⁸²

Clinton administration brugte da også i høj grad FN som redskab, når det var muligt. Var USA utilfreds, forsøgte de at ændre tingene. Ofte lykkedes det. Således var Clinton administrationen blevet irriteret på Buotros Buotros-Ghali, bl.a. pga. begivenhederne i Somalia i 1993. I 1996 skulle Buotros-Ghali genvælges som generalsekretær for FN, hvilket normalt var en formsag. Men Clinton administrationen satte sig igennem. Richard Clarke forklarede hvordan:

"Albright og jeg og en håndfuld andre [...] havde i 1996 indgået en pagt om at få afsat Boutros-Ghali som generalsekretær for FN. Vi kaldte vores hemmelige plan Orientekspresen, fordi vi håbede, at en lang række lande ville hjælpe os med at vælte FN-chefen. Det endte med, at USA måtte gøre det alene (ved hjælp af sin vetoret i FN) [...] Clinton var bagefter imponeret over, at det var lykkedes os at få afsat Boutros-Ghali og oven i købet få valgt Kofi Annan som hans efterfølger"⁸³

George W. Bush har dog været mere lunken overfor FN og har set FN som en begrænsning af USA's udfoldelsesmuligheder. USA er derfor gået ind i en omfattende ændringsproces af FN, der dog allerede var igangsat under Clinton. Condoleezza Rice satte det på spidsen i april 2005

⁸¹ Dragsdahl, Jørgen. "Kerry udfordrer Europa", august 2004. <http://www.dragsdahl.dk/A20040815.htm> (11.06.2006).

⁸² Chomsky, Noam. (2003) s. 29.

⁸³ Clarke, Rihard A. *Mod alle fjender – En insiderberetning fra Amerikas krig mod terror*. Gyldendal. DK 2004. S. 218-219.

ved at erklære, at FN måtte reformeres eller dø.⁸⁴ Det kan til tider være vanskeligt at se, i hvilken retning reformprocessen i FN bevæger sig, da der er en del forskellige kræfter, der ønsker at bevæge den. F.eks. ønsker lande som Tyskland og Brasilien at blive permanente medlemmer af sikkerhedsrådet. Der er også kræfter, der trækker i retning af at afskaffe vetoretten for de permanente medlemmer af sikkerhedsrådet. Men der er ingen tvivl om, at USA ønsker et handlekraftigt FN, kontrolleret af USA. F.eks. skal princippet om “non-intervention” ikke udelukke sikkerhedsrådet fra at handle, når man står overfor krigsforbrydelser, masse mord, etnisk udrensning og forbrydelser mod menneskeheden, erklærer USA’s FN-ambassadør John Bolton.⁸⁵

Masseødelæggelsesvåben

Der findes generelt tre typer våben, der bliver betegnet som masseødelæggelsesvåben (Weapons of Mass Destruction – WMD). Det er kemiske, biologiske og atomare våben.

Kemiske våben

Kemiske våben blev for alvor brugt under 1. verdenskrig hvor sennepsgas og nervegas anvendtes i stort omfang. Efter 1. verdenskrig blev kemiske våben forbudt efter Geneve-konventionen. Det har dog ikke betydet et stop for brugen. De blev f.eks. brugt under Irak-Iran krigen i 80’erne, og er blevet brugt af USA med napalmbomberne under Vietnam krigen og (sandsynligvis) i form af hvidt fosfor i den seneste krig mod Irak.

Generelt bliver kemiske våben ikke betragtet som den største trussel i krig, da vind og vejr kan påvirke effekten af kemiske våben.

Biologiske Våben

Brugen af biologiske våben er stort set ukendt i større omfang og det vides ikke præcist, hvilke konsekvenser det kan få, men skrækscenariet er en pestlignende sygdom, der udrydder store dele

⁸⁴ “UN Must Reform or Die Says Rice”, *BBC News* 16. april 2005. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4450941.stm> (03.06.06).

⁸⁵ Bolton, John. “Challenges and Opportunities in Moving Ahead on UN Reform” *Pressemeddelelse fra udenrigsministeriet* 21. oktober 2005.

af befolkningen. Miltbrandsporerne, der blev sendt rundt efter 11. september 2001 i USA har dog f.eks. slet ikke sådan en virkning, selvom de er dødelige.

Atomvåben

Atomvåbnet har ikke samme utilregnelighed som kemiske og biologiske våben. Det har betydet, at atomvåben bruges både som taktiske og strategiske våben.⁸⁶ Som strategiske våben er de kun blevet brugt i Japan i slutningen af 2. verdenskrig, der beviste, hvor ødelæggende et våben det er. Under den kolde krig indgik atomvåbnene som en del af magtbalancen mellem USA og Sovjet, den såkaldte 'terrorbalance'. Frygten for et atomragnarok holdt landene i snor, man kunne således afskrække hinanden for fra at gå i krig. Efter Sovjets opløsning har denne politik ikke været i centrum. USA og Rusland har stadig våben nok til at udslette hinanden, men fokus er først og fremmest på spredningen af atomvåben til, hvad USA betragter som slyngelstater.⁸⁷

Sikkerhedspolitik og WMD

Jacques Hymans, Phd. i Politologi, har identificeret 5 grundlæggende forudsætninger for Bush-doktrinen i september 2002 med hensyn til masseødelæggelsesvåben. Disse er: 1) Udbredelsen af WMD er en trussel mod USA's sikkerhed. 2) Der skelnes ikke mellem de forskellige typer masseødelæggelsesvåben. 3) Det er særligt farligt, når WMD er i hænderne på slyngelstater. 4) Spredningen af WMD skal ikke bare stoppes - den skal aktivt modvirkes. 5) Der sås tvivl om, hvorvidt man stadig kan afskrække lande fra brugen af WMD i den nuværende periode.

Ved en gennemgang af 145 ledende artikler i *New York Times* og *Washington Post* kommer Hymans frem til, at kun 14. pct. af artiklerne satte spørgsmålstegn ved de grundlæggende antagelser om masseødelæggelsesvåben. Han konkluderede derfor, at der blandt ledende politikere og meningsdannere var en grundlæggende konsensus om politikken på området. Endvidere viser en sammenligning af Bush-doktrinens opfattelse af WMD og Clintons *National Security Strategy of Engagement and Enlargement* fra 1996, at der kun er små forskelle.⁸⁸

⁸⁶ Taktiske atomvåben er våben, der er beregnet til brug i en krig mod fjendens enheder eller militære faciliteter. Strategiske atomvåben er derimod beregnet på at ramme byer og infrastruktur, herunder også dræbe civile, for således at skræmme modstanderen til at stoppe krigshandlingerne eller slet ikke at indlede sig på dem.

⁸⁷ Slyngelstater er det danske udtryk for *Rogue States*.

⁸⁸ Hymans, Jacques E. C. "The Roots of the Washington Threat Consensus" i Dolan, Chris J. og Glad, Betty (eds.) *Striking First: The Preventive War Doctrine and the Reshaping of U.S. Foreign Policy*. S. 33-45.

Selvom mange af de officielle dokumenter ikke gør den store forskel på de tre forskellige slags WMD, var det dog både for Bill Clinton og nuværende præsident George W. Bush atomvåbnene de vigtigste.⁸⁹ Atomvåbnene er de simpelthen de mest ødelæggende, som tingene ser ud nu. Atomvåben (og i mindre grad andre WMD) er et muligt redskab til at afskrække USA fra militær pression og i sidste ende fra at gå i krig. Kampen mod spredningen af atomvåben må ses som en offensiv politik for at bevare den amerikanske dominans. Hvis Irak og Iran f.eks. udvikler atomvåben, vil det blive vanskeligt for USA at gå i krig mod disse lande, da det vil medføre en risiko for, at landene bruger atomvåben mod USA's allierede. Særligt atommagten Israel menes udsat.⁹⁰

Missilforsvar

Da den nye administration under George W. Bush trådte til i 2001, var missilforsvaret det første projekt, som administrationen havde på sin sikkerhedsdagsorden. Selve ideen om et forsvar mod atomvåben blev udviklet under præsiden Ronald Reagan i marts 1983. Det såkaldte Strategic Defense Initiative (SDI) var et science fiction-projekt (med tilnavnet stjernekrigsprojektet), der gik ud på at forsvare USA mod strategiske atomvåben fra Sovjet. Projektet blev skrottet i sin daværende form, men er blevet fastholdt i forskellige varianter under de følgende administrationer. Beregninger pegede allerede i 1999 på, at man havde brugt over 100 milliarder dollars på forskning i forbindelse med projektet, og at yderligere 238 milliarder ville blive brugt i løbet af de næste 25 år.⁹¹ Selvom Bill Clinton i 1995 nedlagde veto mod et budgetforslag, ifølge hvilket et missilforsvar skulle være færdiggjort i 2003, var det overvejende af taktiske grunde. Clinton mente at det var "længe før et brugbart system kunne udvikles eller var nødvendigt."⁹² De neokonservative høre i PNAC satsede kraftigt på projektet: "When their [USA's modstanderes] missiles are tipped with warheads carrying nuclear, biological, or chemical weapons, even weak regional powers have a credible deterrent, regardless of the balance of

⁸⁹ F.eks. var Clinton "fast besluttet på at undgå" at Nordkorea blev en atommagt. Det var ikke truslen fra biologiske og kemiske våben, der blev fremhævet. Clinton, Bill. *Mit liv*. Lindhardt og Ringhof. DK 2004. S. 600. I den nuværende konflikt omkring Iran er det også atomvåbnene, der er i centrum.

⁹⁰ Af de lande, der er på USA's liste over slyngelstater, er det kun Nordkorea, der besidder raketter, som måske kan ramme dele af USA.

⁹¹ Jentleson, Bruce W. *American Foreign Policy – The Dynamics of Choice in the 21st Century* (2. edition). New York 2004. S. 393.

⁹² Clinton s. 738.

conventional forces.”⁹³ Missilforsvaret er for PNAC en måde at bevare USA's dominerende position på. Dette våbensystem er i sin natur offensivt. Det vil give USA en afgørende fordel, hvis det bliver en realitet, fordi USA da ikke behøver at frygte gengældelse. USA vil være frit stillet til at angribe andre stater uden at det får alvorlige konsekvenser. De såkaldte slyngelstater har imidlertid ikke nogen umiddelbar grund til at bruge masseødelæggelsesvåben mod USA. Det er den sikre vej til at ophøre med at eksistere.⁹⁴

For de neokonservative høje i PNAC er det blot en af en lang række tiltag, der skal sikre den amerikanske førerposition, også militært. Man ønsker en såkaldt “revolution i militære anliggender”.⁹⁵ Og det kan kun gå for langsomt. “[T]he process of transformation [...] is likely to be a long one, absent some catastrophic and catalyzing event – like a new Pearl Harbor.”⁹⁶ Da der rent faktisk kom en katastrofe på størrelse med Pearl Harbor var de neokonservative kræfter i Bush-administrationen da heller ikke sen til at udnytte chancen.⁹⁷ Ikke alene at gå i krig i Afghanistan og Irak, men man lancerede den langstrakte krig mod terror – og øgede den militære oprustning dramatisk.

Krig Mod Terror

Terrorisme er ikke noget nyt fænomen. Tidligere administrationer havde også en politik på området - særligt under Ronald Reagan var det et hyppigt diskuteret emne. Men det var først efter den kolde krig, og især efter Clintons tiltrædelse, at terrorisme fik en fremtrædende plads i amerikansk udenrigspolitik. Allerede i februar 1993, i starten af Clintons første regeringsperiode, oplevede USA et angreb på World Trade Centret. Dette og senere terrorangreb medførte, at Clinton-administrationen satte større fokus på terrorisme end forgængeren George H. W. Bush. Terrorbekæmpelsens fremtrædende plads skyldtes imidlertid ikke øget terrorisme i perioden. Tværtimod døde i løbet af 80'erne hvert år i gennemsnit 483 mennesker pga. terrorangreb mod 293 i 90'erne.⁹⁸ Den øgede fokus skal snarere ses i lyset af, at truslerne mod USA fra

⁹³ PNAC september 2000 s. 51.

⁹⁴ Se også Dragsdahl (2005) s. 219-220.

⁹⁵ For en diskussion af “revolutionen i de militære anliggender” se Hirst, Paul. *Krig og magt i det 21. århundrede*. Hans Reitzels Forlag. DK 2003.

⁹⁶ PNAC september 2000 s. 51.

⁹⁷ Det er ikke et forsøg på at opstille en konspirationsteori. Det er blot for at påpege, at dele af administrationen på forhånd havde tænkt tanken, og derfor var det nemmere at handle hurtigt for at få sine standpunkter igennem.

⁹⁸ Jentleson s. 301.

traditionelle fjender, såsom Sovjetunionen, var formindsket. I april 1996 holdt Clinton en tale om terrorisme, hvor han bl.a. sagde:

“Det bliver en hård kamp. Der bliver modgang undervejs. Men ligesom ingen fjende kunne tvinge os til at opgive kampen for at løse vores opgaver og beskytte vores værdier under Anden Verdenskrig, vil vi ikke lade os tvinge bort fra den barske kamp mod terrorisme i dag. Terrorismen er vor generations fjende, og vi bliver nødt til at sejre”.⁹⁹

Under Clinton steg det føderale antiterrorbudget fra 5,7 milliarder dollars i 1995 til 11,1 milliarder dollars i 2000.¹⁰⁰ Af de terrorangreb, der blev registreret af udenrigsministeriet i år 2000, rettet imod amerikanske interesser, var langt størstedelen, over 80 pct., relateret til angreb på olierørledninger i Colombia, ejet af Occidental Petroleum.¹⁰¹ Efter alt at dømme var Clinton langt mere optaget af terrorbekæmpelse end George W. Bush var op til 11. september. Efter 11. september 2001 blev terrorismebekæmpelse prioriteret højere. Efter krigen i Afghanistan var stilnet af, blev fokus vendt mod Irak til trods for at efterretningsvæsnet ikke havde haft kendskab til irakiskrelaterede terrorforsøg, siden et mislykket forsøg på at dræbe George H. W. Bush efter den første Irak-krig, i 1993. Bill Clinton gengældte det ved at bombe det irakiske efterretningsvæsens hovedkontor i Bagdad.

Bush-doktrinen og krig mod terror

Mindre end fire timer efter terrorangrebet mod World Trade Centret (WTC) og Pentagon sagde forsvarsminister Donald Rumsfeld til Bush: “This is not a criminal action [...] This is War.”¹⁰² Der var fra starten lagt op krig, men hvilken slags krig? Svaret blev givet allerede samme aften af den tidligere israelske premierminister Ehud Barak. I et interview på BBC erklærede han, at man skulle lave en koordineret kamp mod terrorisme, der ville vare 10 år. Han nævnte en række lande, der støttede terrorismen, herunder Afghanistan, Irak, Iran, Libyen og Nordkorea.¹⁰³ Den

⁹⁹ Clarke s. 145.

¹⁰⁰ Clarke s. 113.

¹⁰¹ Bacevich (2002) s. 119.

¹⁰² “‘This is War,’ Rumsfeld told Bush”, Washington Post 24. februar 2004

<http://www.washingtontimes.com/national/20040223-012306-4708r.htm> (30.05.2006)

¹⁰³ Foighel, Hanne. “Terrorangreb på USA: Islamiske lande fordømmer terror”, *Politiken* 12. september 2001 og “Ehud Barak: Koordineret global ‘kamp mod terrorisme’” *Kommunistisk Politik Netavisen* 11. september 2001 <http://www.apk2000.dk/netavisen/artikler/globalt/2001-na0911-barakglobalterrorisme.html> (05.06.2006)

20. september forklarede Bush, at amerikanerne skulle forvente en lang kampagne. “Our war on terror begins with Al Qaeda, but it does not end there. It will not end until every terrorist group of global reach has been found, stopped and defeated.”¹⁰⁴ Bush har senere kaldt krigen mod terror for 3. verdenskrig.¹⁰⁵ Tidligere CIA direktør James Woolsey havde allerede inden da kaldt krigen mod terror for 4. verdenskrig. Ifølge ham var den kolde krig den 3. verdenskrig.¹⁰⁶

Krigen mod terror har et langt bredere sigte end blot at bekæmpe terrorisme. Som den blev formuleret under George W. Bush blev den også et vigtigt element bag Bush-doktrinen. Bush-doktrinen er den militærdoktrin, som Bush lancerede først i en tale på militærakademiet West Point 1. juni 2002, og som derefter blev udbygget i dokumentet “The National Security Strategy of the United States of America” fra september 2002. Militærdoktrinen går i korthed ud på, at USA har lov til at angribe et hvilket som helst land for at forhindre det pågældende land i at angribe USA. Dette gælder selvom landet ikke er en nært forestående trussel mod USA, men blot kan udgøre en trussel engang i fremtiden.¹⁰⁷ Det er en doktrin for forebyggende krig – i klar modstrid med international lov og FNs charter.¹⁰⁸

Narkotika og terrorisme

Ved den kolde krigs afslutning blev kampen mod narkotika et væsentligt emne på den udenrigspolitiske dagsorden. Blot et par måneder efter Berlinmurens fald, nærmere bestemt 20. december 1989, invaderede USA Panama, hvor man fangede præsident Manuel Noriega den 3. januar efter en belejring af Vatikanets ambassade, hvor han opholdt sig. Der havde i næsten to år været fjendtlige toner imellem de to lande. Panama blev i sin tid en selvstændig stat med

¹⁰⁴ “A Nation Challenged; President Bush's Address on Terrorism Before a Joint Meeting of Congress”. Afskrift fra *New York Times* 21. September 2001.

¹⁰⁵ “Bush: Tredje Verdenskrig er indledt”, *Politiken.dk* 6. maj 2006.
<http://politiken.dk/VisArtikel.i.asp?PageID=452336> (05.06.2006).

¹⁰⁶ Feldman, Charles & Wilson Stan. “Ex-CIA director: U.S. faces 'World War IV'”, CNN 4. april 2003.
<http://www.cnn.com/2003/US/04/03/sprj.irq.woolsey.world.war/index.html> (05.06.2006)

¹⁰⁷ “The National Security Strategy of the United States of America”, September 2002. Sammen med George W. Bush's tale på militærakademiet West Point 1. juni 2002 bliver dette betraget som Bush-doktrinen. En doktrin, der som man kan se af citatet, giver USA ret til at bruge magt og i sidste ende gå i krig, før fjenden er en reel trussel mod USA. På trods af at man i strategipapiret både bruger termen *preemptive*, der retligt betyder, at man står overfor en umiddelbar trussel, og termen *preventive*, der i bredere forstand betyder, at man står overfor en mulig trussel, så er strategipapirerne entydige med hensyn til hvad man skal forstå som *preventive*. Står man overfor en umiddelbar trussel om at blive invaderet (og har sikre beviser), er det lovligt ifølge FN at lave et forebyggende (*preemptive*) angreb.

¹⁰⁸ For en diskussion af USA's forhold til international lov se: Byers, Michael and Nolte, Georg (eds.). *Unites States Hegemony and the Foundations of International Law*. Cambridge University Press 2003.

amerikansk hjælp, da man ønskede at støtte opbygningen af Panamakanalen, der var vigtig for amerikansk varehandel med øst og vest. I december 1989 kulminerede spændingerne mellem USA og Panama, da en amerikansk marinesoldat blev dræbt efter et restaurantbesøg i Panama City. Bush begrundede invasionen med forsvaret af amerikanske liv i Panama, forsvaret af menneskerettigheder i Panama, kampen mod narkotika og truslen mod traktaten om Panamakanalen, der sikrede amerikansk kontrol med kanalen frem til 1999.¹⁰⁹

Efter tilfangetagelsen af Manuel Noriega blev han stillet for retten i USA og anklaget og dømt for narkotikahandel.

I slutningen af præsident Clintons embedstid blev kampen mod narkotika forbundet med kampen mod terrorisme og taget op i forbindelse med den såkaldte Plan Colombia. Plan Colombia var oprindeligt forslået som en hjælpepakke fra den colombianske regerings side i stil med Marshall-hjælpen til Vesteuropa i sin tid. Det endte med, at den største del skulle gå til militæret og til bekæmpelsen af coca produktionen. Alene i 2000 blev der givet 1,3 milliarder dollars i forbindelse med Plan Colombia med det colombianske militær som hovedmodtager. Det var dog først og fremmest de venstreorienterede grupper FARC og ELN, den colombianske regering bekæmpede og ikke de højreorienterede paramilitære grupper, der havde kontakter til den colombianske regering og det hemmelige politi.

De venstreorienterede grupper, der blev karakteriseret som "narkoterrorister" af amerikanske ledere, kontrollerede store dele af Colombia. Men en stor del af coca-produktionen foregik i de områder, der kontrolleredes af højremilitserne. En del af midlerne til antiterrorisme blev også brugt til at beskytte olieselskabernes ejendom.

Olie og terrorisme

I 2002 annoncerede den amerikanske regering, at 98 millioner dollars i kampen mod terrorisme i Colombia skulle gå til at beskytte en olierørledning ejet af Occidental Petroleum. Der skulle uddannes to elitebataljoner til at beskytte rørledningen. Der blev givet yderligere 147 millioner dollars hertil i 2004.¹¹⁰

¹⁰⁹ "A Transcript of President Bush's Address on the Decision to Use Force", *New York Times* 21. december 1989.

¹¹⁰ Klare, Michael T. *Blood and Oil*. Penguin Books. England 2005. S. 140-142. Forero, Juan. "Court Overrules Parts of Law Shielding Colombia's Warlords", *New York Times* 20. maj 2006. Forero, Juan. "2 Top Directors Leave Colombia's Secret Police as Scandal Mounts", *New York Times* 28. oktober 2005.

Men at beskytte olieforsyningen mod terrorisme var ikke nemt. E. Anthony Wayne fra det amerikanske udenrigsministerium forklarede: "Protecting the integrity of our pipelines, refineries, and shipping channels from terrorist aggression will also require the cooperation of nations around the world."¹¹¹ Ikke desto mindre var det en væsentlig del af USA's sikkerhedsopgave, og en integreret del af kampen mod terrorisme.

Konsensus frem for skillelinjer

Den amerikanske udenrigspolitik bygger på en grundlæggende fælles forståelsesramme og har grundlæggende samme mål. Det drejer sig om at sikre den amerikanske førerposition, samt at sikre amerikansk lederskab af verden. Der findes forskellige taktiske overvejelser mellem forskellige grupperinger i den udenrigspolitiske elite, men det er for det meste nuanceforskelle. Sikkerhedspolitik vil eliten sikre USA's dominerende position i verden bl.a. ved hjælp af missilforsvaret. Bush-doktrinen er et godt eksempel på dette, men det kan også ses i krigen mod narkotika og i kampen for at sikre energiforsyningerne.

¹¹¹ Wayne, Anthony E. "Energy Security --- A Global Challenge" Prepared for delivery at European Policy Centre event, Brussels, Belgium. 22. maj 2006. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2006/66715.htm> (20.06.2006).

Kapitel 4. Oliens betydning for udenrigspolitikken

Som allerede observeret har olien en betydning for den amerikanske sikkerhedspolitik. Dette kapitel vil undersøge oliens betydning for den amerikanske økonomi og den udenrigspolitik, der er ført af de tre administrationer siden den kolde krig overfor en række vigtige olieproducerende lande. Kapitlet vil kun i mindre grad beskæftige sig med andre energiformer end olie, da USA er selvforsynende med hensyn til øvrige energiformer, bortset fra en lille import af naturgas. Oliens rolle i udenrigspolitikken er derfor langt større end andre energiformers.

Den amerikanske olieindustri frem til 1990: Kort overblik

USA var det første land, der for alvor fik øjnene op for oliens kommercielle udnyttelsesmulighed. I 1850'erne fandt man i USA ud af oliens brændbare potentiale. Derefter gik jagten ind på at finde en måde, hvorpå man kunne udnytte oliens egenskaber kommercielt. I første omgang blev den brugt til belysning i stedet for bl.a. hvalfedt i lamper. Efter opfindelsen af forbrændingsmotoren blev benzinen det vigtigste olieprodukt.

Efter den amerikanske borgerkrigs afslutning i 1865 begyndte olieeventyret for alvor. Der blev hurtigt skabt et system i olieindustrien. Oliemanden John D. Rockefeller, der ejede firmaet Standard Oil, fik over en kort årrække skabt sig en dominerende position i den amerikanske oliebranche. Som et modtræk mod Standard Oils dominerende position organiserede en række mindre olieselskaber sig som en gruppe, kaldet De uafhængige. I dag eksisterer denne skillelinje stadigvæk mellem de store multinationale selskaber og en række mindre uafhængige selskaber, der først og fremmest opererer på det amerikanske marked.¹¹²

De amerikanske olieselskaber fik hurtigt øje på mulighederne for olieproduktion udenfor USA. Især Mellemøsten var fokus for de amerikanske firmaer. Men da depressionen ramte USA i starten af 30'erne var de uafhængige selskaber bange for, at det amerikanske marked skulle blive oversvømmet af billig udenlandsk olie. Til slut traf de store olieselskaber en aftale med de små uafhængige om, at indføre tariffen på importeret olie. Der blev fundet en balance, hvor både de uafhængige olieproducenter og de store producenter kunne sameksistere. Tarifferne på

¹¹² For at læse mere om Rockefeller se f.eks. Pelletière, Stephen. *Iraq and the International Oil System: Why America Went to War in the Gulf*. Praeger. USA 2001. S. 2 ff. Se også Yergin (1991) s. 35 – 55.

importeret olie betød, at de store olieselskaber forsøgte at opdyrke markeder for deres udenlandske produktion i andre dele af verden.¹¹³

Den strategiske betydning af olie gik for alvor op for den amerikanske regering under 2. verdenskrig. Det gik også op for administrationen, at der var grænser for den amerikanske olieproduktion, specielt når den skulle dække både USA's og de allieredes behov.¹¹⁴ Denne erkendelse medførte, at forskellige kræfter i den amerikanske regering ønskede stærkere kontrol med den oversøiske olieproduktion. Indenrigsminister Harold Ickes formulerede således allerede i 1941 en kritik af at USA's politik på området. Ifølge Ickes havde USA: "no adequate national policy with respect to petroleum, and no international policy that I know of except to protect the interests of our nationals [de amerikanske olieselskaber]."¹¹⁵ Allerede i 1909 havde John D. Rockefeller beskrevet, hvordan udenrigsministeriet havde hjulpet Standard Oil. "One of our greatest helpers has been the State Department. Our ambassadors and ministers and consuls have aided to push our way into new markets in the utmost corners of the world."¹¹⁶

Ved 2. verdenskrigs begyndelse mente Harold Ickes, at olieselskabernes interesser ikke altid var i overensstemmelse med den amerikanske regerings. Derfor ønskede han, at den amerikanske stat skulle have en mere direkte interesse i den oversøiske olieproduktion. Han foreslog, at USA opkøbte selskaber i f.eks. Mexico.¹¹⁷ Den amerikanske olieindustri modsatte sig kraftigt den amerikanske regerings direkte indblanding i olieproduktionen. Slaget fortsatte gennem hele krigen. Den industribaserede organisation *Foreign Operations Committee of the Petroleum Industry War Council (PIWC)* erklærede i 1943, at olie på den amerikanske olieindustri's hænder var lige så tilgængelig for den nationale sikkerhed, som olie ejet af den amerikanske stat.¹¹⁸ Efter krigen, og især efter Harold Ickes afgang i 1946, accepterede den amerikanske administration, at man først og fremmest skulle sikre kontrollen over olien ved hjælp af de private amerikanske olieselskaber.

Den amerikanske historiker David Painter forklarede forholdet mellem de private firmaer og den amerikanske stat således:

¹¹³ Pelletière s.52 - 56. Helt frem til 1980 skulle importeret olie, ifølge amerikansk lov, være dyrere end indenlandsk produceret olie. Phillips, Kevin. *American Theocracy: The Peril and politics of Radical Religion, Oil, and Borrowed Money in the 21st Century*. Viking Pinguin. USA 2006. Se note 8 til kap. 2. s 399.

¹¹⁴ Ifølge Michael Klare bidrog USA med 6 ud af 7 milliarder tønder olie, som de allierede styrker brugte efter USA's indtræden i 2. verdenskrig. Klare (2005) s. 28.

¹¹⁵ Painter, Davis S. *Private Power and public policy: Multinational Oil Companies and U.S. Foreign Policy 1941-1954*. LB.Tauris & Co Ltd, London 1986. S. 25.

¹¹⁶ Phillips s. 47.

¹¹⁷ Painter s. 25.

¹¹⁸ Painter s. 46.

“Even though private interests rather than government agencies were given primary responsibility for implementing U.S. foreign oil policy, the U.S. government was nonetheless deeply involved in maintaining an international environment in which private companies could operate with security and profit, assuring the security and stability of the Middle East, containing economic nationalism, and sanctioning and supporting private control of the world’s oil.”¹¹⁹

Det blev de private olieselskabers rolle at sikre den strategisk vigtige ressource. Ifølge det amerikanske udenrigsministerium var det mere sikkert, at kontrollen med olien var på amerikanske selskabers hænder frem for andre allieredes, såsom Storbritannien. Udenrigsministeriet fandt det var mere sandsynligt, at amerikanske olieselskaber ville samarbejde med den amerikanske stat end britiske.¹²⁰

Økonomisk nationalisme

Olien har altså været et af de områder, hvor den amerikanske stat traditionelt har arbejdet tæt sammen med de private firmaer. I 1937 nationaliserede Bolivia sin olieindustri, året efter kom turen til Mexico. Olieselskaberne forsøgte sammen med det amerikanske udenrigsministerium at forhindre Mexico i at nationalisere olien.¹²¹ Firmaerne var dog villige til at opgive deres ejerskab af olien, så længe de beholdt kontrollen over udvindingen.¹²² 11. oktober 1941 sendte indenrigsminister Harold Ickes en note til udenrigsminister Cordell Hull, hvor han forklarede vigtigheden af, at Latinamerikas olie forblev i hænderne på amerikanske firmaer, hvorigennem USA kunne kontrollere og koordinere olieudviklingen.¹²³

Efter krigen spredte nationaliseringsbølgen sig til Mellemøsten. Her gjorde USA ligeledes, i årene frem til (og efter) OPEC-revolutionen i 1973, en kæmpeindsats for at forhindre nationaliseringer.¹²⁴ Den bestod i alt fra politisk pres til økonomiske blokader og kupforsøg mod regeringer, der ønskede at nationalisere olieressourcerne. I 50’erne kom nationaliseringsbølgen

¹¹⁹ Painter s. 1. Se også Klare (2005) s. 35. Pelletière har ca. samme syn på sagen, se Pelletière s. 152.

¹²⁰ Painter s. 159.

¹²¹ Painter s. 23.

¹²² Painter s. 24.

¹²³ Painter s. 25.

¹²⁴ Nationaliseringen af olie foregik ikke helt samtidigt i de forskellige lande. Irak nationaliserede f.eks. olien i 1972, mens Libyen gjorde det i 1975 og Iran i 1979. Men allerede fra 1970 til 1973 havde OPEC-landene lavet en række tiltag, der styrkede de forskellige OPEC-landes kontrol over olien. I 1973 fastsatte OPEC-landene en række kvoter på deres olieproduktion. Det førte til højere priser på olie.

til Iran. Shahen var blevet afsat efter et mislykket kup mod hans politiske modstander, nationalistlederen Mohammed Mossadegh. Eisenhower-administrationen hjalp til med et kup mod Mossadegh, og genindsatte i stedet Shahen, der var villig til at løse uoverensstemmelserne på vestens præmisser.¹²⁵

Efter en lang periode, hvor flere og flere lande kæmpede hårdt for at nationalisere deres naturressourcer, lykkedes det i løbet af 70'erne at få kontrol med olieproduktionen i Mellemøsten. Selv Saudi Arabien nationaliserede olien på dette tidspunkt, selvom de amerikanske selskaber beholdt retten til at markedsføre den saudiske olie.¹²⁶ Da Saudi Arabien under seksdageskrigen i 1973 stoppede olieforsyningerne til USA pga. dets støtte til Israel, overvejede den amerikanske administration at erobre de saudiske oliefelter.¹²⁷

Med nationaliseringen af olien i det meste af Mellemøsten mistede de amerikanske firmaer deres store indflydelse på produktionen. Dette havde store konsekvenser. Uden olie fra udlandet ville USA ikke kunne opretholde sine geopolitiske positioner overfor Sovjet. OPEC-revolutionen betød, at den amerikanske stat måtte sikre sine strategiske olieforsyninger mere direkte og ikke længere kunne gøre det gennem de store olieselskaber.

Dette observerede James Akins allerede i 1973: "OPEC has moved hard and fast in the last three years. One result has been to reduce the position of the companies and to make bargaining more and more political matter between governments."¹²⁸ USA's strategiske olieforsyning kunne nu kun sikres ved at holde sig gode venner med vigtige olieproducerende lande som Saudi Arabien og Iran, der også brugte en stor del af oliepengene på våbenopkøb i USA. I 1979 blev den iranske shah smidt på porten, og dermed forsvandt USA's indflydelse også. Dette efterlod kun en vigtig olieeksporterende nation i Mellemøsten, der kunne og ville sikre olieforsyningerne til USA og dets allierede i Europa, nemlig Saudi Arabien. 23. januar 1980 erklærede præsident Jimmy Carter, med den såkaldte Carter doktrin, at olien fra Den persiske Bugt var af vital national interesse for USA. For at beskytte denne var man parat til at bruge: "any means necessary, including military force."¹²⁹

¹²⁵ Painter s. 206.

¹²⁶ Klare (2005) s. 44-45.

¹²⁷ Klare (2005) s. 44.

¹²⁸ Akins, James. "The Oil Crisis: This Time the Wolf is Here", *Foreign Affairs* 1973 s. 478. James Akins var attaché på den amerikanske ambassade i Baghdad 1963-1965 og blev senere ambassadør i Saudi Arabien.

¹²⁹ Klare (2005) s. 46.

USA's behov for udenlandsk olie

For at forstå betydningen af adgangen til Mellemøstens olie, må man se på USA's energiforbrug. Fra 1950 til 2004 er USA's olieforbrug vokset fra 6,4 MTD til 20 MTD.¹³⁰ Den hjemlige produktion har slet ikke stået mål med forbruget. Godt nok steg produktionen frem til 1970, men derefter er produktionen faldet igen. Den er omtrent nede på samme niveau som i 1960. Dette har medført en næsten uafbrudt stigning i olieimporten set i forhold til produktionen, bortset fra et mindre fald i midten af 80'erne. I 2004 importerede USA 11,7 MTD for at få dækket sit behov mod blot 0,5 MTD i 1950. (Se Tabel 4.1.)

Da Jimmy Carter i 1980 erklærede Den persiske Bugt som vitalt amerikansk interesseområde var det ikke blot en konstatering af, at USA var afhængig af importeret olie. USA havde fra 1969 til 1977 forøget andelen af importen af olie fra Den persiske Bugt¹³¹ fra 3,5 til 27,8 pct. (Se Figur 4.1.) Det var samtidig en advarsel til Sovjet, som på dette tidspunkt var i krig i Afghanistan, der som bekendt er nabo til Iran. For godt nok havde USA mistet en god allieret i området, og en række olieselskaber kunne se meget langt efter at få deres gamle koncessioner tilbage, men supermagtsrivalen Sovjet skulle ikke nyde godt af USA's tabte indflydelse.

Tabel 4.1. USA's olieforbrug og afhængighed af importeret olie				
	USA's olie forbrug MTD*	USA's olie produktion MTD*	Forskel MTD*	USA's afhængighed af importeret olie i procent af produktion
1950	6,4	5,9	0,5	7,8
1955	8,5	7,6	0,9	10,6
1960	9,8	8,1	1,7	17,3
1965	11,5	9,2	2,3	20,0
1970	14,7	11,7	3,0	20,4
1975	16,3	10,5	5,8	35,6
1980	17,1	10,8	6,3	36,8
1985	15,7	11,1	4,6	29,3
1990	17,0	9,6	7,4	43,5
1995	17,7	9,1	8,6	48,6
2000	19,7	8,7	11,0	55,8
2004	20,0	8,3	11,7	58,5

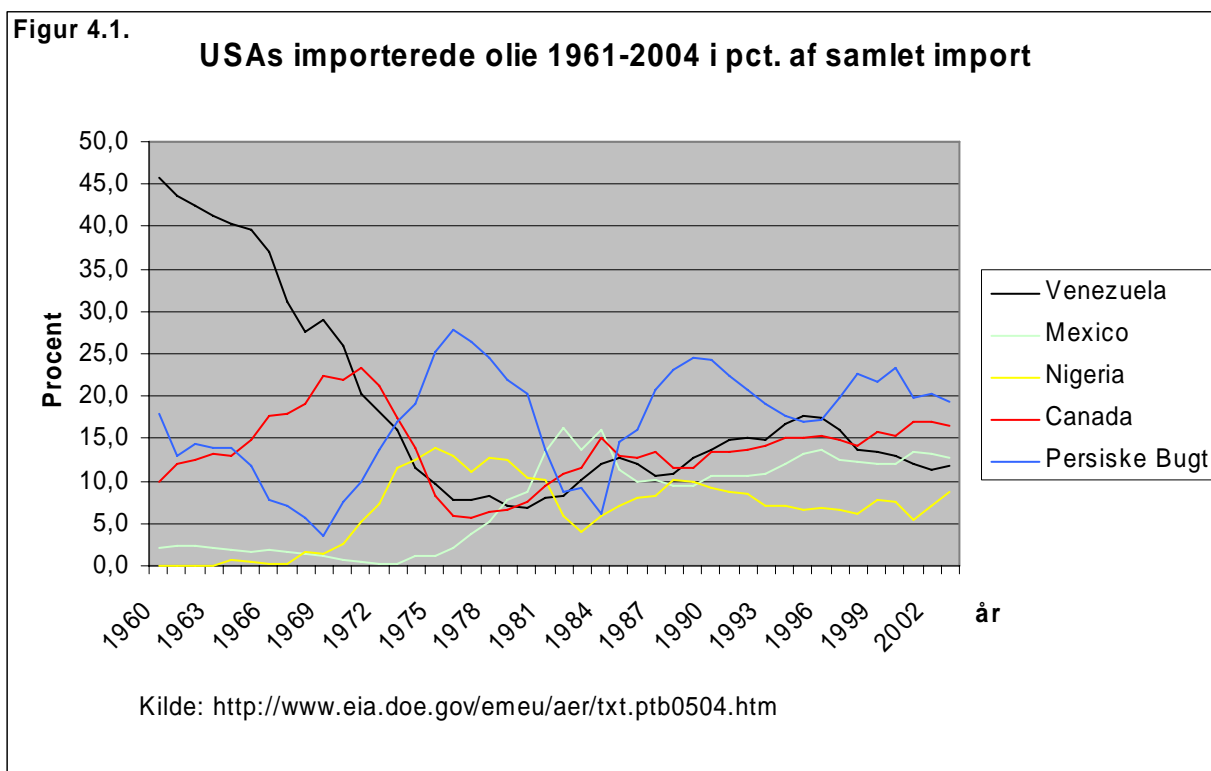
Kilde: CRS report for Congress. *Energy: Useful Facts and Numbers* opdateret 10.01.2006.

Af Carol Glover og Carl E. Behrens. S. Data fra tabel 3 og 4 s. 7 og 8.

* MTD = Millioner Tønder Dagligt

¹³⁰ MTD = Millioner Tønder Dagligt

¹³¹ Med Den persiske Bugt menes Bahrain, Iran, Irak, Kuwait, Qatar, Saudi Arabien, Forenede Arabiske Emirater.

Billig olie

Efter at OPEC i 1973 havde fået presset verdensmarkedspriserne op, kom der mange flere spillere på banen. En række nye olieudvindinger i Nordsøen og andre steder i verden førte til, at stadig mere olie blev sat til salg. Samtidig var der en del af landene i OPEC-samarbejdet, der ikke overholdt deres kvoter. Konsekvensen blev, at priserne på olie styrteddykkede - hvilket især var til stor skade for USA's uafhængige (hjemlige) olieselskaber.

Efter 2. verdenskrig havde man indgået flere og flere frihandelsaftaler. Kombineret med betydningen af den udenlandske olieimport betød det, at skatterne på udenlandsk olie var fjernet.¹³² Nu frygtede den amerikanske olieindustri, at den meget billigere olie fra Saudi Arabien og andre steder ville ødelægge den hjemlige amerikanske olieindustri. Daværende vicepræsident George H. W. Bush, der selv havde baggrund i olieindustrien, ønskede at sætte en stopper for den billige olie, der på dette tidspunkt kunne fås for helt ned til 6 \$ for en tønde. I 1986 tog han til Saudi Arabien for at bede den saudiske regering om at sætte produktionen ned.

¹³² De sidste restriktioner blev fjernet i 1980.

Saudi Arabien var også interesseret i højere priser, men ønskede samtidig ikke at miste markedsandele. Man besluttede sig for at se bort fra OPEC's tidligere aftale om at sælge en tønde olie for 29 \$ og i stedet lægge niveauet på 18 \$ tønden. Dette skete på et møde mellem den saudiske olieminister og fem olieministre fra andre OPEC-nationer i maj 1986.¹³³

Oliens betydning for den amerikanske økonomi

Der er to grunde til oliens store dominans blandt de forskellige energiformer: 1) Olien giver den bedste energiudnyttelse set i forhold til f.eks. kul, naturgas, ethanol mv.¹³⁴ 2) Oliens rolle i transportsektoren er vigtig, da olien er langt den billigste og bedste energiform til brug i forbrændingsmotorer, altså i biler, fly, skibe osv.

Siden 1950 har omkring 40 procent af USA's energiforbrug været mættet af olie. Men dette tal dækker over en jævn stigning i det samlede energiforbrug. Fra 1950 til 2004 er det amerikanske energiforbrug tredoblet.¹³⁵ Siden 1950 er ca. 25. pct. af olien blevet brugt af industrien, mens især olieforbruget i hjemmet er faldet markant - fra 17,2 pct. af det samlede olieforbrug i 1950 til under 7 pct. siden 1980. Til gengæld er forbruget af olie i transportsektoren steget fra omkring 53 pct. af det samlede olieforbrug i 1950 til at være omkring 66 pct. i 2004.¹³⁶

Denne massive del af olieforbruget koncentreret i transportsektoren har skabt en alliance mellem de store amerikanske olieselskaber og den amerikanske bilindustri. Denne alliance udviklede en strategi for omformningen af den offentlige transport i USA. Ifølge professor Ian Rutledge i bogen *Addicted to Oil* fra 2005 gennemførte General Motors Corporation og Standard Oil Company of California (senere Chevron) en strategi, hvorefter firmaerne først skulle anskaffe sig og: "then dismantle a large proportion of the existing public transport systems in American cities".¹³⁷ Strategien lykkedes. Eldrevne sporvogne, jernbaner og andre el-drevne transportsystemer blev skiftet ud med lastbiler, busser, skibe, fly og andre oliedrevne transportformer.

¹³³ Yergin (1991) s.755- 761.

¹³⁴ Rutledge, Ian. *Addicted to oil: America's Relentless Drive for Energy Security*. I.B.Tauris. London 2005. S. 1 – 2.

¹³⁵ Glover, Carol og Behrens, Carl E. CRS Report for Congress. *Energy: Useful Facts and Numbers* opdateret 10.01.2006. S. 6 og table 2 s. 5. <http://fpc.state.gov/documents/organization/59901.pdf> (10.05.06)

¹³⁶ Glover, Carol og Behrens, Carl E. tabel 3 s. 7.

¹³⁷ Rutledge s. 15.

I dag er mange amerikanere fuldstændig afhængig af en bil for at komme på arbejde.¹³⁸ På mange måder er USA totalt afhængig af olie for at få samfundet til at fungere. Uden olien vil store dele af USA's infrastruktur være lammet, hvilket igen vil lamme USA's økonomi. Men olien har også særlig betydning for nogle af USA's største virksomheder. Ud af de seks største amerikanske virksomheder i 2006 (dem med størst omsætning) er tre af dem olieselskaber, ExxonMobil (1) og ChevronTexaco (4) ConocoPhillips (6) og to af dem er bilfabrikanter, General Motors (3) og Ford Motor (5).¹³⁹

Petrodollars og indførelsen af Euroen

I starten af 70'erne opgav USA sit løfte om, at kunne veksle dollars om til deres værdi i guld. Bretton Woods-aftalen, som blev indført i slutningen af 2. verdenskrig, kollapsede. Man opgav fastkurssystemet og indførte i stedet flydende kurser til at regulere forholdet mellem valutaerne. Selvom kurserne nu blev givet fri, ændrede det ikke på dollarens status som den foretrukne handelsvaluta. Dvs. at der kom stadig flere dollars i omløb. Det gavnet USA på to måder. For det første tjener staten på at trykke penge – den såkaldte seniorage. Jo flere penge i omløb, jo flere penge kan den amerikanske stat tjene. Den anden, og væsentligere, grund er, at så længe dollaren er den foretrukne handelsvaluta, så betyder det også at firmaer og stater (nationalbanker) ophober dollars. Dollaren bliver en reservevaluta for den lokale valuta. Dollaren er således en dominerende faktor, der forstærker handlen med amerikanske virksomheder.

For at dollaren ikke skulle falde i værdi opkøbte Japan i 90'erne statsobligationer og fast ejendom i USA – og senest har Kina gjort det samme, hvilket har skabt en frygt for, at Kina i en kommende konfrontation skal sælge ud af værdierne og dermed underminere den amerikanske dollar.

Den væsentligste grund til at USA har kunnet fastholde dollarens dominerende position som reservevaluta er, at al olie handles i dollars. I 1974 lavede USA en aftale med Saudi Arabien om, at de kun ville handle olie i dollars. I 1975 accepterede OPEC kun at handle olie i dollars. Således blev den amerikanske dollars styrke bundet tæt sammen med olien.

¹³⁸ For at læse mere om den systematiske ødelæggelse af det offentlige transportsystem siden 1930'erne se Rutledge s. 16 – 18.

¹³⁹ Fortune 500 er en årlig opgørelse af de største amerikanske virksomheder. Listen fra 2006 kan bl.a. ses på http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune500/full_list/ (16.05.06).

I 25 år var der ikke en reel trussel mod dollarens dominans på verdensmarkedet. I 1999 lancerede en række EU-lande Euroen. Dette var i sig selv ikke en større trussel mod dollaren. Det var først, da Bagdad i 2000 accepterede at skifte oliehandel fra dollars til euro, at det fik en væsentlig betydning. Dollarens monopolstatus som reservevaluta var truet.¹⁴⁰

Amerikanske direkte udenlandske investeringer i olieindustrien

I 1990'erne investerede amerikanske virksomheder kraftigt i udlandet. Dette gælder ikke mindst olieindustrien. Efter Sovjetunionens opløsning har amerikanske virksomheder fået mulighed for at komme ind på et tidligere lukket marked. De olierige stater omkring Det kaspiske Hav har åbnet op for udenlandske investeringer, og amerikanske selskaber er med helt fremme. Afrika er et andet område, hvor amerikanske virksomheder har set muligheder for investeringer og øget produktion. Samlet set har amerikanske DUI i olieindustrien vokset fra 52,8 milliarder dollars i 1990 til 102 milliarder dollars i 2001 (for dette og følgende tal se figur 4.2). Altså næsten en fordobling af investeringerne på blot ti år. Den største andel af de øgede investeringer har været på det europæiske marked og opkøb af europæiske olieselskaber. Fra 1990 til 1998 steg DUI i Europa fra 21,3 til 33,4 milliarder dollars. Nye investeringer i Afrika, først og fremmest Angola, Nigeria og Chad førte til en stigning i DUI fra 2,1 til 9,8 milliarder dollars i samme periode. Asien og Oceanien står for en stigning i DUI fra 12,2 til 22,7 milliarder dollars. Her er langt de største investeringer i området omkring Det kaspiske Hav. Fra 1990 til 1998 var den samlede stigning i DUI i Europa, Afrika og Asien (og Oceanien) altså steget med 30,3 milliarder dollars. DUI i olieindustrien var i samme periode steget med 38,4 milliarder dollars.

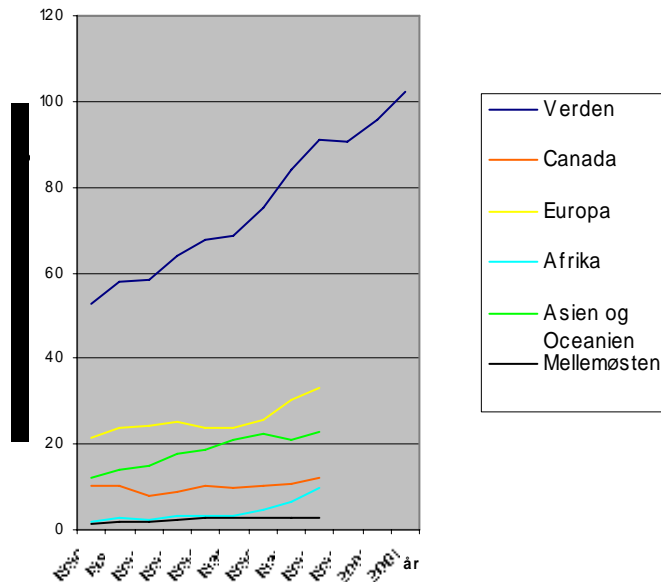
I 1999 skiftede USA opgørelsesmetode for DUI. DUI blev ikke længere opgjort samlet for olieindustrien, men blev delt op. Selve olieproduktionen blev lagt ind under kategorien for mineindustrien. Efter NAFTA-samarbejdets start blev især Canada et eftertragtet område.¹⁴¹ En stor del af dette skyldtes sandsynligvis opkøb i olieindustrien. DUI i mineindustrien i Canada er gået op fra 11,9 til 30,9 milliarder dollars (se figur 4.3.). Ud over Canada er det især Afrika, der oplever en øget investering i mineindustrien.

¹⁴⁰ For yderligere diskussion læs: Engdahl, William. "Irak og de skjulte euro-dollars krige". http://www.stopterrorkrigen.dk/emner/analyse/030704_f_william_engdahl_euro_dollars_krige.htm (20.05.2006). Clark, William R. *Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dollar*. New Society Publishers. Canada 2005. Se også Phillips s.68-96.

¹⁴¹ *North American Free Trade Agreement* (NAFTA) er en toldunion bestående af Canada, USA og Mexico.

Figur 4.2.

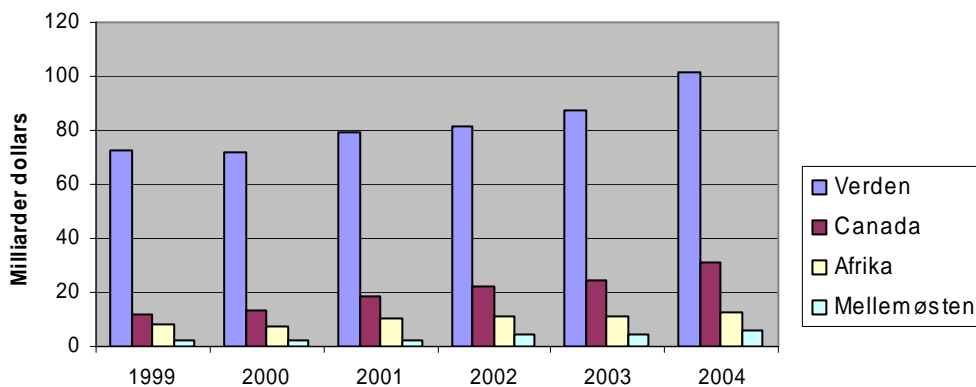
Den amerikanske olieindustris direkte udenlandske investeringer i milliarder dollars i perioden fra 1990 - 2001. Beregnet efter den historiske kostpris.

Oplysningerne stammer fra U.S. Department of Commerce. Bureau of Economic Analysis. Da opgørelsesmetoden skiftede i 1999 er det kun lykkedes at finde den samlede DUI for olieindustrien frem til 2001. DUI fordelt på lande fandt jeg frem til 1998. <http://www.bea.gov/bea/di/home/directinv.htm> og http://www.bea.gov/bea/about/AccountIntros/ITA_USDIA.pdf 23. marts 2005.

Figur 4.3.

DUI i mineindustrien fra 1999 - 2004 i milliarder dollars. Løbende priser. Beregnet efter den historiske kostpris

Kilde: U.S. Department of Commerce. Bureau of Economic Analysis. <http://www.bea.gov/bea/di/home/directinv.htm>

Siden 2001 oplever Mellemøsten en stigning fra 2,5 til 5,6 milliarder dollars i DUI fra USA.

Når man kigger på tallene for investeringer i olieindustrien, er der to ting der springer i øjnene.

1) Set i forholdet til de samlede DUI, hvor de amerikanske investeringer i udlandet var firdoblet fra 1990 til 2004, så er de amerikanske investeringer i olieindustrien kun fordoblet fra 1990 til 2001 (se figur 2.1. og 4.2.).

2) Investeringerne i verdens mest olierige område, Den persiske Bugt, er ubetydelige.¹⁴²

I forhold til den samlede mængde investeringer i udlandet er den amerikanske olieindustri også langt bagefter tidligere tider. I 1949 stod olieindustrien for 70 pct. af de samlede investeringer i udlandet. Til sammenligning havnede i 2001 kun 7 pct. af de samlede amerikanske direkte investeringer i udlandet i olieindustrien.¹⁴³

Det har de store amerikanske olieselskaber selvfølgelig også opdaget. Faktisk var de to største amerikanske olieselskaber - ExxonMobil og Chevron - sammen med britiske giganter Royal Dutch/shell og British Petroleum i 2001 kun i besiddelse af 4 pct. af verdens kendte oliereserver.¹⁴⁴ De store amerikanske olieselskaber, der tidligere havde kontrolleret størstedelen af verdens olieproduktion, har op gennem 90'erne forsøgt at ændre tendensen. De store selskaber fusionerede – ChevronTexaco, ExxonMobil og ConocoPhillips stod i 2002 tilbage som de eneste amerikanske olie-giganter. Man rustede sig til en åbning, så nye investeringer kunne blive foretaget.

I september 2003 forklarede administrerende direktør David J. O'Reilly fra ChevronTexaco, at det var på tide at Mellemøsten åbnede op for investeringer igen. Han forklarede: "Beginning about 30 years ago, the pendulum swung to significant nationalization, and since then, much of the oil and gas investment has been made directly by governments. I think it's time for the pendulum to swing back, at least part way."¹⁴⁵ Før Chevron og Texaco fusionerede var den daværende administrerende direktør for Chevron, Kenneth Derr, inde på emnet flere gange. I en tale den 24. september 1998 forklarede han, at Chevron havde trukket sine investeringer hjem i 70'erne, men: "it wasn't by choice".¹⁴⁶

¹⁴² Den persiske Bugt havde i 2002 64,8 procent af verdens kendte oliereserver. Klare (2005) s. 76.

¹⁴³ Painter s. 159 og min udregning.

¹⁴⁴ Phillips s. 25.

¹⁴⁵ O'Reilly, David. "The Future of U.S.-Arab Energy Relationship: Drilling for Every Drop of Value". Tale 29. september 2003 til the 'U.S.-Arab Economic Forum'.

<http://www.chevron.com/news/speeches/2003/29sep2003%5Foreilly.asp> (17.05.2006)

¹⁴⁶ Derr, Kenneth. Tale til "the World Trade Club International Achievement Award Dinner". 24. september 1998. http://www.chevron.com/news/archive/chevron_speech/1998/98-9-24.asp (17.05.2006).

Olieselskaberne bekæmpede ikke blot nationaliseringen, man kritiserede også den amerikanske boykotpolitik. En boykot var efter olieselskabernes mening ofte i bedste fald nytteløs, og i værste fald til skade for USA's økonomi. Boykotten af Irak var dog i orden, da den var støttet af verdenssamfundet. I en tale den 5. november 1998 forklarede Kenneth Derr at "Iraq possesses huge reserves of oil and gas – reserves I'd love Chevron to have access to".¹⁴⁷

Områder med mulighed for investering

Selvom Mellemøsten nærmest var lukket land for de private amerikanske olieselskaber, fandtes der er række områder med betydelige oliereserver, og nogle af disse områder åbnede op for investeringer i løbet af 90'erne. Se tabel 4.2. for at se de 25 lande med de største indvenbare oliereserver.

Det kaspiske Hav

Efter Sovjetunionens sammenbrud blev det pludseligt muligt at foretage investeringer i olie omkring Det kaspiske Hav. Chevron var et af de første store olieselskaber i området. Selvom der var problemer fra starten med at åbne op for produktionen i det olierige område, så var dette ikke den vanskeligste del. Det kaspiske Hav er en indsø, og derfor har det været vigtigt for olieselskaberne at få bygget olierørledninger fra Det kaspiske Hav, således at olien kunne komme ud på markedet. Efter 9 år og 2,6 milliarder dollars lykkedes det i oktober 2001 at færdiggøre en olierørledning fra Tengiz i Kasakhstan til den russiske by Novorossiysk ved Sortehavet.¹⁴⁸ Kasakhstan er det land omkring Det kaspiske Hav, der har modtaget mest DUI. Således har landet modtaget 36,8 milliarder dollars i DUI fra 1991 til juli 2005. Investeringerne kommer fra en række lande verden over. Men det største oliefelt i området er det førømtalte. Her ejer ChevronTexaco halvdelen. ExxonMobil en fjerdedel, det nationale kasakhstanske olieselskab ejer 20 pct. og et russisk olieselskab ejer 5 pct.¹⁴⁹ Udover tidligere sovjetstater som Kasakhstan, Turkmenistan og Azerbajdjan, grænser også Iran og Rusland op til Det kaspiske Hav.

¹⁴⁷ Derr, Kenneth. "Engagement – A Better Alternative" tale den 5. november 1998.

http://www.chevron.com/news/archive/chevron_speech/1998/98-11-05.asp (17.05-2006)

¹⁴⁸ Brauer, Birgit. "A Breakthrough for Kazakhstan's Oil" *New York Times* 2. oktober 2001.

¹⁴⁹ "2006 Investment Climate Statement – Kazakhstan". USA's udenrigsministerium <http://www.state.gov/e/eb/afd/2006/62359.htm> (10.05.2006).

Afrika

Det andet område, hvor der har været gang i investeringerne er Afrika. Det er hovedsagligt Nigeria og Angola, men også andre lande er efterhånden kommet godt med - f.eks. Chad, hvor en række olieselskaber, heriblandt ChevronTexaco og ExxonMobil, har investeret milliarder af dollars. I oktober 2003 blev olieproduktionen i landet en officiel kendsgerning.¹⁵⁰ Alene ExxonMobil har investeret 15 milliarder dollars i Afrikas olieindustri i perioden 2001-2005.¹⁵¹

Nordamerika

Der bliver også investeret en del i Nordamerika, men da olien i både USA og Canada bliver vanskeligere og dyrere at udvinde er det ikke de investeringer, der giver det største afkast. Ifølge en pressemeddelelse fra ExxonMobil betalte firmaet 11,8 milliarder i skatter i 2004. Samme år var indtjeningen på deres virksomhed i USA på 8,2 milliarder dollars.¹⁵² ExxonMobil skal altså investere meget for at få pengene hjem. I årene 2001-2005 investerede de da også 25 milliarder i Nordamerika.¹⁵³

Problemet med investeringer i USA er, at olieproduktionen allerede toppede i 1970. Dette var forudsagt af M. King Hubbert allerede i 1956. Hubbert var geofysiker og arbejdede på Shells laboratorier, da han fremlagde sin teori om begrænsningerne for olien og fossile brændstoffer. Hans teori gik ud på, at olieproduktionen i USA ville toppe, når omkring halvdelen af den oprindelige mængde olie i landet ville være brugt. Ud fra estimater om, at USA's samlede reserver havde været 200 milliarder tønder olie, beregnede han sig frem til, at olieproduktionen i USA ville toppe i 1972. Til trods for at hans resultater dengang var meget kontroversielle, har det siden vist sig, at han forudsagde USA's maksimumsproduktions tidspunkt meget præcist.¹⁵⁴ Teorien om 'peak oil' er senere taget op og anvendt for modeller, der beregner, hvornår verdens samlede olieproduktion vil toppe.

¹⁵⁰ "Chad-Cameroon Oil Project Celebrates Official Project Inauguration", Pressemeddelelse fra ChevronTexaco 10. oktober 2003. <http://www.chevron.com/news/press/2003/2003%2D10%2D10.asp> (17.05.2006)

¹⁵¹ "Planting Profits" Pressemeddelelse fra ExxonMobil 27. april 2006.

¹⁵² "Taking a Second look" Pressemeddelelse fra ExxonMobil 30. januar 2006.

¹⁵³ "Planting Profits" Pressemeddelelse fra ExxonMobil 27. april 2006.

¹⁵⁴ Rutledge s. 74-75.

Tabel 4.2.	
Top 25 over landene med de med største indvenbare reserver	Miliarder tønder olie
Saudi Arabien ¹	266,8
Canada ²	178,8
Iran	132,5
Irak	115,0
Kuwait ¹	104,0
Forenede Arabiske Emirater	97,8
Venezuela	79,7
Rusland	60,0
Libyen	39,1
Nigeria	35,9
USA	21,4
Kina	18,3
Qatar	15,2
Mexico	12,9
Algeriet	11,4
Brasilien	11,2
Kasakhstan	9,0
Norge	7,7
Azerbajdjan	7,0
Indien	5,8
Oman	5,5
Angola	5,4
Ecuador	4,6
Indonesien	4,3
UK	4,0
Top 5 total	797,1
Top 10 total	1.109,6
Top 25 total	1.253,3
Mellemøsten	743,4
Vedern total	1.292,6
Kilde: Oil & Gas Journal 1. januar 2006.	
http://www.eia.doe.gov/emeu/international/oilreserves.html	
¹ Inkluderer 2, 5 millioner tønder olie fra den neutrale zone mellem Kuwait og Saudi Arabien	
² Inkluderer 174,1 milliarder tønder olie fra oliesand.	

Peak Oil: Har verdensproduktionen toppet?

Olie er en begrænset ressource, hvilket betyder, at der naturligt er en grænse for, hvor meget olie der kan udvindes. Men i realiteten stopper produktion lang tid før ressourcerne er helt tappet. Det skyldes, at olien ligger i lommer i undergrunden. I starten vil olien nærmest strømme op af hullet

af sig selv, indtil presset i lommen udligner sig, hvorefter man skal bruge ekstra ressourcer på at fastholde presset.

Med den eksisterende teknologi kan man ikke rentabelt få mere end max 40 pct. olie ud af en olielomme. Det har fået en række forskere til at advare om, at olieproduktionen er på vej til at toppe, og at det derefter bare går ned ad bakke. Fortalere for teorien har estimeret, at verdensproduktionen snart toppe, men det nærmere tidspunkt er der stor uenighed om. De mest pessimistiske mener, at produktionen enten har toppet, eller vil toppe inden for de næste par år. De mest optimistiske mener, at der vil gå flere årtier, før produktionen toppe.

Teorien bygger på et estimat af den mængde olie, der findes i verden. Men også teknologien spiller en rolle. Jo mere man kan udvinde økonomisk rentabelt, jo større portion af den samlede mængde olie vil der også være til rådighed.¹⁵⁵ Der findes personer, der helt afviser, at verden står overfor en situation, hvor det risikeres, at der ikke er nok olie til at dække energibehovet på globalt plan. Ændringerne i teknologi har også medført, at man nu er begyndt at medtage Canadas forråd af oliesand i beregningerne af verdens udvindelige oliereserver.¹⁵⁶

George H. W. Bush: Olie og den første Golfkrig

Da George H. W. Bush tiltrådte som USA's præsident i 1989 var den kolde krig hastigt ved at nå sin afslutning. Sovjetunionen og de folkedemokratiske stater i Øst og Centraleuropa var på vej mod den åbne markedsøkonomi efter amerikansk og britisk forbillede. I processen oplevede Sovjetunionen og en række andre lande en nationalistisk opblusning i en række regioner. Den sidste dag i 1991 ophørte Sovjetunionen med at eksistere. Og i den nye republik Rusland var kommunistpartiet forbudt. USA's og vestens sejr var total. Det var i denne periode, præget af forandring, at George H. W. Bush nu skulle sikre gennemførelsen af USA's udenrigspolitik.

Den første Golfkrig

2. august 1990 gik irakiske soldater ind over grænsen til Kuwait. Irak havde siden afslutningen af krigen mod Iran i 1988 haft økonomiske vanskeligheder. Det havde vanskeligheder med at betale

¹⁵⁵ Rutledge s. 138-140.

¹⁵⁶ Normalt kaldes det beviste (*proven*) oliereserver, selvom det er en misvisende term. I princippet dækker det over de estimerede oliereserver man indenfor den eksisterende teknologi regner med kan indvindes på et økonomisk rentabelt grundlag.

sin gæld, og samtidig beskyldte irakerne Kuwait for at producere mere olie end aftalt ved et fælles oliefelt på grænsen mellem de to lande. I løbet af blot et halvt år fik USA stablet en bred koalition på benene og med FN's sikkerhedsråds støtte gjort klar til krig med Irak. Efter massive bombninger og en hurtig landkrig jog man irakerne ud af Kuwait.

Men hvorfor gik Saddam Hussein til angreb på Kuwait - og havde USA ikke advaret ham mod konsekvenserne?

Der findes tre forklaringer på, hvorfor Saddam Hussein valgte at invadere Kuwait.

1) Saddam Hussein gamblede og satsede (galt) på, at USA ikke ville blande sig i stridighederne.¹⁵⁷ 2) Saddam Hussein blev lokket i en fælde af USA, der blot ønskede et påskud for krig mod Irak.¹⁵⁸ 3) USA havde forventet, at Irak kun havde interesse i de omstridte grænseområder og gav tilladelse til dette. Da Saddam Hussein gik længere, måtte USA forsvare sine interesser og blev trukket ind i krigen.¹⁵⁹

Lad os gå lidt længere tilbage i historien. Under den kolde krig havde USA i en lang periode ikke diplomatiske forbindelser til Irak. Men den iranske revolution og den efterfølgende krig mellem Iran og Irak 1980-1988 ændrede på dette. Washington begyndte at føre en mere Irak-venlig politik. I 1983 sendte præsident Ronald Reagan en speciel mission til Irak. Donald Rumsfeld var blevet udvalgt til at informere om skiftet i retning af Bagdad, samtidig med at han skulle undersøge muligheden for at lede en olierørledning fra Irak til den jordanske havn i Aqaba – det var på foranledning af det amerikanske olieselskab Bechtel.¹⁶⁰ I november 1984 oprettede USA igen diplomatiske forbindelser med Irak. Politikken overfor Irak var et forsøg på at balancere mellem Irak og Iran i perioden frem til George H. W. Bush indtræden i præsidentembedet. F.eks. solgte USA også våben til Iraks modstandere i denne periode, Iran. Det var under den såkaldte Iran-Contra affære. Men efter Bushs tiltræden så det ud til, at han var besluttet på at forbedre forholdet til Irak. I oktober 1989 udstedte han således National Security Directive 26, der bl.a. lød: “Access to Persian Gulf oil and the security of key friendly states in the area are vital to U.S. national security. [...] Normal relations between the United States and Iraq would serve our

¹⁵⁷ Se f.eks. Kenneth Pollack “How Saddam Misread the United States”, i Sifry, Micah. Og Cerf, Christopher (eds.). *The Iraq War Reader: History, Documents, Opinions*. Touchstone. USA 2003. S. 76-85.

¹⁵⁸ Se f.eks. Chaitkin, Anton & Tarpley, Webster. *George Bush: The Unauthorized Biography*. Se bogen på nettet. <http://www.tarpley.net/bushb.htm> og specielt afsnittet om Irakkriegen <http://www.tarpley.net/bush24.htm>.

¹⁵⁹ Se f.eks. Christopher Hitchens “Realpolitik in the Gulf: A Game Gone Tilt” i Sifry & Cerf s. 47-60.

¹⁶⁰ Joost Hilterman “The Men Who Helped the Man Who Gassed His Own People” i Sifry & Cerf s. 42-43.

longer-term interests and promote stability in both the Gulf and the Middle East.”¹⁶¹ Kort efter fulgte én milliard dollars i støtte til det gældsplagede Irak. Men noget kunne tyde på at USA kort efter skiftede spor.

I hvert fald begyndte general H. Norman Schwarzkopf i slutningen af 1989 at udarbejde en plan for en krig mod Irak. I løbet af de første fem måneder i 1990 arbejdede Schwarzkopf på højtryk for at færdiggøre den. For at teste planen udførte man en militærøvelse i midten af juli 1990.¹⁶² Samtidig blev der i marts 1990 påbegyndt en række smædekampagner mod Irak i den britiske og amerikanske presse. En af kampagnerne gik på Iraks forsøg på at anskaffe sig dele til en atombombe.¹⁶³ Saddam Hussein var ikke blind for kampagnerne, og i en snak med fem amerikanske senatorer, der var i Baghdad 12. april 1990 sagde Saddam Hussein om de negative kampagner i den britiske og amerikanske presse: ”I wonder, as you may wonder, if governments, for example, the U.S. government, were not behind such reports.”¹⁶⁴ Men senator Robert (Bob) Dole forsikrede Saddam Hussein om, at præsident Bush ønskede et bedre forhold, “and that the U.S. government wants better relations with Iraq.”¹⁶⁵ Ambassadør April Glaspie gav Dole ret. “As the ambassador of the U.S., I am certain that this is the policy of the U.S.”¹⁶⁶ Senator Alan Simpson istemte. “I believe that your problems lie with the Western media and not with the U.S. government.”¹⁶⁷

Den 25. juli mødtes Saddam Hussein endnu engang med April Glaspie. Saddam Hussein startede med et budskab til Bush. Han erklærede, at Kuwait og De Forenede Arabiske Emirater var: “at the front of this policy aimed at lowering Iraq’s position and depriving its people of higher economic standard.”¹⁶⁸ Irak ville ikke finde sig i denne politik, men man ville heller ikke lade sig skræmme – ikke engang af USA’s atomvåben.¹⁶⁹ Irak håbede at Præsident Bush selv ville læse

¹⁶¹ Sifry & Cerf s. 45.

¹⁶² Schwarzkopf, H. Norman. *The Autobiography: It Doesn’t Take a Hero*. Bantam Books. USA 1993. S. 331-336. Se også Klare, Michal T. *Ressource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. Owl Books. USA 2002. S. 61-62.

¹⁶³ Pelletière s. 200-201.

¹⁶⁴ Sifry & Cerf “U.S. Senators Chat With Saddam” s. 59.

¹⁶⁵ Ibid. s. 58

¹⁶⁶ Ibid. s. 58.

¹⁶⁷ Ibid. s. 59.

¹⁶⁸ Sifry & Cerf “The Glaspi Transcript: Saddam Meets the U.S. Ambassador”. S. 63. Det er hentet fra de irakiske noter fra mødet. Det amerikanske udenrigsministerium har aldrig be- eller afkræftet ægtheden af dokumentet. Jeg betragter dokumentet som grundlæggende ægte, hvilket også er delt af Colin Powell i hans selvbiografi. Powell, Colin med Joseph E. Pesico. *A Soldier’s Way: An Autobiography*. Arrow. Storbritannien 2001. S. 461. Bob Woodward fik i et interview med en amerikansk embedsmand bekræftet at dokumentet svarer til April Glaspies version. Hun skal dog senere have sagt, at den irakiske udgave kun dækker 80 pct. af mødet. Se Woodward, Bob. *The Commanders*. Simon & Schuster. USA 1991. Note s. 211.

¹⁶⁹ Sifry & Cerf “The Glaspi Transcript...” s. 65.

erklæringen og ikke lade det falde i hænderne på en bande i udenrigsministeriet.¹⁷⁰ Efter Saddams tale forsikrede Glaspie ham om, at USA ønskede at forbedre sit forhold til Irak. “I have a direct instruction from the president to seek better relations with Iraq.”¹⁷¹ Og USA: “have no opinion on the Arab-Arab conflicts, like your border disagreement with Kuwait.”¹⁷² Og videre “I was in the American embassy in Kuwait during the late 60’s. The instruction we had during this period was that we should express no opinion on this issue and that the issue is not with America. James Baker [USA’s udenrigsminister] has directed our official spokesmen to emphasize this instruction.”¹⁷³

April Glaspies udtalelser kunne pege på, at USA har forsøgt at lokke Irak i en fælde. Sammen med senatorernes forsikringer om fortsat at forbedre forholdene kan det fortolkes som et dække for at lokke Irak til at angribe Kuwait. Men senatorernes forsikringer kan også ses som et reelt forsøg fra Bush’s side på at forbedre forholdet på trods af at Irak var i modvind i medierne – og Irak dermed var dårlig vælgerpolitik. Glaspies udtalelser om USA’s indifferens overfor grænsespørgsmålet kommer så til at stå for hendes egen regning. James Baker forklarede senere at hans *klare* instruktioner til Glaspie på så vigtigt et tidspunkt sandsynligvis var mellem de “312.000 cables or so that go out under my name.”¹⁷⁴ Men 12. september bragte New York Times et interview med Glaspie, der langt hen ad vejen bekræftede indholdet af den afskrift, som Bagdad forinden havde offentliggjort. Samtidig lagde det grunden for den tredje teori om, hvorfor Irak angreb Kuwait. “Obviously, I didn’t think - and nobody else did - that the Iraqis were going to take all of Kuwait.”¹⁷⁵ Det naturlige spørgsmål er selvfølgelig, hvorvidt administrationen forventede, at Irak ville besætte dele af Kuwait, og man så blot havde accepteret det, som Glaspies erklæring til Saddam Hussein kunne tyde på?

Med hensyn til dette spørgsmål kommer man ikke udenom Israels rolle. Oven i mediekampagnen havde der i den amerikanske kongres været en række tiltag for at indføre sanktioner mod Irak. Bush havde nedlagt veto mod forslaget. Kongressens aktiviteter mod Irak blev udført med stærk støtte fra støtter af Israel. Allerede i 1988 havde Israel sat advarselslamperne i gang og advaret mod Iraks styrkede militær.¹⁷⁶ Bag Israels bekymringer lå

¹⁷⁰ Ibid. S. 66

¹⁷¹ Ibid. S. 67.

¹⁷² Ibid. s. 68.

¹⁷³ Ibid s. 68.

¹⁷⁴ Hitchens s. 55.

¹⁷⁵ Sciolino, Elaine. “Confrontation in the Gulf; Deskbound in U.S., the Envoy to Iraq Is Called Scapegoat for a Failed Policy”, *New York Times* 12. September 1990.

¹⁷⁶ Pelletière s. 212.

frygten for at Irak var ved at udvikle atomvåben. “Før krigen havde israelske efterretningsrapporter advaret kraftigt om, at Irak var tæt på at udvikle atomvåben”, fortæller Richard Clarke i sin beretning fra arbejdet i Det hvide Hus.¹⁷⁷ Israel havde en gang tidligere bombet Iraks atomprogram. I juni 1981 bombede det i et forebyggende angreb Iraks atomkraftværk ved Osirak.¹⁷⁸ 10 år senere frygtede Israel igen, at Irak skulle komme i besiddelse af atomvåben, og dermed bryde Israels monopol på bomben i Mellemøsten. Derfor pressede Israel på for at den amerikanske administration skulle ændre politik. Irak og Saddam Hussein var godt klar over, at Israel ønskede, at USA skulle trække i en mere fjendtlig retning overfor Irak. I den førnævnte samtale mellem ambassadør April Glaspie og Saddam Hussein 25. juli 1990 spurgte Saddam Hussein: “What does it mean when the Zionist [Israel’s] war minister is summoned to the United States now? What do they mean, these fiery statements coming out of Israel during the past few days and the talk of war being expected now more than at any other time?”¹⁷⁹ Af frygt for at USA skulle miste indflydelse i det olierige og derfor strategisk betydningsfulde område var administrationen tøvende overfor ændringer i politikken, men allerede inden Iraks invasion af Kuwait var ændringerne begyndt. Faktisk var store dele af administrationen begyndt at hælde i retning af en mere fjendtlig politik overfor Irak.

Da Irak angreb Kuwait, stod det hurtigt klart for Bush, at chancen for at ændre politikken havde budt sig. Det var en mulighed for, at USA kunne få militært fodfæste i Mellemøsten og samtidig, håbede man, at sikre en mere USA-venlig regering i Bagdad. Men der var en stor forhindring på vejen. For at USA kunne gennemføre en succesrig krig mod Irak, måtte man sikre, at det amerikanske militær fik adgang til Saudi Arabien. I al hast blev der sendt en delegation til Saudi Arabien, bestående af forsvarsminister Dick Cheney, departementschef i Forsvarsministeriet Poul Wolfowitz, General Norman Schwarzkopf, Sandy Charles fra det Nationale Sikkerhedsråd samt chefen for udenrigsministeriets afdeling for militærpolitiske anliggender Richard Clarke.¹⁸⁰ Den hast, hvormed den amerikanske regering gik i gang med at sikre Saudi Arabiens støtte, passer ikke ind i det officielle billede af en tøvende Bush-regering. Det klinger lidt hult når Richard Clarke fortæller, at ”Bush og hans folk besluttede modstræbende, at de blev nødt til at forsvare de saudiarabiske oliefelter i en fart.”¹⁸¹ Især når man tager i betragtning at USA ikke

¹⁷⁷ Clarke s. 83.

¹⁷⁸ Hersh, Seymour M. *The Samson Option: Israel, America and the Bomb*. Faber and Faber. England 1991. s. 8. Bogen fortæller desuden historien om, hvordan Israel i det skjulte selv udviklede atombomben.

¹⁷⁹ Sifry & Cerf “The Glaspi Transcript: Saddam Meets the U.S. Ambassador” s. 65.

¹⁸⁰ Clarke s. 72.

¹⁸¹ Clarke s. 72.

havde ”beviser for, at Irak havde planer om at fortsætte fremrykningen”, selvom Clarke selv troede på, at det var en mulighed nu eller i fremtiden.¹⁸² Det lykkedes hasteudsendingen at overbevise/presse den saudiske kongefamilie om at tillade amerikansk militær på saudisk jord, selvom Cheney måtte love, at USA ville trække sig ud, så snart truslen var afværget, eller når kongen gav ordre til det.¹⁸³ Straks efter godkendelsen ringede Cheney hjem til Bush i Washington. Cheney fik at vide, at Bush sad i møde. Ifølge Clarke svarede Cheney utålmodigt: “Jamen så hent ham ud fra det møde.” Og videre: “Vi er måske på vej i krig.”¹⁸⁴

Selvom Israel havde været med til at presse på for at få den amerikanske regering til at skifte stilling i forhold til Irak, så var det hovedsagligt olie, der fik USA til at gå i krig. Allerede den 2. august erklærede CIA-direktør William Webster: “If Saddam stays where he is, he’ll own twenty percent of the world’s oil reserves. And a few miles away he can seize another twenty percent.”¹⁸⁵ Snart efter at det saudiske kongehus havde givet grønt lys for udstationering af amerikansk militær, begyndte opbygningen af en international koalition til den kommende krig mod Irak. I første omgang som et forsvar for Saudi Arabien, men det stod snart klart, at Bush ønskede at gå længere end det. I en tale til kongressen den 11. september 1990 forklarede Bush:

“Vital economic interests are at risk as well. [...] An Iraq permitted to swallow Kuwait would have the economic and military power, as well as the arrogance, to intimidate and coerce its neighbors, neighbors who control the lion's share of the world's remaining oil reserves. We cannot permit a resource so vital to be dominated by one so ruthless. And we won't.”¹⁸⁶

Olieressourcer i Den persiske Bugt var den altovervejende grund til, at USA gik i krig mod Irak. Man ønskede ikke, at Saddam Hussein og hans Baath-parti skulle besidde så store dele af verdens olieproduktion og oliereserver. Man havde aldrig helt stølet på det irakiske styre, og nu så man chancen for at komme af med Saddam Hussein, og samtidig få placeret militære styrker i Mellemøsten og dermed sikre en mere direkte indflydelse i området. På længere sigt håbede man selvfølgelig, at en øget amerikansk tilstedeværelse kunne medføre fordele for amerikanske

¹⁸² Clarke s. 73.

¹⁸³ Clarke s. 73 og Woodward s. 254-273. Woodward giver klart indtryk af at USA pressede, mens Clarke beskriver det som at overbevise.

¹⁸⁴ Clarke s. 75.

¹⁸⁵ Powell s. 463

¹⁸⁶ Bush, George H. W.

virksomheder. Det er også vigtigt at påpege, at tidspunktet var det rigtige for USA. Det lykkedes at opbygge en militær alliance, hvor selv Sovjet og Kina gik med til, at USA fik militær adgang til et område, der under den kolde krig kunne have udløst en stormagtskrig. Men både Sovjet og Kina havde brug for amerikansk kapital. Begge lande var i gang med at omstille økonomien til mere markedsmæssige vilkår og forsøgte at tiltrække udenlandsk kapital – først og fremmest amerikansk.

Den 15. januar udstedte Bush Nationalt Sikkerhedsdirektiv nr. 54. Her forklarede han endnu engang: “Access to Persian Gulf oil and the security of key friendly states are vital to U.S. national security [...] Iraq, by virtue of its unprovoked invasion of Kuwait on August 2, 1990, and its subsequent brutal occupation, is clearly a power with interest inimical to our own.”¹⁸⁷

Selve krigen var kort. Det amerikanske luftangreb ramte den irakiske hær hårdt, og store dele af infrastrukturen blev også ødelagt. Irak var besejret, og det kuwaitiske fyrstedømme havde atter kontrollen med olien. Denne gang var forskellen dog, at USA hurtigt havde fået oprettet en base i Kuwait. Da det viste sig, at Saddam Hussein ikke blev væltet, som Bush og hans folk ellers havde ventet, bibeholdt USA også baserne i Saudi Arabien.¹⁸⁸ I 2001 havde USA næsten 10.000 mand i de to lande. Desuden havde flåden over 13.500 mand i havene omkring Mellemøsten. I alt var der næsten 30.000 amerikanske soldater i Mellemøsten i 2001.¹⁸⁹ Da det gik op for Bush-regeringen at, der ikke ville komme nogen ny USA-venlig regering i Bagdad, anlagde man en tostrengt inddæmningsstrategi overfor Iran og Irak. Samtidigt gik jagten på masseødelæggelsesvåben i Irak ind. Endnu engang blev Iraks atomprogram smadret, og Israel kunne ånde lettet op. Men indenfor og udenfor Bush-administrationen var der kritik af, at USA ikke gik hele vejen til Bagdad. En kritik, der blev stadigt stærkere som årene gik, og USA's forhåbninger om at åbne Irak op for investeringer ikke blev indfriet.

National energi strategi

Under Golfkrigen, den 20. februar 1991, fremlagde George H. W. Bush en briefing til kongressen. Her fremsatte han udkastet til en ny energipolitik.

¹⁸⁷ Hitchens s. 54.

¹⁸⁸ Clarke s. 81.

¹⁸⁹ Johnson s. 158-159.

“We now have, [...] a carefully balanced energy strategy [...] The driving force behind this strategy is straightforward. It relies on the power of the marketplace, the common sense of the American people and the responsible leadership of industry and government.”¹⁹⁰

I forslaget fremlagde Bush en række forskellige måder, hvorpå han kunne reducere afhængigheden af udenlandsk olie, samtidig med at han ønskede at forbedre udvindingen af olie fra den hjemlige produktion. Han foreslog derfor fælles offentlig og privat investering i nye og mere effektive olieteknikker. Man skulle satse på forbedret teknologi, og øge den hjemlige produktion med 3,8 MTD.¹⁹¹ Det var et håbløst urealistisk mål, som det ikke på nogen måder er lykkedes at indfri. (Se tabel 4.1.) Men man skulle ikke regulere olieindustrien for at bremse olieforbruget. Det ville ikke hjælpe mente Bush. “[R]egulating increased fuel economy will not significantly reduce our dependence on uncertain sources of foreign oil. [T]o accomplish that, we need alternatives to gasoline”.¹⁹²

Investeringer og frihandel

I 1991 sang den kolde krig på allersidste vers. George H. W. Bush var klar over, at tiden var inde til at presse på for mere frihandel. Efter et G7 møde i 1991 sagde Bush, at han var “more determined than ever to press for open markets, free and fair trade around the world, and open investment opportunities everywhere.”¹⁹³ Åbningen for investeringer og nye markeder var samtidig på dagsordenen i Europa. Her var det Europæiske Fællesmarked langt fremme. I Nordamerika tog Bush-administrationen initiativ til en tilsvarende nordamerikansk organisation, bestående af Mexico, USA og Canada. I 1992 fik Bush forhandlet NAFTA- aftalen igennem med Mexico og Canada.¹⁹⁴

Men George H. W. Bush’s tid i Det Hvide Hus var snart slut. Det blev op til den nye præsident Bill Clinton at få NAFTA igennem senatet og kongressen.

¹⁹⁰ George H. W. Bush: “Remarks at a Briefing on Energy Policy” 20. februar 1990. Kan findes online på <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1991/91022001.html> (18.05.2006).

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² George H. W. Bush “Remarks at the Announcement of Agreement Between the Department of Energy and the Advanced-Battery Consortium.” <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1991/91102500.html> (18.05.2006).

¹⁹³ G7- møderne består af lederne fra de syv største økonomier. Er efterhånden ændret til G8 og inkluderer også Rusland. Bacevich (2002) s. 73.

¹⁹⁴ Bacevich (2002) s. 93. Akronymet NAFTA betyder benzin på spansk.

Ud over NAFTA overlod Bush også amerikanske soldater i Somalia til Clinton. Kevin Phillips bemærker i sin bog *American Theocracy* fra 2006, at Bush-administrationens grund til at sende tropper til Somalia i høj grad var betinget af olie. I Somalia havde fire store amerikanske olieselskaber – Chevron, Amoco, Conoco og Phillips – købt retten til at udforske størstedelen af landet. Da landets pro-vestlige regering blev væltet, var deres interesser truet og Bush trådte til.¹⁹⁵

Bill Clinton: Økonomien i udenrigspolitikken

Fra starten gjorde Clinton-regeringen det helt klart, at økonomien var den afgørende del af udenrigspolitikken. Den nyudnævnte udenrigsminister Warren Christopher erklærede således, at verden var gået ind i en periode hvor, “economic competition is eclipsing ideological rivalry”.¹⁹⁶ Han lovede også, at administrationen ville fremme Amerikas økonomiske sikkerhed med den samme energi og opfindsomhed, som man havde gjort under den kolde krig.¹⁹⁷ Clinton arbejdede da også på højtryk for at skabe bedre vilkår for amerikanske virksomheder. Her var NAFTA efter hans mening helt afgørende. Til trods for at NAFTA ikke faldt i god jord hos store dele af den amerikanske fagbevægelse og dermed demokraternes bagland, kæmpede Clinton ufortrødent videre for at få aftalen igennem kongressen og senatet. I november 1993 lykkedes det at få kongressen og senatet til at stemme for NAFTA, hvilket Bill Clinton anså som “en stor økonomisk og politisk sejr for Amerika”.¹⁹⁸

Det var ikke kun NAFTA-politikken, Clinton overtog fra Bush. Bush-regeringens tostrengede inddæmningspolitik overfor Iran og Irak blev officiel politik under Clinton. Clinton-regeringen så dog meget hurtigt mulighederne i at støtte olieselskabernes jagt på nye investeringer. En af metoderne var at fremme privatiseringen i energisektoren rundt om i verden. I oktober 1996 udgav energiministeriet således en rapport med titlen “Privatization and the Globalization of Energy Markets”. Rapporten fokuserede på de områder, hvor der blev åbnet op for privatiseringen. “Privatization represents a reversal of the process of nationalization begun early in this century.”¹⁹⁹ Guiden til de amerikanske firmaer var klar. De store multinationale selskaber

¹⁹⁵ Phillips s. 81.

¹⁹⁶ Klare (2002) s. 8.

¹⁹⁷ Klare (2002) s. 8.

¹⁹⁸ Clinton s. 596.

¹⁹⁹ “Privatization and the Globalization of Energy Markets”, udgivet af energiministeriet oktober 1996. S. 3. En PDF version kan findes på <http://tonto.eia.doe.gov/FTP/ROOT/financial/060996.pdf> (18.05.2006).

havde mulighed for at få større profitter fra udlandet end de kunne fra den hjemlige produktion. Allerede i 1990 var de amerikanske olieselskaber begyndt at investere mere i udlandet end i USA.²⁰⁰ “For foreign investors, investment in overseas electricity assets offers opportunities to achieve potentially higher returns and, in many cases, to realize greater growth opportunities than are available at home.”²⁰¹ For Clinton-administrationen stod det klart. Der var noget at vinde for de store amerikanske multinationale selskaber ved at søge investeringer i udlandet. Men det var ikke kun af interesse for de multinationale. “Privatization will also play a major role in determining the availability of future energy supplies and prices -- a concern to both energy producers and consumers.”²⁰²

Olie, energipolitik og Det kaspiske Hav

Ligesom med NAFTA overtog Clinton-regeringen mere eller mindre synet på energipolitikken fra forgængeren. Man så energipolitikken som uadskilleligt fra den økonomiske politik i det hele taget.²⁰³ Efterhånden som tiden gik, blev det klart, at USA havde en mulighed for at sikre sig kontrol med olieproduktionen i landene omkring Det kaspiske Hav, der efter Sovjets sammenbrud var i akut behov for udenlandske investeringer. USA kunne også i højere grad sikre at olien ikke blot kom fra Mellemøsten. Clinton-regeringen støttede fra starten de amerikanske virksomheders forsøg på at få fodfæste i området omkring Det kaspiske Hav. Det største problem for firmaerne var at få olien væk fra området og hen til markederne i Asien og Europa. Den billigste måde at få transporteret olien over lange afstande var ved hjælp af olierørledninger. Det betød også, at kampen om rørledningerne var et væsentligt element i kampen om olien. Fra firmaerne begyndte at udvinde olie i området til man fik den første olierørledning i brug, gik der en del år. I 1999 blev der åbnet en rørledning fra Azerbajdjan til Georgien, og i 2001 kom den førnævnte rørledning fra Kasakhstan til den russiske havneby Novorossiysk. Både Rusland og Iran havde en direkte interesse i olien omkring Det kaspiske Hav, og begge lande havde interesse i at sikre kontrollen med olien ved f.eks. at lægge olierørledninger igennem deres territorium. For Clinton-administrationen var det derimod et problem at lægge olierørledningerne igennem Iran og Rusland, selvom det var det billigste. “This is about America's energy security, which

²⁰⁰ Wald, Matthew. “Oil Activity Has Shifted From U.S”, *New York Times* 4. juli 1990.

²⁰¹ USA's udenrigsministerium, oktober 1996. “Privatization and the Globalization of Energy Markets” s. 37.

²⁰² Ibid. S. 1.

²⁰³ Klare (2002) s. 8.

depends on diversifying our sources of oil and gas worldwide”, sagde energiminister Bill Richardson i november 1998: “It’s also about preventing strategic inroads by those who don’t share our values.”²⁰⁴ Den amerikanske regering forsøgte at overbevise de store olieselskaber om at de i stedet skulle føre rørledningerne gennem Azerbajdjan, Georgien og til den tyrkiske havneby Ceyhan ved Middelhavet. Den ville blive dobbelt så dyr (4- i stedet for 2 milliarder dollars) og firmaerne var ikke vilde med at punge ud. Af politiske grunde kunne USA ikke give penge til projektet, men man ville presse den tyrkiske regering til at give de ekstra penge, meddelte Clinton-administrationen.²⁰⁵ Selvom Georgien ikke selv havde olie og ikke lå op til Det kaspiske Hav var landet blevet en integreret del af USA’s strategi. Store dele af olien fra Det kaspiske Hav skulle løbe gennem Georgien. Dette frustrerede Rusland, der bl.a. havde haft store problemer med oprørere fra Tjetjenien, som var løbet over grænsen til Georgien. Den tidligere sovjetiske udenrigsminister Eduard Shevardnadze, der kort efter Sovjets opløsning blev leder af det georgiske statsråd for så i 1995 at blive valgt som præsident, havde hårdt brug for USA’s støtte og forsøgte at gøre sig fri af de russiske interesser. I slutningen af 1999 mødtes viceudenrigsminister Strobe Talbot²⁰⁶ med den nyrige og på daværende tidspunkt magtfulde forretningsmand Boris Berezovsky.²⁰⁷ Berezovsky lagde op til en handel. Rusland ville ikke modsætte sig nye NATO-udvidelser i Østeuropa mod at USA ikke blandede sig i Ruslands forhold til Georgien. Da Strobe Talbot forklarede, at det ikke havde interesse, blev Berezovsky vred: “You talk about the ‘rights’ of the Georgians! You have no rights of your own in those countries down there – no rights and no interests! They are *our* neighbors, not yours.”²⁰⁸ Berezovsky tog fejl. USA havde væsentlige interesser i Georgien – olieinteresser. Ud over USA havde også en række andre vestlige lande interesser i området omkring Det kaspiske Hav, f.eks. Frankrig og Storbritannien, men også Danmark.²⁰⁹ Rusland og Iran havde helt naturligt interesser, men også Kina ønskede at få del i olien i området. Frem til 2004 havde det kinesiske

²⁰⁴ Kinzer, Stephen. “On Piping Out Caspian Oil, U.S. Insists the Cheaper, Shorter Way Isn’t Better”, *New York Times*, 8. November 1998.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Strobe Talbots officielle titel var i starten Ambassadør uden portefølje og særlig rådgiver for udenrigsministeren med de nye stater i det tidligere Sovjet som sit område.

²⁰⁷ Boris Berezovsky var bl.a. med til at sikre Vladimir Putin magten. Senere ragede han uklar med Putin, der forsøgte at fratage de rige russiske oligarker en del af deres magt. I november 2001 flygtede han til England.

²⁰⁸ Talbot, Strobe. *The Russian Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy*. Random House. USA 2003.

²⁰⁹ I 2002 lavede Mærsk således en aftale om olieudvindingen i den turkmenske del af Det kaspiske Hav. Se USA’s udenrigsministeriums “2006 Investment Climate Statement – Turkmenistan”. <http://www.state.gov/e/eb/afd/2006/62044.htm> (18.05.2006).

nationale olieselskab investeret over én milliard dollars i Kasakhstan. I december 2005 blev anden del af en rørledning, der skulle gå fra Kasakhstan til Kina, færdiggjort.²¹⁰

For at vise at USA med magt kunne forsvare sine interesser i området fløj man i 1999 omkring 500 faldskærmssoldater fra Fort Brag i North Carolina til det sydlige Kasakhstan. Denne magtdemonstration, der blev betegnet som en fredsbevarende operation, skulle tydeliggøre, at USA i en krisesituation kunne komme til undsætning.²¹¹

Den væsentligste måde at sikre stabiliteten i området og sikre den olierelaterede infrastruktur var at give militær og økonomisk støtte til de forskellige regeringer i området.²¹² I 1999 lavede forsvarsministeriet et computerprogram, der kunne bruges til at teste forskellige scenarier for amerikansk intervention i området omkring Det kaspiske Hav.²¹³ Hvor vigtigt Det kaspiske Hav er, blev for alvor slået fast, da Clinton i 1999 underskrev en aftale med lederne i Kasakhstan, Turkmenistan, Aserbajdsjan og Georgien, hvor USA forpligtede sig til at støtte to rørledninger, der skulle føre olien fra Det kaspiske Hav til Vesten uden om Iran.²¹⁴

Sydamerika

Sydamerika blev fra slutningen af 80'erne, og især fra starten af 90'erne, et vigtigt område for den amerikanske olieindustri investeringer. Som en del af den vestlige hemisfære er det et af de områder, man fra amerikansk side har betragtet som et forholdsvist sikkert forsyningsområde af olie. Men de amerikanske virksomheder har også længe haft udeståender med en del af de forskellige lande. En del af selskaberne mener, at de ikke blev kompenseret tilstrækkeligt, da olien i forskellige lande blev nationaliseret. I særdeleshed har en række selskaber et horn i siden på Venezuela.²¹⁵ Samtlige lande i Latinamerika åbnede op for investeringer i olieindustrien. Argentina privatiserede og åbnede op fra 1985 til 1993, hvilket førte til en vækst i direkte investeringer fra USA fra 452 til 773 millioner dollars.²¹⁶ Venezuela er det land i Sydamerika, der har de største udvindelige oliereserver.²¹⁷ Fra 1991 til 1997 voksede olieproduktionen i landet fra 2,5 til 3,3 MTD. Olieimporten fra Venezuela udgjorde i 1989 10,8 pct. af USA's

²¹⁰ USA's udenrigsministeriums "2006 Investment Climate Statement – Kazakhstan".

²¹¹ Klare (2005) s. 135-136.

²¹² Klare (2005) s. 135.

²¹³ Klare (2005) s. 136.

²¹⁴ Clinton s. 939.

²¹⁵ USA's udenrigsministerium, oktober 1996, "Privatization and the Globalization of Energy Markets" s. 16.

²¹⁶ Ibid. s.14

²¹⁷ 79,6 milliarder tønder olie i 2006.

samlede import. I 1996 var man oppe på 17,7 pct.²¹⁸ Men i december 1998 ændrede situationen sig. Hugo Chavez, der i 1992 havde lavet et mislykket kupforsøg, blev valgt til præsident. Han var fast besluttet på at vende udviklingen væk fra privatisering og tilbage i retning af nationalisering. Til trods for at han i februar 1999 havde lavet en lovpakke for at beskytte udenlandske investeringer, begrænsede han allerede et halvt år senere mulighederne for udenlandske investeringer i olieindustrien.²¹⁹ Olieselskaberne opfattede Chavez som en trussel. Ikke blot forhøjede han størrelsen på royalties, de blev også bange for, at han skulle eksportere sin bolivarske revolution til resten af Sydamerika. Clinton-administrationen var generelt tøvende overfor Chavez, men den 5. december 2000 advarede Peter Romero, Departementschef under udenrigsministeriet for inter-amerikanske anliggender: “There are indications of Chavez government support for violent indigenous movements in Bolivia.”²²⁰

I starten var Clinton-administrationen meget forsigtig med at kritisere Hugo Chavez og den nye nationaliseringsproces, fordi Venezuela samtidig førte en politik for højere oliepriser. I december 1998 var prisen for en tønde olie lige omkring 8 dollar. De uafhængige olieselskaber i USA havde højlydt krævet højere oliepriser, og ifølge Ian Rutledge billigede Clinton-regeringen stiltiende, at det lykkedes Venezuela at få presset priserne op ved at sænke produktionen. OPEC-landene indgik en aftale om at begrænse produktionen, men også Mexico, Norge, Oman og Rusland indvilligede i dette.²²¹

Clinton-administrationen og Mellemøsten

Det mest slående ved Clintons energipolitik i landene omkring Den persiske Bugt var nok, i hvor høj grad politikken handlede om *ikke* at blive for afhængig af olien i mellemøsten. Derudover var Clintons politik, ligesom forgængernes, i høj grad baseret på en støtte til Saudi Arabien og efter golfkrigen også Kuwait. Iran og Irak forsøgte man derimod at inddæmme. Iran ved at indføre økonomiske sanktioner og som nævnt ved at forhindre, at olierørledninger blev ført gennem landet. Problemet med denne isoleringspolitik af Iran var, at den bestod i en mere eller mindre ensidig amerikansk boykot af Iran og derfor ikke har været særlig effektiv. Den ensidige boykot

²¹⁸ Se figur 4.1.

²¹⁹ Schemo, Diana, “Venezuelan Leader Plans to Cut Spending to Pare Deficit”. *New York Times* 18. februar 1999. “New Constitution Offered in Venezuela”, *New York Times* 20. November 1999.

²²⁰ Miami Herald, her citeret fra Seidman, Gary A. “Tough talk, backed by oil”. *NBC News*. <http://msnbc.msn.com/id/3071719/> (22.05.2006).

²²¹ Rutledge s. 89 – 92.

blev mødt med modstand fra olieselskaberne: “Our government's unfortunate tendency to impose unilateral and secondary trade sanctions is putting American business at a severe disadvantage”, udtalte daværende direktør for Chevron, Kenneth Derr i 1998.²²² Samme år, hvor Dick Cheney var administrerende direktør for Halliburton, erklærede han: “Our government has become Sanctions-happy”.²²³ Cheney protesterede i særdeleshed over sanktionerne mod Libyen og Iran, som Halliburton trods sanktionerne handlede med, mens Cheney var administrerende direktør.²²⁴ Det lykkedes heller ikke med sanktionspolitikken mod Irak at vælte Saddam Hussein. USA pressede med No-fly zoner og bombede i hele Clintons regeringsperiode jævnligt mål i Irak. I slutningen af 1997 og begyndelsen af 1998 forberedte Clinton-regeringen et nyt opgør med Irak, og i 1998 erklærede Clinton, at den amerikanske målsætning i Irak var et regimeskifte. Det lykkedes dog ikke at overbevise hverken den hjemlige opposition eller Saudi Arabien om fornuften i en ny landkrig.²²⁵ FN havde i 1996 valgt at lempe sanktionerne, fordi det viste sig, at civilbefolkningen blev ramt hårdt af følgerne. Det nye Olie-for-Mad program betød, at USA igen begyndte at importere olie fra Irak – dog kun i små mængder. Derimod var en del allierede under den første Golfkrig begyndt at genåbne handelen med Irak, hvad der ikke var velset i amerikanske forretningskredse. Alt i alt førte USA en lav-intensitetskrig mod Irak i hele Clintons regeringsperiode.

I forhold til Mellemøsten som helhed konsoliderede man sine positioner og styrkede sine baser i området. På trods af stadig voldsommere protester fra det arabiske samfund var USA stadigvæk den eneste stærke udefrakommende magt i området i hele Clinton-perioden.

Clintons energipolitik

Clinton forsøgte ikke at formulere en decideret energistrategi. På mange måder fortsatte Clinton energipolitikken i samme spor som hans forgænger. Man brugte det diplomatiske korps til at sikre adgang for amerikanske olieselskaber rundt om i verden. Under Clinton blev de bedste resultater nået i Sydamerika, Canada og området omkring Det kaspiske Hav. Afrika var så småt begyndt at blive attraktivt og ud over de traditionelle olieproducerende lande som Nigeria og Libyen, opdagede man som nævnt også olie i Chad, og i Angola. Med NAFTA og den generelle

²²² Derr, Kenneth. Tale til “the World Trade Club International Achievement Award Dinner”.

²²³ Briody (2004) s. 205.

²²⁴ Briody (2004) s. 205.

²²⁵ Cohen, Warren. *America's Falling Empire: U.S. Foreign Relations Since the Cold War*. Blackwell Publishing. USA 2005. S. 95-96.

privatiseringsbølge blev den canadiske olieindustri åbnet op. Alene fra 1997 til 2001 opkøbte man canadiske olieselskaber til en værdi af 40 milliarder dollars.²²⁶ Lande, der var problemer med, truede man med at straffe. Selvom Rusland delvist havde åbnet op for sin energisektor havde en del amerikanske olieselskaber problemer med at komme ind i den. I slutningen af 1999 havde et russisk olieselskab med tilknytning til den russiske stat overtaget et oliefelt i Sibirien fra bl.a. amerikanske investorer, hvorefter Clinton-administrationen midlertidigt ophævede en lånegaranti på 500 millioner dollars til det russiske selskab. Få dage efter fik de udenlandske investorer oliefeltet tilbage.²²⁷

Konflikten i det tidligere Jugoslavien har også en olievinkel. F.eks. ligger den store amerikanske base i Kosovo, Camp Bondsteel, på vejen, hvor Albanien-Makedonien-Bulgarien olierørledningen skal føres igennem. I slutningen af 2004 underskrev de tre nationer en aftale om påbegyndelsen af rørledningen. En stor del af finansieringen kom fra USA's regerings "Overseas Private Investment Corporation" i samarbejde med private amerikanske virksomheder, som det var foreslået af Clinton administrationen i 1996.²²⁸

George W. Bush: Oliepræsidenten

November 2000 var der valg i USA. Demokraternes præsident kandidat Al Gore fik flest stemmer, men pga. det amerikanske valgmandssystem blev en enkelt stat afgørende. Staten Florida blev omdrejningspunkt for et af de mere bizarre politiske spil i nyere tids historie. Pga. uregelmæssigheder ved stemmeoptællingen (samt stemmeafgivningsproceduren) besluttede højesteretten i Florida, at alle stemmerne skulle genoptælles. Men den amerikanske højesteret, der er politisk udpeget, besluttede med 5 (republikanere) mod 4 (demokrater) at en ny optælling havde overskrevet deadline, og dermed blev George W. Bush erklæret som vinder. For første gang var USA's præsident i praksis blevet valgt af højesteret.²²⁹

Ud over måden hvorpå Bush kom til magten var der også et andet specielt fænomen ved hans nye regering - det forholdsvis store antal personer i inderkredsen, der kom fra olieindustrien.

²²⁶ Rutledge s. 84.

²²⁷ "Delaying Russian Loan" *New York Times* 27. December 1999.

²²⁸ Briody (2004) s. 199 og Phillips s. 82. Johnson s. 145-146.

²²⁹ I modsætning til Peter Kurrild-Klitgaard mener jeg, at man godt kan anfægte, "at Bush var den lovligt valgte præsident fra det øjeblik, hvor det var lovligt afgjort, at han skulle have valgmændene fra Florida." *Bush Amerika* s. 35. Uanset om han rent juridisk er præsident, er valgresultatet stadig omstridt, og det kan dermed betvivles, hvorvidt den amerikanske præsident rent faktisk blev valgt af befolkningen i 2000.

Oliemanden Bush

Ligesom hans far før ham valgte George W. Bush at starte op i oliebranchen. I 1977 startede han sit eget olieselskab, Arbusto Energy Inc. På trods af selskabets ringe succes med at finde olie blev det i 1984 opkøbt af Spectrum Energy 7 Corp. Bush blev administrerende direktør for Spectrum med en årlig løn på 75.000 dollars, samt 16,3 pct. af selskabets aktier. Med det store olieprisfald i midten af 80'erne kom Spectrum i vanskeligheder, der i første omgang blev overvundet ved at fusionere med Harken Oil and Gas. Her blev Bush bestyrelsesmedlem, derudover fik han aktier og et konsulentjob i firmaet til en værdi af 80.000 dollars om året. I januar 1990 fik dette mellemstore oliefirma en forbløffende stor kontrakt i hus. Man fik de eksklusive rettigheder til at søge olie ud for Bahrains kyst, og hvis der blev fundet olie retten til at udvinde det i samarbejde med Bahrain. "This is an incredible deal for this small company", skrev *Forbes Magazine* om handelen.²³⁰ I juni 1990 solgte Bush sine aktier fra Harken, og et par måneder senere offentliggjorde firmaet, at det tabte 23,2 millioner dollars i kvartalet. I slutningen af 1990 havde selskabets aktier mistet 66 pct. i værdi i forholdet til juni. I 1994 blev George W. Bush valgt til guvernør for staten Texas. Året inden var en undersøgelse i kølvandet på salget af Harken-aktierne blevet droppet.²³¹

Condoleezza Rice

I 1991 blev Condoleezza Rice bestyrelsesmedlem i Chevron Corporation. Hun var Ruslandsekspert og havde fungeret i den rolle i den første præsident Bush's administration. Hendes rolle i Chevron var at åbne for selskabet i det tidligere Sovjet, og særlig i området omkring Det kaspiske Hav. Under George W. Bush første regeringsperiode var Condoleezza Rice national sikkerhedsrådgiver, i den anden er hun udenrigsminister.

Richard (Dick) Cheney

I 1995 blev Dick Cheney administrerende direktør for selskabet Halliburton. Firmaet var især et olieselskab, men havde gennem en række opkøb udviklet sig til et konglomerat. Det vigtigste

²³⁰ Rutledge s. 56. For mere om George W. Bush olie-fortid se Rutledge s. 54-60.

²³¹ Rutledge s. 56-57.

datterselskab var firmaet Kellogg, Brown & Root, der havde en stor del af deres omsætning som serviceorgan for det amerikanske forsvar - alt fra forplejning af amerikanske tropper på udlandsbaser til opbygning af baser, flyvepladser og meget mere. Dick Cheneys kontakter var vigtige for et firma, der i høj grad levede af kontrakter med det offentlige. David J. Lesar, Halliburtons præsident, sagde i 1998: "Dick gives us a level of access that I doubt anyone else in the oil sector can duplicate."²³²

Som tidligere nævnt skældte Cheney som administrerende direktør for Halliburton ud over den amerikanske stats sanktionspolitik. I sommeren 1998 erklærede han i en tale til Cato instituttet: "It is a false dichotomy that we have to choose between our commercial and other interests."²³³

Energipolitik før 11. september 2001

En af den nye administrations vigtigste prioriteter var energipolitikken. Man nedsatte en gruppe under ledelse af Dick Cheney til at fastlægge en energipolitik. Målet var bl.a. at udvikle "a national energy policy designed to help the private sector".²³⁴ Allerede i maj 2001 fremlagde gruppen sine konklusioner og anbefalinger i rapporten "National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group." Den beskæftiger sig især med den udenrigspolitiske og sikkerhedspolitiske dimension i kapitel 8. Her starter man med at slå fast, at: "U.S. national energy security depends on sufficient energy supplies to support U.S. and global economic growth."²³⁵ Bush-regeringen har fra starten øje for oliens betydning for den amerikanske økonomi og udenrigspolitikken. "A significant disruption in world oil supplies could adversely affect our economy and our ability to promote key foreign and economic policy objectives, regardless of the level of U.S. dependence on oil imports."²³⁶

Rapporten fastslår også, at USA skal styrke handelsalliancerne, styrke dialogen med de store olieproducenter og arbejde hen mod en stor olieproduktion i den vestlige hemisfære, Afrika, Det kaspiske Hav og andre områder med rigelige energi- og olieressourcer. Specielt vigtigt er samarbejdet om at få transporteret energien i betragtning af den stigende efterspørgsel.²³⁷ USA skal altså sikre olie- og naturgas-transporten fra de olierige områder til hvor der er brug for den

²³² Rutledge s. 51.

²³³ Briody (2004) s. 205.

²³⁴ "National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group." Maj 2001. S. viii. Online: <http://www.whitehouse.gov/energy/National-Energy-Policy.pdf> (14.03.2006).

²³⁵ Ibid. S. 8-1.

²³⁶ Ibid. S. 8-3.

²³⁷ Ibid. S. 8-3.

(læs: USA og delvist Vesteuropa).²³⁸ Rapporten anbefalede præsidenten at gøre: “energy security a priority of our trade and foreign- policy.”²³⁹ Den persiske Bugt er ifølge rapporten også af vital betydning for amerikanske interesser. Man anbefalede at støtte initiativer, der kunne åbne energisektoren for udenlandske investeringer.²⁴⁰ “Expanded trade and investment between oil importing and exporting nations can increase shared interests while enhancing global energy and economic security. Promoting such investment will be a core element of our engagement with major foreign oil producers.”²⁴¹ Amerikanske firmaer “remain world leaders, and their investments in energy producing countries enhances efficiencies and market linkages while increasing environmental protections.”²⁴²

Afhængighed af enkelte producenter og lande er ikke godt nok – det skaber større risiko for ustabilitet på markedet. Især når det ikke er i den vestlige hemisfære, produktionen er koncentreret. Men rapporten anbefaler at man uddyber “bilateral and multilateral engagement to promote a more receptive environment for U.S. oil and gas trade, investment, and operations; and promote geographic diversification of energy supplies, addressing such issues as transparency, sanctity of contracts, and security.”²⁴³

Rapporten har en række konkrete forslag til forskellige lande og regioner. De fleste af dem går ud på at sikre adgang til olien ved hjælp af amerikanske firmaer for at sikre stabilitet og sikkerhed for handel og investering. I 2001 var Bush- administrationen energipolitik altså klar. Og udenrigspolitik betød det at man skulle fremme amerikanske virksomheders interesser til gavn for den nationale sikkerhed. Men en ting er ord på et papir og noget andet er handling, så hvad skete der rent faktisk. Og ændrede 11. september ikke drastisk på situationen?

Afghanistan

Da Sovjet i 1979 gik ind i Afghanistan begyndte USA kort efter at forsyne nogle religiøse kræfter med våben. De såkaldte mujahediner, hellige krigere, flokkedes til Afghanistan fra store dele af Mellemøsten og særligt Saudi Arabien for at hjælpe deres muslimske brødre i kampen

²³⁸ Det skal bemærkes, at når rapporten snakker i generelle termer om at sikre energi fra udlandet, betyder det i praksis olie. Olie er den eneste energiressource USA importerer i betydeligt omfang. Man importerer i mindre omfang naturgas fra Canada, mens man f.eks. er selvforsynende med kul 250 år frem i tiden.

²³⁹ Det Hvide Hus. Maj 2001. “National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group.” S. 8-3.

²⁴⁰ Ibid s. 8-4 og 8-5.

²⁴¹ Ibid. S. 8-6.

²⁴² Ibid. S. 8-6.

²⁴³ Ibid. S. 8-11.

mod sovjet-kommunismen. Under den kolde krig bakkede USA op med våben og penge til de hellige krigeres kamp mod ondskabens imperium, som Ronald Reagan kaldte Sovjet. Efter Sovjets sammenbrud forsøgte det amerikanske firma Unocal at få lagt en gasledning igennem Afghanistan fra Det kaspiske Hav.²⁴⁴ Man skrinlagde projektet i december 1998, til dels fordi Clinton i august måned havde sendt krydsermissiler mod Al-Qaeda lejre i landet. Men ifølge en leder i *New York Times* 6. december 1998 skyldtes det først og fremmest de lave oliepriser.²⁴⁵ Hovedgrunden til det amerikanske angreb på Afghanistan var næppe den konkrete gasledning, men den har uden tvivl spillet en rolle.²⁴⁶ I dag ønsker USA en gasledning, der skal føres fra Turkmenistan over Afghanistan til Pakistan og evt. Indien. Det fremmer denne løsning frem for, at der bliver lavet en Iran-Pakistan-Indien gasledning.²⁴⁷

Kaukasus, Centralasien og Det kaspiske Hav

Ud over olierørledningen og nedkæmpelsen af Taliban og Al-Qaeda var der en væsentlig strategisk grund til, at USA befæstede sig militært i Afghanistan. Afghanistan grænser op til olierige nationer som Iran og Turkmenistan, det grænser til atommagten Pakistan, og en lille del af Afghanistan grænser op til Kina. Derudover har det grænser til Usbekistan og Tadsjikistan. Efter 11. september 2001 fik USA tilladelse til at oprette baser i Kirgisistan og Usbekistan. I 2005 forlangte Usbekistans præsident dog at USA trak sine tropper ud ved udgangen af årsskiftet efter at USA tøvende havde tilsluttet sig en kritik af Usbekistans brutale nedkæmpelse af demonstrationer tidligere på året.²⁴⁸

I det vigtige olieområde omkring Det kaspiske Hav er man stadig ved at undersøge, hvor store oliedepoterne er. I øjeblikket findes de største olieudvindingsområder i Kasakhstan. Derfor har der også været særlig opmærksomhed om, hvordan man kan få transporteret olien fra Kasakhstan uden at være afhængig af Rusland og Kina. Af samme grund har man massivt støttet den omtalte olierørledning fra Azerbajdjan gennem Georgien til den tyrkiske havneby Ceyhan. Denne

²⁴⁴ Unocal blev i 2005 opkøbt af Chevron.

²⁴⁵ "Corporations and conscience", *New York Times*, 6. december 1998.

²⁴⁶ Både Afghanistans præsident Hamid Karzai og den specielle amerikanske udsending Zalmay M. Khalilzad, der i 2003-2005 var ambassadør i landet, har arbejdet for Unocal.

²⁴⁷ Srivastava, Siddharth. "India spreads its net for gas, any gas", *Asia Times* 23. februar 2006 http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/HB23Df01.html (24.05.2006) og Escobar, Pepe. "In the heart of Pipelineistan", *Asia Times* 17. marts 2006 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HC17Ak03.html (24.05.2006).

²⁴⁸ Sperling, Vibeke. "USA trængt i spillet om Centralasien", *Politiken* 18. oktober 2005.

ledning blev indvidt i oktober 2005. Man har længe haft planer om at lægge en olierørledning under Det kaspiske Hav, så olien fra Kasakhstan ikke behøver blive transporteret gennem Rusland. I energiprogrammet fra maj 2001 fastslås: "Foreign investors and technology are critical to rapid development of new commercially viable export routes. Such development will ensure that rising Caspian oil production is effectively integrated into world oil trade."²⁴⁹ Det har været vigtigt for USA at sikre venlige og stabile regeringer i de lande, hvor man har valgt at føre rørledningerne igennem. Georgien har her haft en særlig rolle. I november 2003 kom liljerevolutionen, formet efter begivenhederne i Jugoslavien, som de udfoldede sig, da man fik afsat Milosovich i 2000. Således var en række af personerne, der arrangerede begivenhederne da også direkte eksporteret fra Jugoslavien. Ledende personer herfra har tilsyneladende haft tætte kontakter til den amerikanske ambassade.²⁵⁰ Michael Klare mener, at liljerevolutionen foregik med både Ruslands og USA's billigelse.²⁵¹ Georgien havde længe været af stor betydning for USA, og allerede i februar 2002 havde man sendt militære rådgivere til landet for at uddanne et korps, der kunne beskytte grænserne, olierørledningen og infrastrukturen mod terrorisme.²⁵² Fra starten førte Bush-administrationen således en politik, der skulle sikre amerikanske virksomheders adgang til energiressourcerne, der også omfattede militær støtte. En af de vigtigste grunde var igen statens ønske om at sikre kontrollen med ressourcerne i den olierige kaspiske region.

Den 25. oktober 2005 erklærede E. Anthony Wayne fra udenrigsministeriet:

"We strongly support the work of U.S. energy companies in the Caspian region. Those firms, led by Chevron, ExxonMobil, ConocoPhillips, and their partners, are now focused on ramping up production, improving transportation to markets, and improving energy security. U.S. energy companies were among the first non-CIS foreign investors in Kazakhstan; we hope that American companies will be active in the region for many years to come."²⁵³

²⁴⁹ "National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group." S. 8-12.

²⁵⁰ DR2-dokumentar *Udefra* 10. oktober 2005.

²⁵¹ Klare (2005) s. 158.

²⁵² Klare (2005) s. 157.

²⁵³ "Address on the Challenges of Kazakhstan", E. Anthony Wayne, Assistant Secretary for Economic and Business Affairs - udenrigsministeriet. U.S. Chamber of Commerce. Washington DC. 25. oktober 2005.

Irak på dagsordenen

Den 18. marts 2003 holdt George W. Bush sin endelige krigserklæringstale, hvor han gav Saddam Hussein 48 timer til at forlade landet. Den 20. marts indledtes invasionen. I løbet af kort tid fik den amerikanske ledte koalitionsstyrke nedkæmpet de irakiske hærenheder og allerede den 1. maj 2003 holdt Bush en tale på et amerikansk hangarskib, hvor han erklærede krigen for vundet. Tråden var knyttet tilbage til den militære triumf i den første Golf-krig, der imidlertid ikke havde ført til et regimeskifte i Irak.

Det vakte, som tidligere nævnt, en del protester internt i USA, da det viste sig, at George H. W. Bush ikke gik hele vejen til Bagdad for at afsætte Saddam Hussein. De forstærkedes, da Hussein-regimet overlevede det følgende årtis sanktioner. De væsentligste fortalere for at vælte Saddam Hussein samlede sig i indflydelsesrige konservative og neokonservative tænketanke. En af disse var PNAC. I januar 1998 sendte PNAC et brev til Bill Clinton, hvor man talte for at skrotte inddæmningspolitikken. I stedet skulle politikken sigte mod “the removal of Saddam Hussein’s regime from power.”²⁵⁴ PNAC erklærede, at Saddam Hussein var en reel trussel mod USA, og at man med den nuværende politik ikke kunne fjerne truslen fra irakiske masseødelæggelsesvåben. At gennemføre PNAC’s forslag ville betyde “a willingness to undertake military action as diplomacy is clearly failing. In the long term, it means removing Saddam Hussein and his regime from power.”²⁵⁵ Opfordringen til at droppe inddæmningspolitikken og i stedet fjerne Saddam Hussein med militære midler om nødvendigt, kom bl.a. fra så velkendte navne som Donald Rumsfeld,²⁵⁶ Paul Wolfowitz,²⁵⁷ Richard Lee Armitage,²⁵⁸ Zalmay M. Khalilzad,²⁵⁹ Richard Perle,²⁶⁰ William Kristol,²⁶¹ James Woolsey²⁶² og John Bolton.²⁶³

²⁵⁴ Brev fra PNAC til Bill Clinton 26. januar 1998.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ Forsvarsminister under George W. Bush.

²⁵⁷ Fra 2001-2005 viceforsvarsminister. Fra 2005 præsident for Verdensbanken.

²⁵⁸ Viceudenrigsminister fra 2001-2005 fra 10. maj 2006 bestyrelsesmedlem i olieselskabet ConocoPhillips.

²⁵⁹ Fra 2003 ambassadør i Afghanistan. Fra 2005 ambassadør i Irak. Tidligere rådgiver for Unocal angående gasledningsprojektet gennem Afghanistan.

²⁶⁰ Richard Perle har rådgivet præsidenter siden Reagan. Fra 2001 til 2003 var han formand for det rådgivende organ *Defense Policy Board Advisory Committee* under forbundsregeringen. Medlem af tænketanken AEI.

²⁶¹ Redaktør på det konservative tidsskrift *The Weekly Standard*. Var i 2005 konsulent på George W. Bush’s anden indvielsestale til præsidentposten. Formand for PNAC.

²⁶² Leder af CIA fra 1993-1995. Medlem af *Defense Policy Board Advisory Committee* 2001-2005.

²⁶³ Departementschef i udenrigsministeriet fra 2001-2005. Fra 2005 ambassadør til FN.

Samme år erklærede Clinton som tidligere nævnt, at USA's mål var et regimeskifte i Irak. Men de konservative kræfter omkring PNAC pressede på. En række af personerne fra denne neokonservative gruppering, der også talte George W. Bush's yngre broder, Floridas guvernør Jeb Bush, indgik i den republikanske præsidentkandidats inderkreds. I valgkampen op til præsidentvalget i 2000 blev der samlet en gruppe udenrigspolitiske rådgivere under Condoleezza Rice. Heriblandt var Richard Armitage, Paul Wolfowitz og Richard Perle. Gruppen der fik øgenavnet *The Vulcans*, havde også forbindelse til andre af Bush's støtter, herunder Dick Cheney og Colin Powell,²⁶⁴ dog uden de var medlemmer af gruppen.

Under valgkampen i 2000 erklærede Bush, at han var klar til at gå i krig med Irak, hvis man fandt beviser for, at det besad masseødelæggelsesvåben.²⁶⁵ Da hans vicepræsidentkandidat Dick Cheney i en debat med Al Gores kandidat Joseph I. Lieberman blev spurgt, om man skulle fjerne Saddam Hussein, svarede han: "We might have no other choice."²⁶⁶ Før dette havde PNAC udsendt sit forslag til, hvordan USA's udenrigspolitik skulle se ud i det 21. århundrede. På en række møder, hvor bl.a. Paul Wolfowitz og William Kristol deltog, blev PNAC's forslag udviklet. Det blev fremlagt i en rapport i september 2000: *Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources For a New Century*.²⁶⁷ Heri var det implicit, at USA skulle fjerne Saddam Hussein – men politikken for mellemøsten gik langt videre end Saddam Hussein og Irak.

"[T]he United States has for decades sought to play a more permanent role in Gulf regional security. While the unresolved conflict with Iraq provides the immediate justification, the need for a substantial American force presence in the Gulf transcends the issue of the regime of Saddam Hussein."²⁶⁸

Det krævede en aggressiv politik for at fastholde og udbygge den amerikanske militære tilstedeværelse i det olierige område. Ifølge Cheney var et hovedproblem, at Clinton-administrationen havde brugt hæren som fredsbevarende styrker i stedet for det, de var beregnet

²⁶⁴ Udenrigsminister under George W. Bush fra 2001 til 2005.

²⁶⁵ "THE 2000 CAMPAIGN: The Vice-Presidential Debate...", *New York Times* 6. oktober 2000.

²⁶⁶ Ibid.

²⁶⁷ En række andre, der senere blev embedsmænd under Bush, havde også deltaget i disse møder. F.eks. Mark Lagon, der blev embedsmand i udenrigsministeriet, og Lewis Libby, der tidligere arbejdede for Dick Cheney og efter 11. september 2001 fik titlen "Assistent to the President". Lewis Libby blev senere anklaget for at have lækket fortroligt materiale om en CIA-agent.

²⁶⁸ PNAC september 2000. S. 14. Rapportens hovedforfatter er Thomas Donnelly, der i dag er redaktør på bladet *Armed Force Journal* og medlem af AEI.

til – at føre krig. “The reason we have a military is to be able to fight and win wars”, forklarede Cheney i debatten mellem vicepræsidentkandidaterne. Det handlede dog også om at gøre hæren så stor, at USA kunne forhindre andre i at føre krig.²⁶⁹ Problemet i Irak var ifølge Cheney, at den store gamle koalition, der gennemførte den første Golfkrig, var ved at falde sammen. Flere arabiske stater havde igen etableret diplomatiske forbindelser med Bagdad, og ikke mindst var Ruslands og Frankrigs kommercielle forbindelser til Irak et hak i tuden på sanktionerne, mente Cheney.²⁷⁰

Den 20. januar 2001 blev George W. Bush USA's præsident, og straks efter Bush-administrationen indsættelse gik Cheney i gang med at kigge nærmere på Irak. Den 30. januar var Iraks 'destabilisering af regionen' på dagsordenen i Det nationale Sikkerhedsråd. Da mødet var slut, havde Collin Powell fået til opgave at udarbejde et nyt sanktionssystem overfor Irak, mens Donald Rumsfeld og general Hugh Shelton blev pålagt at undersøge de militære muligheder.²⁷¹ Torsdag den 1. februar afholdtes næste møde blandt de primære medlemmer af Det nationale Sikkerhedsråd. Formålet var “[a]t gennemgå den nuværende situation (inkl. en briefing fra CIA om Irak) og vurdere retningslinier for de næste skridt.”²⁷² På mødet fremlagde Powell en ny strategi for at ændre sanktionerne overfor Irak. Rumsfeld afbrød ham og sagde at sanktioner “er udmærkede”, men “det, vi reelt bør koncentrere os om, er at gå efter Saddam.”²⁷³ Rumsfeld talte for et regimeskift. “Forestil jer, hvordan regionen ville se ud uden Saddam [Hussein] og med et regime, der er på linie med USA's interesser”.²⁷⁴

Efterretningstjenesten *Defense Intelligence Agency* under forsvarsministeriet “udarbejdede rapporter, der kortlagde irakiske oliefelter og mulige nye oliefelter, og opremsede virksomheder, der kunne have interesse i at udnytte den dyrebare olie,”²⁷⁵ forklarede journalisten Ron Suskind på baggrund af samtaler med - og adgang til dokumenter fra - tidligere finansminister Paul O'Neill. En rapport havde titlen “Udenlandske bejlere til Iraks Oliekontrakter” og indeholdt en liste over virksomheder fra tredive lande, herunder Frankrig, Tyskland, Rusland og

²⁶⁹ “THE 2000 CAMPAIGN: The Vice-Presidential Debate; Excerpts From the Debate Between the Vice-Presidential Candidates”, *New York Times* 6. oktober 2000.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Suskind, Ron. *Loyalitetens pris – George W. Bush, Det Hvide Hus og opdragelsen af Poul O'Neill*. Rosenkilde. DK 2004. S. 69-74. I bogens forord forklarer Suskind, at han har haft samtaler med en række personer i og omkring Bush-administrationen, samt har haft adgang til Paul O'Neills dokumenter, inklusive hans notesbog med nedfældede notater fra møder og telefonsamtaler.

²⁷² Suskind s.80.

²⁷³ Suskind s. 81.

²⁷⁴ Suskind s. 81.

²⁷⁵ Suskind s. 90.

Storbritannien, og hvor deres interesseområder lå.²⁷⁶ I Suskinds bog mindes Paul O'Neill, at "Rumsfeld var fokuseret på, hvordan en hændelse muligvis kunne være anledning til at optrappe spændingerne – som for eksempel nedskydningen af et amerikansk fly i de jævnlige sammenstød mellem amerikanske jagerfly og irakiske luftværnsbatterier – og hvad USA's svar på en sådan hændelse skulle være."²⁷⁷ På dette tidspunkt var man også optaget af og lagde pres på efterretningstjenesterne for at finde sammenhæng mellem terrorisme og Irak. På et møde i april drøftede viceministerkomiteen for første gang terrorisme. Richard Clarke, der havde været ledende antiterrorkoordinatør i Det hvide Hus under Clinton, og fortsatte under Bush-administrationen, begyndte at fortælle om Al-Qaeda og Osama Bin Laden. Paul Wolfowitz mente ikke, at Al-Qaeda var det væsentligste interesseområde, når man snakkede terrorisme. Irakisk terrorisme var vigtigere at beskæftige sig med.²⁷⁸

Richard Clarke beskrev i sin bog *Mod alle fjender* situationen således: "Da den nye regering diskuterede terrorisme, opfordrede Paul Wolfowitz til at rette søgelyset mod den irakisk-støttede terrorisme mod USA, selv om fænomenet var ikke-eksisterende. I 2001 drejede diskussionerne sig i stadig højere grad om Irak, om at bede centralkommandoen om at planlægge en invasion."²⁷⁹

På trods af at store dele af Bush administrationen ledte efter den rygende pistol, der kunne give grundlaget for en invasion af Irak, så det ikke ud til, at den ville blive fundet. Men terrorangrebet den 11. september ændrede situationen. Aftenen efter terrorangrebet mødtes Richard Clarke med præsident Bush. Præsidenten samlede Clarke og et par stykker mere. "Jeg ved, at I har travlt", sagde præsidenten, "men så snart I får tid, vil jeg bede jer om at gennemgå det hele igen, det hele. Find ud af, om det var Saddam, der gjorde det her. Find ud af, om han på nogen måde har forbindelse til det..."²⁸⁰

Men der var ingen forbindelse mellem terrorangrebet og Irak. USA rustede sig i første omgang til krig mod Osama Bin Laden, leder af terrornetværket Al-Qaeda, men også mod Afghanistan og Taleban, der var ved magten i Afghanistan. Afghanistan var det land, hvor Osama Bin Laden

²⁷⁶ Suskind s. 90.

²⁷⁷ Suskind s. 91. Et hemmeligt britisk memo bekræfter, at den amerikanske administration legede med tanken om at provokere Irak til at skyde ned ved f.eks. at sende et ubemandet fly ind over Irak, bemalet i FN farver. Memoet, der beskriver et møde mellem George W. Bush og Toni Blair i januar 2003, tillægger ideen til George W. Bush. Se Van Natta, Don. "The Reach of War: Leaders; Bush Was Set on Path to War, Memo by British Adviser Says", *New York Times* 27. marts 2006.

²⁷⁸ Clarke s. 248-249.

²⁷⁹ Clarke s. 283.

²⁸⁰ Clarke s. 46.

opholdt sig, og også det mål Bill Clinton var gået efter i 1998, da der var blevet bombet to amerikanske ambassader i Afrika.

Det tog ikke lang tid at smide Taleban på porten og indsætte en ny amerikansk-venlig administration i Afghanistan. I starten af 2002 begyndte administrationen igen at rette fokus mod Irak. 29. januar erklærede Bush i sin tale til nationen med en opfølgning af Reagans retorik om Sovjetunionen som 'Ondskabens imperium', at Irak sammen med Iran og Nordkorea var en del af 'Ondskaben Akse'.

Dette var begyndelsen på at samle opbakning til en krig mod Irak. Det vigtigste var at sikre Storbritanniens opbakning. Den 6. april holdt præsident George W. Bush og premierminister Tony Blair en fælles pressekonference i Texas. "I explained to the Prime Minister that the policy of my government is the removal of Saddam and that all options are on the table."²⁸¹ I praksis var det en militær aktion, man sigtede efter. Af en række lækkede dokumenter fra den britiske administration, der går under betegnelsen Downing Street-memoerne, fremgik det klart, at USA i foråret og sommeren var langt fremme med den militære planlægning.²⁸² Den britiske administration var ikke tilfreds med, hvor let Bush-administrationen tog på spørgsmålet om lovligheden af en invasion af Irak. Man pressede derfor på for at få USA til at gå gennem FN. Af dokumenterne fremgår det i øvrigt også, at den britiske administration var klar over, at Saddam Hussein ikke var i fuld gang med at producere masseødelæggelsesvåben.²⁸³

Selvom Bush-administrationen pressede på for at få efterretninger om sammenhæng mellem Irak, terrorisme og masseødelæggelsesvåben, fandt man ikke noget. Et memo fra Matthew Rycroft, udenrigspolitisk assistent for premierminister Tony Blair, til David Manning den 23. juli 2002 fortalte, hvordan man fra amerikansk side nu så en militær aktion mod Irak som uundgåelig, og at "the intelligence and facts were being fixed around the policy."²⁸⁴

Amerikanerne lod politikken bestemme efterretningerne, var briternes følelse. Der var ikke nogen solide efterretninger til at understøtte argumenterne for krig. Men endnu værre (for briterne) var, at Det nationale Sikkerhedsråd (NSC) ikke havde tålmodighed til at prøve sagen

²⁸¹ "Press Conference: Prime Minister Tony Blair and President George Bush", 6. april 2002. <http://www.number-10.gov.uk/output/Page1711.asp> (24.05.2006).

²⁸² Brev fra den udenrigspolitiske rådgiver David Manning til premierministeren, dateret 14. marts 2002. Kan findes på hjemmesiden <http://www.downingstreetmemo.com/manningtext.html> (24.05.2006)

²⁸³ Se f.eks. Memo til udenrigsminister Jack Straw 22. marts 2002 fra Peter Ricketts, den politiske leder af Storbritanniens Udenrigs- og Commonwealth kontor. <http://www.downingstreetmemo.com/rickettstext.html> (24.05.2004).

²⁸⁴ Det originale Downingstreet Memo. "The secret Downing Street memo", *Sunday Times*, 1. maj 2005. Kan bl.a. findes på <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,2087-1593607,00.html> (24.05.2006)

foran FN. Det lykkedes dog Blair at få overtalt Bush til at forsøge, men man opnåede ikke Sikkerhedsrådets opbakning. Men Bush og Blair havde i januar 2003 aftalt, at uanset udfaldet af bestræbelserne på at få FN til at sige god for krigen, gennemførte man den alligevel.²⁸⁵

Kampen om olien og privatiseringen af Irak

Frygten for at Iraks olierige ressourcer skulle falde i hænderne på udenlandske investorer, såsom russiske, franske, tyske og kinesiske olieselskaber, var en stærk medvirkende faktor i, at USA ville 'gøre det arbejde færdigt', man var begyndt på mere end 10 år tidligere. I en fælles indsats lobbyede amerikanske olieselskaber og den indflydelsesrige neokonservative gruppe om at afsætte Saddam Hussein og etablere et mere amerikansk-venligt Irak. Hverken Frankrig, Tyskland, Rusland eller Kina var synderligt interesserede i en mere USA-venlig regering. De var allerede i fuld gang med at forhandle, eller havde opnået, aftaler med Irak om nye investeringer i den irakiske olieindustri.²⁸⁶ Den tidligere leder af CIA og medunderskriver på brevet fra PNAC i 1998 James Woolsey udtalte i 2002: "It's pretty straightforward. France and Russia have oil companies and interests in Iraq. They should be told that if they are of assistance in moving Iraq toward decent government, we'll do the best we can to ensure that the new government and American companies work closely with them."²⁸⁷ Woosley tilføjede: "If they throw their lot with Saddam [Hussein], it will be difficult to the point of impossible to persuade the new Iraqi government to work with them."²⁸⁸ Den irakiske oppositionsgruppe *Iraqi National Congress* (INC) støttede de amerikanske firmaer. Gruppen var siden 1998 blevet sponsoreret af USA. Lederen af INC Ahmad Chalabi sagde i 2002, at "American companies will have a big shot at Iraqi oil".²⁸⁹ I den amerikanske administration havde der længe været debat omkring pålideligheden af Chalabi og INC. Men specielt gruppen omkring forsvarsministeriet og vicepræsidenten støttede op om INC og Chalabi.²⁹⁰ Ifølge Michael Klare blev Chalabi dog i

²⁸⁵ "The Reach of War: Leaders Say; Bush Was Set on Path to War, Memo by British Adviser Says", New York Times 27. marts 2006.

²⁸⁶ Se bl.a. Suskind s. 90, Beaumont, Peter og Islam, Faisal "Carve-up of Oil Riches Begins", The Observer 3. november 2002. "THE 2000 CAMPAIGN: The Vice-Presidential Debate...", New York Times 6. oktober 2000. Morgan, Dan og Ottaway, David B. "In Iraqi War Scenario, Oil Is Key Issue", Washington Post 15. september 2002. Se også Klare (2005) s. 99-100 og Rutledge s. 178-181.

²⁸⁷ Morgan og Ottaway.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Ibid

²⁹⁰ Hersh, Seymour M. "The Debate Within" *The New Yorker* 4. marts 2002.

http://www.newyorker.com/fact/content/articles/020311fa_FACT (25.04.2006) Se også den britiske ambassadør

sidste ende valgt fra pga. mistanke om at han gav oplysninger til Iran.²⁹¹ Dog ikke mere end at han siden invasionen har haft flere vigtige poster i de forskellige irakiske ministerier, deriblandt vicepremierminister og indenrigs- olieminister.

Der blev i slutningen af 2002 og i starten af 2003 holdt en række møder mellem administrationen og en række amerikanske olieselskaber, herunder ExxonMobil, Chevron Texaco, ConcocoPhilips og Halliburton.²⁹² I februar udtalte formanden for ConcocoPhilips sig med henblik på Irak. Han sagde åbent: “We know where the best reserves are [and] we covet the opportunity to get close some day.”²⁹³ En bekymring for at det kun ville blive amerikanske firmaer, der fik lov til at dele olien mellem sig, fik også den administrerende direktør John Brown fra det britiske BP til at udtale: “We have let it be known that the thing we would like to make sure, if Iraq changes regime, is that there should be a level playing field for the selection of oil companies to go in there.”²⁹⁴

Efter at Saddam var væltet, nærmere bestemt den 28. april 2003, blev det offentliggjort, at man ændrede salget af irakisk olie fra euro til dollars.²⁹⁵ Da Bush havde erklæret krigen for vundet og afsluttet, var tiden kommet til at åbne Irak for udenlandske investeringer. USA’s første valg til posten som administrator af Irak havde været general Jay Garner. Han blev allerede den 6. maj 2003 fjernet og erstattet af Lewis Paul Bremer III. Journalisten Pratap Chatterjee, der både før og efter krigen har været i Irak, og har skrevet bogen *Iraq, Inc. A profitable Occupation*, mener, at Garner blev fjernet fra posten, fordi han ikke var villig nok til at privatisere olieindustrien i Irak – samt at han for tidligt talte for frie valg.²⁹⁶ Efterfølgende fortalte Jay Garner på *BBC Newsnight* om problemerne ved at privatisere Irak. “I think you would be hard pressed to go up north and convince the Kurds they had to be privatized. You can convince the Kurds that they ought to own the oilfields, but the privatization, I don’t think you could convince them of that.”²⁹⁷ Efterfølgeren Paul Bremer handlede mere i Bush administrationens ånd. På et møde i World Economic Forum i Jordan i slutningen af juni 2003 forklarede han, hvordan markedet meget

Christopher Meyers brev til premierministeren 18. marts 2002. <http://www.downingstreetmemo.com/meyertext.html> (25.04.2006).

²⁹¹ Klare (2005) s. 100.

²⁹² Herrick, Thaddeus. “U.S. Oil Wants to Work in Iraq – Firms Discuss How to Raise Nation’s Output After a Possible War”, *Wall Street Journal* 16. januar 2003.

²⁹³ Rutledge s. 179.

²⁹⁴ Rutledge s. 179.

²⁹⁵ Clark s. 121.

²⁹⁶ Chatterjee, Pratap. *Iraq, Inc. A Profitable Occupation*. Seven Stories Press. Canada 2004. S. 178.

²⁹⁷ Chatterjee s. 178.

bedre end politikere kunne sørge for, at tingene fungerede. “So our strategic goal in the months ahead is to set in motion policies which will have the effect of relocating people and resources from state enterprises to more productive private firms.”²⁹⁸ For at sikre fordelagtige forhold for amerikanske olieselskaber udstedte George W. Bush den 22. maj 2003 Executive Order 13303. Dette direktiv gav i praksis amerikanske selskaber, der handlede med eller var i besiddelse af irakisk olie, immunitet.²⁹⁹ Ifølge seniorforsker ved Institutet for politiske studier i Washington DC, Jim Vallette, betød det: “In other words, if ExxonMobil or ChevronTexaco touch Iraqi oil, anything they or anyone else does with it is immune from legal proceedings in the U.S.”³⁰⁰ Jim Vallette konkluderede: “This order reveals the true motivation for the present occupation: absolute power for US corporate interest over Iraqi oil.”³⁰¹ Den 22. maj oprettede man også Iraks Udviklings Fond. Denne ville få 95 pct. af alle Iraks olie- og gas indtægter til genopbygning af landet. Den 19. juni slog den regeringskontrollerede US Export Import Bank (ExIm) sig ned i Irak. Dermed blev der ydet kredit til amerikanske firmaer, der ønskede penge til investeringer i Irak. Pengene kunne banken få fra Iraks Udviklings Fond.³⁰²

19. september udstedte Paul Bremer Ordre 39. Dette direktiv tillod udenlandske investorer frit at eje irakiske virksomheder uden at reinvestere i landet, hvad der var ulovligt ifølge den irakiske forfatning. Olieindustrien var dog undtaget herfra, da det blev modtaget særligt dårligt af irakerne.³⁰³ I december annoncerede Bush administrationen, at kun lande, der havde støttet krigen, kunne få del i kontrakterne for opbygningen af Irak.³⁰⁴ Men der var brug for udenlandske investeringer. Inden krigen udtalte Fadhil Chalabi³⁰⁵: “Privatization or partial privatization is the way to secure this investment”.³⁰⁶ Men på trods af de mange tiltag har det været småt med investeringerne i olieindustrien. Det skyldes først og fremmest usikkerheden i landet. Selvom olieselskaberne ikke havde lov til at eje olieproduktionen, så havde de stadig mulighed for at tjene penge. Firmaerne lavede en aftale med staten om at få rettighederne til f.eks. raffineringen,

²⁹⁸ Chatterjee s. 178.

²⁹⁹ Chatterjee s. 179, placerer fejlagtigt loven til at være udstedt i maj 2004. Rutledge s. 189-190.

³⁰⁰ Chatterjee s. 179.

³⁰¹ Rutledge s. 190.

³⁰² Chatterjee s. 92 og Kretzmann, Steve og Vallette, Jim “ Plugging Iraq into Globalization”.

<http://www.counterpunch.org/kretzmann07222003.html> (25.05.2006).

³⁰³ Chatterjee s. 179.

³⁰⁴ Chatterjee s. 62.

³⁰⁵ Fadhil Chalabi er tidligere irakisk olieminister og fætter til Ahmed Chalabi. Nu bosiddende i London, hvor han er *Executive Director of the Centre for Global Energy Studies in London*. Inden krigen afholdt han møder med store olieselskaber om efterkrigstidens Irak.

³⁰⁶ Rutledge s. 186.

salget og markedsføringen af olien (firmaerne tjener pengene downstream), mens staten tjener deres penge ved produktionen (upstream).

Dette er ifølge Ian Rutledge den mest fordelagtige metode både for selskaberne og de irakiske myndigheder.³⁰⁷ Dette er sandsynligvis rigtigt, så længe situationen er så ustabil, som den har været siden invasionen, og så længe firmaerne ikke risikerer at tabe konkurrencen til franske, kinesiske eller russiske firmaer, fordi USA i praksis har kontrollen med oliefelterne. Problemet er, at investeringerne i den irakiske olie i første omgang kræver investeringer i produktionen. Usikkerheden har medført, at den øgede olieproduktion, man havde ønsket sig ved hjælp af investeringer fra amerikanske firmaer, ikke er blevet til noget. I en rapport til kongressen sagde Lawrence Kumins:

“Given a stable situation, very large amounts of capital investment, and the involvement of one or more large oil companies, it would be realistic to suggest potential output ramping up to 5 or 6 million barrels per day over a period of several years. But, given current difficulties, it would seem that this sort of eventuality is far off.”³⁰⁸

I november 2005 fremlagde Det nationale Sikkerhedsråd sin strategi for endelig sejr i Irak. For at nå den økonomiske målsætning var en af de logiske forudsætninger, at “Foreign direct investment, over time, will play an increasing role in fueling Iraq’s economic growth.”³⁰⁹

Når den amerikanske regering fastholder, at den ikke gik i krig mod Irak pga. olie, underbygges det ikke af kendsgerningerne. Alene det faktum at det første de amerikanske soldater sikrede, da de indtog Bagdad, var olieministeriet, mens alt andet var kaos og værdigenstande blev plyndret fra museer, mere end antyder, at olien var det vigtigste for USA.

Ligesom i 1991 ved Iraks invasion af Kuwait brugte dele af den amerikanske administration en hændelse, denne gang terrorangrebet 11. september, til at skærpe situationen, og i sidste ende sætte tropper ind i Irak. Ligesom i 1991 fejlbedømte den amerikanske regering forholdene i Irak. Det er endnu ikke lykkedes at skabe et stabilt Irak, der kan tiltrække investeringer fra andre end de selskaber, der har specialiseret sig i krigens realiteter. De to førende amerikanske selskaber i

³⁰⁷ Rutledge s. 182-195.

³⁰⁸ Lawrence Kumins Rapport til kongressen “Iraq Oil: Reserves, Produktion, and Potential Revenues” opdateret 23. april 2005. I Manning, Jean P (ed.). *Iraq Government, U.S. Forces and Oil*. Novinka Science Publishers, Inc. New York 2005. S. 150.

³⁰⁹ National Security Council. “National Strategy for Victory in Iraq”, November 2005. S. 22. http://www.whitehouse.gov/infocus/iraq/iraq_national_strategy_20051130.pdf (26.05.2006).

den branche er Halliburton og Bechtel, begge med rødder i oliebranchen og begge med kontakter i den amerikanske administration.³¹⁰ Det er altså ikke lykkedes at skabe et klima for investeringer i Irak, men til gengæld er det lykkedes at sikre, at olien ikke kom i hænderne på konkurrenterne. Der findes talrige bud på, hvorfor det er mislykkedes at skabe et stabilt, USA-venligt Irak. Ifølge Tony Blair er den største fejl, USA og Storbritannien begik i forbindelse med invasionen og besættelsen, at man fjernede de fleste af Baath-partiets medlemmer fra deres position i regeringen og det civile liv.³¹¹

Når man ser på Irak i perioden 1990 til 2005, står det klart, at de amerikanske mål har været de samme: 1) sikre kontrollen med det vigtige olieområde 2) sikre amerikanske virksomheders adgang til olien 3) og at forhindre konkurrenterne i at få kontrollen med olien.

Der har været andre mål som f.eks. Iraks masseødelæggelsesvåben under George H. W. Bush-administration eller Iraks overgang til betaling af olie i euro under George W. Bush. Men det har været sekundære mål. Set i det perspektiv kan man opfatte hele perioden som én lang krig mod Irak, blot med varierende styrke og intensitet.

Det betyder ikke, at man allerede i 1990 havde en færdig køreplan for at sikre Iraks olie. Tværtimod handlede skiftende administrationer efter skiftende omstændigheder. Men målsætningen om at få fjernet Saddam Hussein og skabt et USA-venligt regime, der kunne sikre amerikanske interesser i Mellemøsten var den samme. Et regime der skulle åbne op for udenlandske investeringer i olieindustrien – specielt amerikanske, og til en vis grad allierede. Dette sidste mål har været det vigtigste for de amerikanske olieselskaber - og den bedste måde at opnå det på har været ved hjælp af den amerikanske stat.

Da præsident Bush for nylig hyldede den nyeste premierminister i Irak Nuri al-Maliki, var det ikke blot, fordi den nye leder havde lovet at overholde de internationale standarder for menneskerettigheder, eller at han har lovet at respektere kvinders rettigheder og arbejde for et fredeligt Irak uden terrorisme. Præsident Bush hyldede også Maliki, fordi han havde lovet at arbejde for: “a prosperous Iraq that welcomes foreign investments [...]”³¹²

³¹⁰ Dich Cheney er tidligere administrerende direktør for Halliburton. Bechtel er det firma, som Donald Rumsfeld i sin tid forsøgte at overtale Saddam Hussein til at benytte ved anlæggelsen af en rørledning igennem Irak.

³¹¹ Sanger, David E. og Rutenberg, Jim. “Bush and Blair Concede Errors, but Defend War”. *New York Times*, 26. maj 2006.

³¹² “President Bush Discusses Global War on Terror”. Pressemeldelse fra *Det Hvide Hus* 22. maj 2006.

Sydamerika: Venezuela

Som en del af den vestlige hemisfære opfattede George W. Bush-administrationen forholdet til og forholdene i Sydamerika som en vigtig og integreret del af energipolitikken. Af landene i Sydamerika er Venezuela af særlig betydning, da der findes næsten 80 milliarder tønder indvindbare oliereserver i undergrunden.³¹³ Men endnu vigtigere for USA er, at det har en produktions kapacitet på over 3 MTD. Venezuela har længe været en af de vigtigste leverandører af olie til USA. Den venezuelanske olie er en tung olie, der kræver særlige raffinaderier, som USA er i besiddelse af, og det har medført et gensidigt afhængighedsforhold. Venezuela kan ikke destillere olien selv, og USA kan ikke blot erstatte den venezuelanske olie med andre former for olie.

Venezuelas præsident Hugo Chavez arbejdede hårdt på at reducere de udenlandske selskabers indflydelse på Venezuelas olie. I november 2001 indførtes en lov om, at alle olieselskaber (inklusive det statslige selskab) skulle betale staten royalties på 30 procent. Samtidigt skulle staten eje 51 pct. af alle nye joint ventures med udenlandske firmaer.³¹⁴ De amerikanske olieselskaber og den amerikanske regering måtte erkende, at målene om at sikre flere investeringer i Venezuelas olieområder blev vanskeligere og dyrere at opfylde. Den nationaliseringsproces, som Clinton og olieselskaberne havde brugt så meget energi på at få vendt, voksede frem igen i Sydamerika. I 90'erne havde det ellers set så lovende ud med amerikanske øjne, og det gjorde det endnu i maj 2001, da Cheney fremlagde rapporten om USA's energipolitik. "These positives steps [øget liberalisering i olie- og gas sektoren] along with conclusion of a Bilateral Investment Treaty [...] would provide investors from both the United States and Venezuela incentives for increased investment."³¹⁵

11. april 2002 forsøgte oppositionen et statskup. Det lykkedes i første omgang, men indenfor 48 timer var Hugo Chavez ved hjælp af loyale faldskærmssoldater befriet og genindsat. USA har ikke officielt vedkendt sig del i kuppet, men forskellige forhold peger på den amerikanske regerings medvirken, eller i det mindste kendskab til det. I en tidligere hemmelighedsstemplet rapport fra udenrigsministeriet og Office of Inspector General (OIG), udarbejdet i juli 2002 som svar på en række spørgsmål fra Senator Christopher J. Dodd, konkluderes, at USA ikke har været

³¹³ Venezuela er det land uden for Den persiske Bugt, der har de største oliereserver, hvis ikke man medregner Canadas oliesand, det kun lige er blevet muligt at destillere, i kraft af teknologiske forbedringer.

³¹⁴ Rutledge s. 92-93.

³¹⁵ "National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group." Maj 2001. S. 8-10.

indblandet i kuppet. Men rapporten vedkender sig dog, at faciliteter og programmer, som USA støttede, blev brugt af personer, der var aktive i kuppet.

“[I]t is clear that [...] U.S. assistance programs provided training, institution building, and other support to organizations and individuals understood to be actively involved in the events of April 11-14, we found no evidence that this support directly contributed, or was intended to contribute, to those events.”³¹⁶

En gruppe, der støttes af den amerikanske kongres, og som aktivt understøttede kuppet, var International Republican Institute (IRI). IRI er (ifølge deres hjemmeside) stiftet i 1983 på baggrund af en tale om demokrati, Ronald Reagan holdt i 1982. Dens opgave er at promovere demokrati udenfor USA.³¹⁷ Dagen efter kuppet udsendte formanden George A. Folsom en pressemeddelelse om begivenhederne i Venezuela. ”Last night, led by every sector of civil society, the Venezuelan people rose up to defend democracy in their country. Venezuelans were provoked into action as a result of systematic repression by the government of Hugo Chavez.”³¹⁸ Nogle uger efter trak IRI dog i land og erklærede, at det ikke var en appel om at vælte Chavez på et ulovligt grundlag.³¹⁹

Selvom rapporten ikke finder beviser for, at den amerikanske regering har haft noget med kuppet at gøre, må det konstateres, at den ikke var særlig hård eller fordømmende i sin kritik af den nye kupregering. Således accepterede udenrigsministeriet allerede dagen efter kuppet, at der var kommet en ny regering i Venezuela. “Yesterday's events in Venezuela resulted in a transitional government until new elections can be held.”³²⁰ Men overgangsregeringen blev kort, for som nævnt var Hugo Chavez allerede den 14. april igen præsident i Venezuela. Pedro Carmona, der havde udråbt sig selv som præsident, nåede imidlertid i sin korte regeringsperiode at erklære alle Chavez' økonomiske og sociale reformer ophævet – og dermed også stramningerne overfor olieselskaberne. Ifølge Financial Times var overgangsregeringen “likely to be well disposed

³¹⁶ “A Review of U.S. Policy Toward Venezuela November 2001 - April 2002”. Rapport nummer 02-OIG-003, Juli 2002. *United States Department of State and the Broadcasting Board of Governors Office of Inspector General*. S. 37.

³¹⁷ IRI's hjemmeside: www.iri.org

³¹⁸ Pressemeddelelse fra IRI den 12. april 2002. Udenrigsministeriet og OIG rapport fra juli 2002. “A Review of U.S. Policy...” S. 31.

³¹⁹ IRI trak i land i en pressemeddelelse dateret den 6. maj 2002, 3 dage efter senator Christopher J. Dodd havde spurgt til USA's indblanding i kupforsøget. Ibid. S. 33. Ifølge dokumentarudsendelsen *Udefra* på DR2 den 10. oktober 2005 har IRI også været indblandet i omvæltningerne i f.eks. Georgien i 2003 og Ukraine i 2004.

³²⁰ “Venezuela Change of Government”, Pressemeddelelse af Philip T. Reeker, vicetalsmand for udenrigsministeriet. Washington, DC 12. april 2002. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/9316.htm> (28.05.2006)

towards relaxing oil production curbs within OPEC and easing fiscal constraints on foreign investors”.³²¹

Det modsatte skete. Hugo Chavez blev endnu mindre venligt stemt overfor USA og amerikanske investeringer. I oktober 2005 erklærede Chavez, at han havde efterretninger, der viste, at USA planlagde en invasion af Venezuela.³²² Det skal bl.a. ses på baggrund af, at TV-evangelisten Pat Robertson (der havde forsøgt at blive nomineret som republikanernes præsidentkandidat i 1988) udtalte, at USA burde myrde Chavez. Dette blev dog afvist af Donald Rumsfeld med en bemærkning om, at det var ulovligt.³²³

Indflydelsesrige kredse i USA frygter, at man er ved at miste kontrollen med Sydamerika. Man er blandt andet betænkelig ved det energihungrende Kinas øgede investeringer i regionen. I januar 2005 rejste Hugo Chavez til Kina, hvor han underskrev 19 aftaler, der også omhandlede kinesiske investeringer i den venezuelanske olie- og gas sektor.³²⁴ I en rapport til den amerikanske kongres i april 2005 bliver bekymringerne forklaret således: “Given the current poor state of U.S. – Venezuelan relations under the Chavez government, American observers worry that Venezuelan energy agreements with China ultimately may serve to divert oil from the United States.”³²⁵

Lige nu anser administrationen dog stadigvæk USA som den førende handelspartner i regionen.³²⁶ Men åbningen af Sydamerika er ikke gået som håbet. Man forsøgte at udvide NAFTA med de sydamerikanske lande via Free Trade Area of the Americas (FTAA), men stor modstand mod projektet blandt andet fra Venezuela har vanskeliggjort udvidelsen af frihandelsområdet og forrykket planen om et gigantisk fællesmarked, der dækkede stort set hele Syd- og Nordamerika, fra 1. januar 2005.

³²¹ Rutledge s. 96.

³²² “US planning invasion, says Chavez” *BBC-News*, 20. oktober 2005.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/4359386.stm> (28.05.2006).

³²³ Goodstein, Laurie. “Robertson Suggests U.S. Kill Venezuela's Leader”, *New York Times* 24. august 2005.

³²⁴ Dumbaugh, Kerry og Sullivan, Mark P. “China’s Growing Interests in Latin America” CRS: Report For Congress. 20. april 2005. S. 3.

³²⁵ Ibid. S. 4.

³²⁶ Ibid. S 6.

Afrika

Så er det gået væsentligt bedre med at åbne afrikanske lande for investeringer. Den afrikanske olie er af høj kvalitet og er derfor særligt eftertragtet. Nigeria producerede i 2000 2,1 MTD, hvoraf 900.000 tønder dagligt blev eksporteret til USA. I februar 2006 importerede USA næsten 1,4 MTD. Vigtigheden af den afrikanske olie kan aflæses i et stigende antal statsbesøg til lande på kontinentet under George W. Bush, hvor "U.S. officials have been busy trying to persuade local governments to make a push to attract foreign investment and to boost their petroleum output."³²⁷

Ifølge en udtalelse fra Walter Kansteiner fra udenrigsministeriet i 2002 er Afrikas olie "of national strategic interest to" USA.³²⁸ De to store afrikanske olieproducenter, Nigeria og Angola, modtog 300 millioner dollars i støtte fra USA mellem 2002-2004.³²⁹ Samtidig har området været stadig mere i fokus for det amerikanske militær, der er begyndt at holde store øvelser i regionen. Blandt de lokaliteter, der er kikkerten for den amerikanske hær, er den tidligere portugisiske koloni São Tomé og Príncipe, en lille øgruppe ud for den afrikanske vestkyst. I 2001 påbegyndte USA og São Tomé drøftelser om amerikansk militær tilstedeværelse på øen. Den er af interesse for USA af to grunde - den ene olien ud for kysten, den anden dens strategiske beliggenhed ikke langt fra olieproducerende nationer som Nigeria og Angola.³³⁰ I 2004 fik ChevronTexaco rettighederne til 51 pct. af et joint venture selskab i et fællesareal ud fra São Tomé og Nigerias kyster.³³¹

Amerikansk olie- og energipolitik 1990-2005

Gennemgangen af de forskellige olieregioner er ikke fuldstændigt dækkende. USA har også interesser andre steder end de her anførte, men en række af de vigtigste områder er nævnt. Et hurtigt kig på politikken i området omkring Sortehavet, hvor der er olie- og gas forekomster viser, at også her er den praktiske politik den samme: at fremme amerikanske virksomheders

³²⁷ Klare (2005) s. 143.

³²⁸ Klare (2005) s. 143.

³²⁹ Klare (2005) s. 143

³³⁰ Se f.eks. DR2 dokumentarprogrammet *Udefra*: "Tørsten efter olie", 14. februar 2006.

³³¹ "Report to Stockholders" Peter J. Robertson, næstformand i ChevronTexacos bestyrelse. San Ramon, California 28. april 2004. http://www.chevron.com/news/speeches/2004/2004-04-28_robertson.asp (28.05.2006).

interesse i området. Således udtalte E. Anthony Wayne fra udenrigsministeriet i en tale i Ukraine den 27. september 2005:

“American and other energy companies have expressed significant interest in possible hydrocarbon reserves in Ukraine's Black Sea waters. [...] We strongly encourage Ukraine to partner with these international companies - especially American ones - because they have the expertise to develop offshore resources. But above all we encourage the Ukrainian government to establish clear rules of investment in the sector.”³³²

Beskeden var så væsentlig, at han gentog denne del af talen ugen efter på Kievs Internationale Universitet.³³³ Den illustrerer tydeligt, at USA's vigtigste prioritering i energipolitikken, specielt m.h.t. olie og gas, er at sikre amerikanske virksomheders adgang til markeder og investeringer. Det er en integreret del af den amerikanske udenrigspolitik og er ligeledes integreret med USA's nationale sikkerhedspolitiske prioriteringer. Kontrollen med ressourcer og adgangen til ressourcer går, når firmaerne ikke selv kan skabe den, gennem statens diplomatiske og politiske pres. Når diplomatiet ikke slår til, kan andre metoder tages i brug – herunder hæren.

I sin tale til nationen i januar 2006 udtalte George W. Bush: “ America is addicted to oil, which is often imported from unstable parts of the world. The best way to break this addiction is through technology.”³³⁴

Femten år tidligere havde hans far fremlagt en lignende energipolitik. Den amerikanske energipolitik har siden afslutningen på den kolde krig ikke ændret sig afgørende. Offentligt har man brugt en del tid på at pege på andre energiformer end olie og på nye teknologiske udviklinger, men i praksis har man især ført en politik, der skulle sikre kontrol med olien. Det har man gjort ved at åbne op for støtte til de private olieselskabers investeringer omkring Det kaspiske Hav, i Afrika og Sydamerika, og ikke mindst igennem NAFTA samarbejdet, der har åbnet op for den canadiske olieindustri. Denne politik er blevet begrundet med spredning af

³³² Wayne, E. Anthony. Assistant Secretary for Economic and Business Affairs. “Remarks at the Ukraine Mature Statehood Forum”. 27. September 2005. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2005/54069.htm> (10.03.2006).

³³³ Wayne, E. Anthony. “Remarks at Kiev International University”, 6. oktober 2005. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2005/54613.htm> (10.03.2006).

³³⁴ Bush, George W. “State of the Union Address by the President”. *Det Hvide Hus* 31. januar 2006. <http://www.whitehouse.gov/stateoftheunion/2006/index.html> (14.06.2006).

risikoen, således at USA ikke står i fare for at miste hele sit forsyningsgrundlag på én gang. Men denne strategi har nogle mangler. For det første er det vanskeligt at sprede risikoen, når det meste af olien befinder sig i det samme område, nemlig Mellemøsten. Det andet problem er, at mange af de alternative områder, hvor man i stedet vil sikre sig olie, er lige så ustabile som Mellemøsten. Det er de amerikanske politikere godt klar over. For at sikre olieproduktionen mod sabotage har man derfor bistået en række stater både med våben og egentligt militær. Hvor der har været interesseforskelle mellem olieselskaber og den amerikanske stat har staten hjulpet til på en sådan måde, at selskabernes behov samtidig blev tilgodeset.

Det er ikke til at vide, om USA under Bill Clinton ville være gået i krig mod Irak i år 2003, men man må huske på, at Clinton tidligere havde været tæt på at indsætte landtropper for at afsætte Saddam Hussein, og i 1998 gjorde han et regimeskifte i Irak til en målsætning.³³⁵ Det er min vurdering, at målene under de tre seneste amerikanske præsidenter i det store og hele har været de samme hele vejen igennem. De midler, man har været villig til at tage i anvendelse, er også de samme. Konkret har der dog været forskelle i fokus og divergerende taktiske overvejelser. I halvfemserne var en række lande verden over klar til at liberalisere deres økonomier. Der var ofte ikke grund til at anvende andre midler end diplomatiske og økonomiske for at åbne en række af de olierige lande op for investeringer. Man havde tiden med sig, og så længe USA's eneste konkurrenter på oliemarkedet var europæerne, var truslen fra konkurrenter trods alt begrænset. Men i slutningen af halvfemserne begyndte Kina at rykke ind på det globale oliemarked, samtidig med at nationaliseringstendenserne vandt frem igen. Det har betydet skærpet konkurrence – ikke om ressourcerne i sig selv – men om adgangen til dem, og retten til den kommercielle udnyttelse af dem. I sidste ende er dette måske en forsvindende lille forskel, da adgangen til dem og udnyttelsen af dem i sidste ende kan afhænge af kontrollen over dem.

Da George W. Bush overtog Det hvide Hus skrankede den amerikanske økonomi. Og udviklingen mod åbne markeder med mulighed for investering og fri handel var på vej retur. Bush ønskede igen at åbne op for investeringer, men der manglede en katalysator.

I den sammenhæng er det vigtigt at understrege, at oliens væsentlige rolle i den økonomiske politik også er en del af udøvernes forståelsesramme. Eller sagt med andre ord: Ikke alene har olien betydelig indflydelse på den amerikanske økonomi, beslutningstagerne er også fuldt ud klar over dens store betydning. Det gennemsyrrer de officielle dokumenter, og enkelte gange erkendes

³³⁵ I et interview i Weekendavisen 7. oktober 2005 har tidligere udenrigsminister under Clinton, Madeleine Albright, da også udtalt: "Jeg vil ikke sige, at vi aldrig ville gå i krig mod Hussein, hvis han havde udelukket inspektørerne igen." Se Krasnik.

det åbent af de politiske aktører. Den 25. juli 2005 erklærede Condoleezza Rice: “I do think that energy is becoming an increasingly important part of the diplomatic calculus and I’m not quite sure that we have fully accounted for it in our diplomacy. The president has begun to do that because when he talks to nations about economic growth and development, energy is always a part of his discussion with them.”³³⁶

Angrebet 11. september 2001 ændrede ikke på den amerikanske administrations energipolitik. Tværtimod accelererede man den allerede fastlagte politik. Man gik i med Afghanistan, og derpå med Irak, hvorved man forsøgte at sikre adgang til irakiske olieindustri. Til dato er dette ikke lykkedes fuldt ud, men man har dog sikret at olien kan importeres til USA, og Irak er nu den syvende største eksportør af olie til USA. Men fremover venter stadig en lang og sej kamp om at sikre amerikanske olieselskabers adgang til olien og dermed adgang til de vigtige olieressourcer. Den forskel, man skulle tro eksisterer mellem virksomhedernes jagt på kort- og langsigtet profit og statens ønske om kontrol, er der faktisk ikke. I det store hele har de store amerikanske energiselskaber og den amerikanske stat sammenfaldende interesser.

³³⁶ “Interview With Adam Garfinkle and Dan Kennelly of The American Interest”. Udenrigsminister Condoleezza Rice, 25. juli 2005.

Kapitel 5. Geopolitik efter den kolde krig

Der er regioner, der på det globale 'Store skakbrædt' (Zbigniew Brzezinskis udtryk) har større betydning end andre, og forskellige lande har ofte modsatrettede interesser. Traditionelt har det betydet en kamp mellem stormagter om indflydelse i betydningsfulde områder, enten pga. deres økonomiske betydning eller grundet deres strategiske position. Efter den kolde krigs afslutning er det væsentligste område for stormagters interessekonflikter blevet området fra Det kaspiske Hav (inklusive Kaukasus og Centralasien) til Den persiske Bugt. Det skyldes, som vi har set, bl.a. de store olieressourcer i området, men også områdets strategiske betydning i konkurrencen og kampen mellem de forskellige stormagter. Dette kapitel beskæftiger sig altså med en del af USA's udenrigspolitik, der mere indirekte er påvirket af energipolitiske hensyn. Dette gælder både som et konkurrencemoment overfor andre stormagter og den konkrete politik overfor en række lande, der ikke har væsentlig olieproduktion, men som har en strategisk betydning i kampen om olieressourcer.

Israel/Palæstina konflikten

USA's støtte til oprettelsen af staten Israel bliver ofte opfattet som værende i modsætning til deres olieinteresser. Den amerikanske støtte til Israel har ofte affødt kritik fra de arabiske naboer, også blandt traditionelle allierede som Saudi Arabien. David Painter tegner et lidt andet billede af den amerikanske politik i sin bog *Private Power and Public Policy: Multinational Oil Companies and U.S. Foreign Policy 1941-1954*.³³⁷ Painter mener, at præsiden Harry S. Truman i sin tid førte en balanceret politik, hvor han forsigtigt støttede Israel, men uden at binde sig til en militær støtte af frygt for at støde de arabiske naboer. Painter fremstiller Truman-administrationens politik som et trade-off mellem ideologi og amerikanske interesser i området.³³⁸ Der er utvivlsomt noget rigtigt i at pege på den amerikansk støtte til staten Israel som delvist ideologisk betinget. 2. verdenskrig var stadig tæt på og retten til et jødisk hjemland var populært i USA. Men der har også fra starten været en mere geopolitisk begrundelse, der senere har fået stadig større betydning. Den israelske stat havde fra første færd været afhængig af amerikansk støtte – politisk og økonomisk. Israel var og er således en sikker allieret i et politisk

³³⁷ Dette er titlen på det europæiske marked. I USA er titlen: *Oil and the American Century: The Political Economy of U.S. Foreign Oil Policy 1941-1954*.

³³⁸ Painter s. 116.

turbulent og strategisk vigtigt område. En allieret, der samtidig kunne virke for, at ingen enkelt magt i Mellemøsten (Iran, Irak, Egypten eller Saudi Arabien) fik så stor indflydelse, at det ville kunne fjerne den amerikanske indflydelse i området. Alene fra 1974 havde Israel således fået over 80 milliarder dollars i støtte fra USA. Geostrategen Zbigniew Brzezinski gik så langt, at han betegnede Israel som USA's yndlings-klientstat siden midten af 60'erne.³³⁹ Som Brzezinski forklarede: "As the dominant military power in the Middle East, Israel has the potential, in the event of a major regional crisis, not only to be America's military base but also to make a significant contribution to any required U.S. military engagement."³⁴⁰

Krigene mellem Israel og en række arabiske stater betød udvidelsen af det område Israel havde kontrol over. Flere millioner palæstinensere blev fordrevet fra deres hjem og lever i dag i flygtningelejre i og udenfor de besatte områder og som flygtninge i udlandet.

Palæstinenserne har aldrig opgivet kampen for et selvstændigt hjemland. I december 1987 udbrød den første intifada mod den israelske besættelsesmagt, og denne skærpe af konflikten øgede presset for en løsning på USA og på en række arabiske regeringer. Befolkningen synes ikke deres regeringer gjorde nok for at støtte palæstinenserne. Palæstina-spørgsmålet er en permanent faktor i den globale geopolitiske kamp – og enhver amerikansk administration må i sine strategiske handlinger tage højde for dette.

Israel/Palæstina efter den kolde krig

For at sikre en bred koalition til Golfkrigen i 1991, og især støtten fra arabiske lande, lovede USA at støtte en omfattende fredsløsning i Mellemøsten. Men for at påbegynde fredsforhandlinger krævede Israel, at den palæstinensiske leder Yassir Arafat og paraplyorganisationen PLO anerkendte staten Israel. Da dette var sket, indledtes forhandlingerne, i første omgang i Madrid og senere i Oslo. George H. W. Bush havde i første omgang nægtet at give 10 milliarder dollars i lån til Israel, fordi Shamir-regeringen ikke ville afvise at bruge pengene på nye bosættelser. Lars Erslev Andersen beskriver i sin bog *Den amerikanske orden – USA og det moderne Mellemøsten*, hvordan Bush i starten lægger pres på Israel, men at han til sidst gav efter, bl.a. fordi Clinton som præsidentkandidat angreb denne linje overfor Israel.³⁴¹

³³⁹ Brzezinski (2004) s. 63.

³⁴⁰ Brzezinski (2004) s. 63.

³⁴¹ Andersen, Lars Erslev. *Den amerikanske orden – USA og det moderne Mellemøsten*. Aschehoug. DK 2005. S. 92.

Bush tabte alligevel valgkampen, bl.a. fordi han kun fik 11 pct. af de amerikanske jøders stemmer. I modsætning hertil havde Clinton fået finansieret 60 pct. af sin valgkamp af amerikanske jøder.³⁴² Forhandlingerne afsluttedes med den såkaldte Oslo-aftale, der kort og godt kan beskrives som en aftale om “fred for land”. Som et led i aftalen skulle Israel trække sig ud af de besatte områder fra krigen i 1967, og der skulle oprettes selvstyrende palæstinensiske områder mod at palæstinenserne garanterede israelerne fred og sikkerhed.

Igennem hele Clintons præsidentperiode fortsatte forhandlingerne. Men som Erslev Andersen påpeger, var Clinton uvillig til at lægge for stort pres på Israel. Clintons passive politik favoriserede i praksis den stærkere part.³⁴³

Under George W. Bush blev favoriseringen af Israel endnu tydeligere. I realiteten fjernede han presset på den israelske regering for at fastholde fredsprocessen. Allerede den 30. januar 2001 forklarede Bush på et nationalt sikkerhedsrådsmøde at det var “på tide at trække sig ud af den situation.”³⁴⁴ Til trods fra protester fra udenrigsminister Colin Powell, der mente at det var forhastet og kunne have alvorlige konsekvenser, stod Bush fast på sin linje. Ifølge Paul O’Neill skal Bush blot have trukket på skuldrene og sagt: “Måske er det den bedste måde at få genskabt balancen på.”³⁴⁵ Og videre, at: “Nogle gange kan en magtdemonstration fra en af parterne virkelig tydeliggøre tingene”.³⁴⁶

Især efter 11. september benyttede Israel krigen mod terror til at indlede en offensiv mod palæstinenserne. Bush-administrationens forsøg på at opbygge en koalition til krigen mod Afghanistan medførte, at man fik hjælp fra en række arabiske nationer, ikke mindst Iran.³⁴⁷ For at sikre denne hjælp spillede man igen det palæstinensiske kort og Bush regeringen erklærede, at den gik ind for en to-stats løsning. Palæstinenserne skulle have deres egen stat. I en kritik af dette skældte Israels Premierminister, Ariel Sharon, Bush-administrationen ud (oktober 2001): “Gentag ikke den frygtelige fejltagelse i 1938, hvor Europas oplyste demokratier besluttede sig for at ofre Tjekkoslavakiet for en midlertidig løsning. Forsøg ikke at formilde araberne på vores bekostning [...] Israel vil ikke være Tjekkoslavakiet.”³⁴⁸ Bush-administrationen har ikke fulgt op

³⁴² Andersen (2005) s. 92.

³⁴³ Andersen (2005) s. 86-87.

³⁴⁴ Suskind s. 71.

³⁴⁵ Suskind s. 71.

³⁴⁶ Suskind s. 71.

³⁴⁷ Dragsdahl, Jørgen. “USA bør forhandle direkte med Iran”, 7. april 2006.

<http://www.dragsdahl.dk/R20060407.htm> (12.06.2006)

³⁴⁸ Andersen (2005) s. 122.

på løftet om at sikre en palæstinensisk stat. Dens kritik har først og fremmest ramt de palæstinensiske ledere, først Yassir Arafat og efter dennes død PLO og Hamas.

Støtten til Israel og forholdet til de arabiske lande

Den faste støtte til Israel siden afslutningen på den kolde krig skal først og fremmest forstås ud fra geopolitiske interesser. Selvom den seneste Bush-administration har haft et stærkt kristent bagland i ryggen, der ud fra religiøse motiver støtter et bibelsk Israel, må man se den overordnede tendens i støtten som værende af geopolitisk karakter. Israel er en fast amerikansk allieret, og det er ikke bleg for at reagere, når det opfatter udviklingen hos arabiske naboer som en trussel, som da Israel i 1981 bombede et irakisk atomanlæg i et forebyggende angreb, der har været med til at sætte standarderne for den amerikanske udenrigspolitik. Problemet med den tætte sammenblanding af israelske og amerikanske interesser er, at det kan føre til forøget fjendtlighed i de arabiske befolkninger. Dette forhold er for nærværende sammen med Bush-regeringens manglende engagement i fredsprocessen, også et vigtigt kritikpunkt fra oppositionen overfor Bushs politik.³⁴⁹

USA og Europa

Under den kolde krig spillede Vesteuropa en central militær rolle for USA. Vesteuropa var det område, hvor størsteparten af en krig mellem de to supermagtsgiganter og deres allierede ville foregå. Derfor var grænselinjen mellem øst- og vesteuropa også den strategiske militære zone. Efter den kolde krigs afslutning er den militære betydning af Vesteuropa dalet – grænsen er rykket mod øst og sydøst sammen med åbningen af det tidligere østeuropa, og vigtigheden af udenlandsk olie i amerikansk økonomi er blevet stadig tydeligere. USA ønskede i halvfemserne stadig et stærkt amerikansk-europæisk partnerskab. Hvis man skal tage Clinton på ordet så var det præcist “what this Kosovo thing is all about”.³⁵⁰ Udtalelsen kom dagen inden bomberne begyndte at regne ned over Jugoslavien den 24. marts 1999.

³⁴⁹ Se f.eks. Brzezinski (2004) S. 63-64 og s. 70-71.

³⁵⁰ Peter Gowan “The Euro-Atlantic Origins of NATO’s Attack on Yugoslavia” i Ali, Tariq (ed.). *Masters of the Universe? NATO’s Balkan Crusade*. Verso. Storbritannien 2000. S. 3.

Kosovo krigen

Siden starten af halvfemserne havde borgerkrig og uro hærget Jugoslavien, der hurtigt blev delt op i autonome republikker. I 1999 bestod Jugoslavien af delstaterne Serbien og Montenegro, hvoraf Kosovo var en del af Serbien med begrænset selvstyre. Op til krigen var gået en periode, hvor USA havde lagt mere og mere pres på Jugoslavien og begyndt planlægningen af en egentlig krig.³⁵¹ Efter en længere konflikt mellem Kosovos (albanske) Befrielseshær og serbiske styrker fremlagde NATO den såkaldte Rambouillet-aftale. Forslaget der havde karakter af et ultimatum til Jugoslavien, indeholdt nogle væsentlige elementer, det er værd at kigge nærmere på.

“NATO personnel shall enjoy [...] free and unrestricted passage and unimpeded access throughout the FRY [Den Jugoslaviske Republik] including associated airspace and territorial waters.”³⁵²

NATO skulle altså have ret til at bevæge sig fuldstændig frit i Jugoslavien. Dette var sandsynligvis det springende punkt, som Serbien ikke kunne acceptere.³⁵³ Reelt set er det også at overlade den militære kontrol til NATO. En anden væsentlig del af aftalen handler om Kosovo, hvis økonomi skal styres efter “free market principles.”³⁵⁴ En åbning af økonomien, der inkluderer at åbne op for statsejede virksomheder for private investorer. En del af det økonomiske perspektiv var som tidligere nævnt at sikre en olierørledning gennem Kosovo.

Den 24. marts begyndte bombningerne af Jugoslavien. Det varede længere end Clinton-administrationen havde forestillet sig, før den jugoslaviske regering overgav sig. Først 10. juni 1999 stoppede krigen. På dette tidspunkt var Clinton på nippet til at indsætte landtropper.³⁵⁵

Det vigtigste geo-strategiske element er at USA med en base i Kosovo har flyttet store troppstyrker væk fra Tyskland og nærmere de vigtige områder omkring Den persiske Bugt og Det kaspiske Hav.

I forholdet mellem USA og Europa havde krigen det væsentlige formål at sikre amerikansk lederskab over den europæiske del af NATO – først og fremmest de store europæiske økonomier

³⁵¹ Ibid. s. 7.

³⁵² “Rambouillet Agreement: Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo” Apendiks B stk. 8. Teksten til Rambouillet-aftalen kan findes på: http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (13.06.2006).

³⁵³ Larsen, Rune Engelbreth. “Iscenesættelsen af krig og fred”, *Faklen*. Artiklen kan findes på: <http://www.faklen.dk/dk/info/krig.shtml> (13.06.2006).

³⁵⁴ Rambouillet-aftalen kapitel 4. Art. I stk. 1.

³⁵⁵ Clinton s. 920.

som Tyskland, Frankrig og Storbritannien. I en diskussion af det amerikansk-europæiske samarbejde forklarer Brzezinski, at et militært svagt, men økonomisk stærkt Europa sammen med et stærkt USA udgør det perfekte fornuftægteskab.³⁵⁶

Invasjonen af Irak i 2003 betød kurrer på tråden, men har reelt ikke ændret ved tingene. Dette er stadig forestillingen i ledende kredse i både USA og EU.

USA og Kina

Op gennem halvfemserne er Kinas rolle vokset på verdensplan. Kinas økonomiske vækst har været meget betydelig i 90'erne med en gennemsnitlig vækst i bruttonationalproduktet på 10,5 pct. mellem 1991 og 1999.³⁵⁷ For USA har Kina haft særlig betydning, idet både amerikanske investeringer og handelsrelationerne er vokset betydeligt gennem de sidste 15 år. Den øgede kinesiske vækst har også ført til øget forbrug. Da Kina ikke har en tilstrækkelig olieproduktion til at dække det eksisterende behov, har det ført til jagt på områder hvor Kina kan investere og sikre sin forsyning af olie. Kinas forøgede globale olieinteresser har sammen med dets forstærkede militære kapacitet, ikke mindst den atomare, ført til svingninger i USA's forhold til landet. For at imødegå den større kinesiske indflydelse har USA optrappet sin militære indflydelse i Centralasien. I forbindelse med krigen mod Afghanistan fik USA som omtalt oprettet militærbaser i både Kirgisistan og Usbekistan. Begge havde den væsentlige funktion at øge den amerikanske og minimere den kinesiske indflydelse i området i fuld overensstemmelse med den plan, som PNAC havde lagt i 2000.³⁵⁸ Den skærpede kamp har ført til en modreaktion fra kinesisk side. Det vigtigste træk har været at genoplive samarbejdet med Rusland, ikke mindst med henblik på at sikre energiforsyningen til Kina. I marts 2006 aftalte Kina og Rusland således at anlægge en olierørledning fra Rusland til Kina, samt at se på muligheden for yderligere samarbejde.³⁵⁹

³⁵⁶ Brzezinski (2004) s. 95-96.

³⁵⁷ Zheng, Yongnian. *Globlization and state transformation in China*. Cambridge University Press (2004). S. 4.

³⁵⁸ PNAC September 2000 s. 19.

³⁵⁹ "Work on Russia-China oil pipeline to begin soon (03/23/06)", Den kinesiske ambassade i USA. <http://www.china-embassy.org/eng/xw/t241964.htm> (13.06.2006).

USA og Rusland

Den russiske økonomi har siden afslutningen på den kolde krig haft store problemer. Først indenfor de seneste år med stigende oliepriser og øget olie- og gaseksport er den russiske økonomi så småt begyndt at komme på fode.

Der har op gennem halvfemserne været konstante spændinger i forholdet mellem USA og Rusland. Særlig har problemerne drejet som udvidelsen af NATO i Østeuropa, krigene på Balkan og USA's øgede indflydelse i Kaukasus og Centralasien. I forsøget på at balancere USA's og EU's indflydelse i det tidligere Sovjetunionen forsøgte Rusland op gennem halvfemserne at udvide samarbejdet med Kina både militært, økonomisk og politisk. Men både Kinas og Ruslands afhængighed af USA og EU betød, at samarbejdet ikke var betydningsfuldt nok til at udgøre en reel modmagt til USA.³⁶⁰ På det seneste er det dog blevet væsentligt udvidet, hvilket har medført en reaktion fra de neokonservative kredse, der frygter denne udvikling. Robert Kagan, medstifter af PNAC og lederskribent på Washington Post, skrev at "Indtil nu har det liberale vestens strategi været at integrere disse to magter [Rusland og Kina] i den internationale liberale orden, at tæmme dem og sikre dem for liberalismen."³⁶¹ Men fordi Kina og Rusland måske er ved at udvikle sig til autokratier, der støtter diktatorer i f.eks. Hviderusland, Venezuela og Sudan, Usbekistan, Angola, Sudan, er spørgsmålet "hvad de Forenede Stater og Europa beslutter at gøre som svar".³⁶² Ifølge Kagan er denne kommende udfordring måske endnu større end kampen mod Al Qaeda.³⁶³

Geopolitik og amerikansk udenrigspolitik

Da størstedelen af verdens kendte oliereserver er placeret i området fra Den persiske Bugt til Det kaspiske Hav, er dette område blevet et geopolitisk omdrejningspunkt. Stormagterne konkurrerer om at sikre sig størst mulig indflydelse. USA har bl.a. forsøgt at øge sin indflydelse i området ved at støtte Israel og flytte tropper til Kosovo. USA's skærpede kamp om dette område, og om olien i det hele taget, har medført en øget modstand i Kina og Rusland, og ført de to lande tættere

³⁶⁰ For en diskussion af begrænsningerne i det russisk-kinesiske samarbejde læs: Ming-Yen, Tsai. *From Adversaries to Partners? – Chinese and Russian Military Cooperation after the Cold War*. London 2003.

³⁶¹ Engdahl, F. William. "USA udmanøvreret i eurasiatisk energipolitik?", *Stop Terrorkrigen* juni 2006.

http://www.stopterrorkrigen.dk/emner/analyse/060608_f_william_engdahl_usa_udmanoevreret_i_euraisien.htm (13.06.2006).

³⁶² Ibid.

³⁶³ Ibid.

på hinanden. Udenrigs- og sikkerhedspolitikken påvirker på denne måde også USA's forhold til lande, der ikke er olieproducerende, men blot har en særlig placering i nærheden af olierige områder.

Kapitel 6. Konklusion

I starten af specialet stillede spørgsmålet om, hvilken sammenhæng der har været mellem USA's udenrigs- og energipolitik efter den kolde krigs afslutning.

For at besvare dette måtte nogle forudsætninger være opfyldt. Det måtte undersøges, om der i det hele taget var en sammenhæng, og om den amerikanske statsmagt overhovedet førte en selvstændig udenrigspolitik. Konklusionen var et entydigt ja til disse betingelser. Endvidere opstilledes den hypotese, at et væsentligt grundlag for den førte udenrigspolitik var ønsket om at sikre adgang til investeringer og handel i udlandet for private virksomheder. Da hovedfokus var energisektoren, var det også denne del, jeg fokuserede på at undersøge. Efter en gennemgang af den amerikanske energipolitik, set i forhold til den førte udenrigspolitik overfor en række lande, stod det klart, at de skiftende amerikanske administrationer faktisk førte en politik for at fremme de amerikanske energiselskabers mulighed for investeringer og handel i udlandet.³⁶⁴ Det blev også klargjort, at de skiftende amerikanske administrationer i vidt omfang identificerede de amerikanske virksomheders adgang til olie som den bedste sikring af den amerikanske stats interesser på området.

Sammenhængen mellem udenrigspolitikken og energipolitikken var mere betydningsfuld end blot den umiddelbare førte politik overfor lande, der producerede olie. Den havde betydning også i forhold til lande, der var væsentlige i forbindelse med transport af olien, men ikke mindst har energipolitikken haft central betydning for den politik, der blev ført overfor de lande, der kæmpede om olien, eller som havde en strategisk betydning for at sikre det amerikanske lederskab. Den fælles konsensus i amerikansk politik om, at USA skulle sikres en global lederrolle hang bl.a. sammen med ønsket om at sikre sig adgang for private investeringer rundt om i verden, hvilket ikke mindst gjaldt på energiområdet.³⁶⁵

På trods af spørgsmålets noget diffuse karakter var det muligt at præcisere en væsentlig sammenhæng mellem den førte udenrigspolitik (og sikkerhedspolitik) og den førte energipolitik:

³⁶⁴ Om hypotesen også er gældende for andre dele af det private erhvervsliv, kan der ikke svares endegyldigt på – det skal blot konstateres, at der ikke er noget i specialet, der taler imod det.

³⁶⁵ Det er ikke en modsætning til troen på, at den førte politik er en moralsk politik. For den amerikanske udenrigspolitiske elite er amerikansk moralsk lederskab ganske foreneligt med åbningen af økonomien for private investeringer – først og fremmest fra USA.

Den førte amerikanske politik for at sikre sin globale førerstilling bevægedes i høj grad af bestræbelsen på at sikre adgang til investeringer i den udenlandske olieindustri for amerikanske selskaber. Dette foregik i konkurrence og kamp med og mod andre stormagter såsom Kina og Rusland, men også med lande som Tyskland, Frankrig og Storbritannien. I en række krige, som USA deltog i, har et eller flere af disse aspekter da også haft betydning - hvad enten det drejede sig om at sikre amerikansk lederskab, som var en del af grundlaget for krigen i Kosovo, eller det mere direkte handlede om at åbne op for private investeringer som ved invasionen af Irak i 2003. Selv USA's forhold til konflikten mellem israelere og palæstinensere havde en energipolitisk vinkel. Energipolitikken var derfor en tæt integreret del af den amerikanske udenrigspolitik på alle niveauer, op til det højeste, præsidentembedet, og fra alle vinkler, fra de handelsrelaterede og sikkerhedspolitiske til de geopolitiske aspekter.

Det andet spørgsmål, der forsøges besvaret er, hvorvidt terrorangrebet 11. september 2001 førte til et markant brud med den hidtil førte politik. Det viste sig klart, at terrorangrebet 11. september 2001 ikke førte til noget brud med den hidtidige udenrigs- og energipolitik. Derimod betød det en accelerering af den allerede førte politik. Det gjaldt både for krigen i Afghanistan og Irak, hvor USA udbyggede deres militære tilstedeværelse i en række områder, der i forvejen var betydningsfulde for adgangen til olieressourcerne. Men også krigen mod terror og Bush-doktrinen kan ses i sammenhæng med den allerede førte politik. USA's ønske om at sikre sin position som førende stat inkluderede også et militært aspekt. Krigen mod terror og Bush-doktrinen (og de to krige mod Afghanistan og Irak) var aspekter af en politik, som både George W. Bushs forgængere på præsidentposten havde fulgt, og som indirekte eller direkte havde betydning for USA's (og amerikanske virksomheders) adgang til olie overalt i verden. Det betød selvfølgelig ikke, at olie var den eneste baggrund for Bush-doktrinen, eller dens eneste element. Olien var et væsentligt aspekt – ikke mindst fordi adgangen til olie kunne sikre den amerikanske førerposition, og omvendt fordi den amerikanske globale førerposition kunne sikre adgang til olie for amerikanske virksomheder.

Litteraturliste

Monografier, selvbiografiske værker og navngivne artikler

- Akins, James. "The Oil Crisis: This Time the Wolf is Here". *Foreign Affairs*. April 1973.
- Ali, Tariq (ed.). *Masters of the Universe? NATO's Balkan Crusade*. Verso. Storbritannien 2000.
- Albright, Madeleine. "The testing of American Foreign Policy". *Foreign affairs*. Nov/dec 1998.
- Andersen, Lars Erslev. *Den amerikanske orden – USA og det moderne mellemøsten* (3. udgave). Aschetung 2005.
- Andersen, Lars Erslev. "Myten om Camp David". Kronik i *Politiken*. 13. september 2001.
- Andersen, Peder og Rasmussen, Frank. *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Magtudredningen 2002.
- Aghsan, Ali. *The Theory of Hegemony and the Post Cold War World: Can hegemony theory be used in understanding the international order after the cold war?* Institut for Statskundskab, Arbejdspapir 1997/7.
- Bacevich, Andrew J. *American Empire: The Realities & Consequences of U.S. Diplomacy*. Harvard University Press. USA 2002.
- Bacevich, Andrew J. (ed.). *The Imperial Tense: Prospects and Problems of American Empire*. Ivan R. Dee, Chicago. USA 2003.
- Barnett, Thomas P. M. *The Pentagons New Map: War and Peace in the Twenty-First Century*. Berkley. US 2004.
- Beaumont, Peter og Islam, Faisal "Carve-up of Oil Riches Begins", *The Observer* 3. november 2002.
- Bentsen, Nicolai Lind. *Magt og interesser i Kaukasus – historisk materialistisk analyse af amerikansk udenrigspolitik i Kaukasus efter den kolde krig*. Speciale ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet august 2003.
- Berger, Samuel R. "A Foreign Policy for the Global Age", *Foreign Affairs* November/december 2000; 79, 6.
- Brauer, Birgit. "A Breakthrough for Kazakhstan's Oil" *New York Times* 2. oktober 2001.
- Brewer, Anthony. *Marxist Theories of Imperialism: a Cruelty Survey*. Routledge, London 1990
- Briody, Dan. *The Halliburton Agenda: The Politics of Oil and Money*. Wiley, USA 2004.
- Briody, Dan. *The Iron Triangle: Inside the Secret World of the Carlyle Group*. Wiley, USA 2003.
- Brzezinski, Zbigniew. *The Choice: Global Domination or Global Leadership*. Basic Books. USA 2004.
- Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard – American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. BasicBooks 1997.

Bush, George H. W. (Tale 11. september 1990). "Confrontation in the Gulf: Transcript of President's address to Joint Session of Congress", *New York Times* 12. September 1990.

Byers, Michael and Nolte, Georg (eds.). *Unites States Hegemony and the Foundations of International Law*. Cambridge University Press 2003.

Carpenter, Ted Galen. *A Search for Enemies – America's Alliances after the Cold War*. Washington D. C. 1992.

Carpenter, Ted Galen (ed.). *NATO's Empty Victory: A Postmortem on the Balkan War*. US 2000.

Chaitkin, Anton & Tarpley, Webster. *George Bush: The Unauthorized Biography*. Se bogen på nettet: <http://www.tarpley.net/bushb.htm> (10.05.2006)

Chatterjee, Pratap. *Iraq, Inc. A Profitable Occupation*. Seven Stories Press. Canada 2004.

Chomsky, Noam. *Den femte frihed – Om magt og ideologi i USA's udenrigspolitik*. Forlaget Tiden, 1988.

Chomsky, Noam. *Hegemony or Survival: America's Quest fo Global Dominance*. Penguin Books. England 2003.

Clark, William R. *Petrodollar Warfare: Oil, Iraq and the Future of the Dollar*. New Society Publishers. Canada 2005.

Clarke, Richard A. *Mod alle fjender; En insiderberetning fra Amerikas krig mod terror*. Gyldendal, DK 2004.

Clinton, William (Bill). *Mit liv* (3. udgave). Lindhardt og Ringhof, 2004.

Cohen, Warren I. *America's Failing Empire: U.S. Foreign Relations since the Cold War*. Blackwell Publishing. USA 2005.

Dodds, Klaus. *Global Geopolitics – A Critical Introduktion*. Pearson Education Limited. England 2005.

Dolan, Chris J. og Glad, Betty (eds.) *Striking First: The Preventive War Doctrine and the Reshaping of U.S. Foreign Policy*. Palgrave Macmillan. USA 2004.

Dragsdahl, Jørgen. "Kerry udfordrer Europa", August 2004. <http://www.dragsdahl.dk/A20040815.htm> (11.06.2006).

Dragsdahl, Jørgen. "USA bør forhandle direkte med Iran", 7. april 2006. <http://www.dragsdahl.dk/R20060407.htm> (12.06.2006).

Dragsdahl, Jørgen; Kurrild-Klitgaard, Peter; Bjerre-Poulsen, Niels; Gress, David. *Bushs Amerika*. Nyhedsmagasinet Ræson. DK 2005.

Dumbaugh, Kerry og Sullivan, Mark P. "China's Growing Interests in Latin America" CRS: Report For Congres. 20. april 2005.

Eckes, Alfred og Zeiler, Thomas W. *Globalization and the American century*. Cambridge. USA 2003.

- Engdahl, F. William. "Demokrati eller geopolitik om energi" *Stop Terrorkrigen*: http://www.stopterrorkrigen.dk/emner/analyse/041225_william_engdahl_washington_ukraine.htm (13.06.2006).
- Engdahl, F. William. "Irak og de skjulte euro-dollars krige" *Stop Terrorkrigen*: http://www.stopterrorkrigen.dk/emner/analyse/030704_f_william_engdahl_euro_dollars_krige.htm (13.06.2006).
- Engdahl, F. William. "USA udmanøvreret i eurasiatisk energipolitik?", *Stop Terrorkrigen*: http://www.stopterrorkrigen.dk/emner/analyse/060608_f_william_engdahl_usa_udmanoevreret_i_euraise_n.htm (13.06.2006).
- Escobar, Pepe. "In the heart of Pipelineistan", *Asia Times* 17. marts 2006 http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HC17Ak03.html (24.05.2006).
- Feldman, Charles & Wilson Stan. "Ex-CIA director: U.S. faces 'World War IV'", CNN 4. april 2003. <http://www.cnn.com/2003/US/04/03/sprj.irq.woolsey.world.war/index.html> (05.06.2006)
- Ferguson, Niall. *Colossus – The Rise and Fall of the American Empire*. Penguin Books. England 2005.
- Foighel, Hanne. "Terrorangreb på USA: Islamiske lande fordømmer terror", *Politiken* 12. september 2001
- Forero, Juan. "2 Top Directors Leave Colombia's Secret Police as Scandal Mounts", *New York Times* 28. oktober 2005.
- Forero, Juan. "Court Overrules Parts of Law Shielding Colombia's Warlords", *New York Times* 20. maj 2006.
- Fukuama, Francis. *After the Neocons: America at the Crossroads*. Profile Books. USA 2006.
- Fukuyama, Francis. *The End of History and The Last Man*. Hanish Hamilton. London 1992.
- Gaddis, John Lewis. *The landscape of History – How Historians Map the Past*. Oxford 2002.
- George, Susan. *Fanget i fælden; gældskrisen – hvor tids kolonikrig*. Mellempfolkeligt Samvirke og Kvindernes U-landsudvalg. DK 1989.
- Glover, Carol og Behrens, Carl E. CRS Report for Congress. *Energy: Useful Facts and Numbers*. Opdateret 10.01.2006. Kan findes online på: <http://fpc.state.gov/documents/organization/59901.pdf> (10.05.06)
- Goodstein, Laurie. "Robertson Suggests U.S. Kill Venezuela's Leader", *New York Times* 24. august 2005.
- Hansen, Birthe. *Overmagt – USA og Europa i det 21. århundrede*. Gyldendal 2003.
- Hanson, Victor David. "What Empire?" i Bacevich (ed.) 2003.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio. *Imperiet*. Informations Forlag. DK 2003.
- Hardt, Michael og Negri, Antonio. "Vi har brug for et globalt Magna Carta" (art. 2004) oversat af Kontradoxia: <http://www.modkraft.dk/mprint.php?artid=181&mid=2> (01.05.2004).

Herrick, Thaddeus. "U.S. Oil Wants to Work in Iraq – Firms Discuss How to Raise Nation's Output After a Possible War", *Wall Street Journal* 16. januar 2003.

Hersh, Seymour M. "The Debate Within", *The New Yorker* 4. marts 2002.
http://www.newyorker.com/fact/content/articles/020311fa_FACT (25.04.2006)

Hersh, Seymour M. *The Samson Option: Israel, America and the Bomb*. Faber and Faber. London 1991

Hilterman, Joost. "The Men Who Helped the Man Who Gassed His Own People" i Sifry & Cerf

Hirst, Paul. *Krig og magt I det 21. århundrede*. Hans Reitzels forlag, DK 2003.

Hirst, Paul og Thompson, Graham. *Globalisering til debat*. Hans Reitzels Forlag. Danmark 2001

Hitchens, Christopher. "Realpolitik in the Gulf: A Game Gone Tilt" i Sifry & Cerf.

Huntington, Samuel P. "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, sommer 1993

Huntington, Samuel P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster. USA 1996.

Hymans, Jacques E. C. "The Roots of the Washington Threat Consensus", i Dolan og Glad (eds.)

Jentleson, Bruce W. *American Foreign Policy – The Dynamics of Choice in the 21st Century* (2. edition). New York 2004.

Jervis, Robert. *American Foreign Policy in a New Era*. Routledge. USA 2005.

Johnson, Chalmers. *The Sorrows of Empire – Militarism, Secrecy, and the End of the Republic*. Verso, UK 2004.

Kinzer, Stephen. "On Piping Out Caspian Oil, U.S. Insists the Cheaper, Shorter Way Isn't Better", *New York Times*, 8. November 1998.

Klare, Michael T. *Blood and oil*. Penguin Books. England 2005.

Klare, Michael T. *Ressource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. Owl Books. USA 2002.

Krasnik, Martin. "Interview: Madeleine Albright (Permanente interesser)", *Weekendavisen* 7. oktober 2005.

Krauthammer, Charles. "Democratic Realism: An American Foreign Policy for a Unipolar World". Tale holdt på AEI 10. februar 2004.

Krauthammer, Charles. "The Unipolar Era". i Bacevich (ed.) (2003).

Kretzmann, Steve og Vallette, Jim "Plugging Iraq into Globalization".
<http://www.counterpunch.org/kretzmann07222003.html> (25.05.2006).

Lal, Deepak. "In Defense of Empires", i Bacevich (ed.) 2003.

Larsen, Rune Engelbreth. "Iscenesættelsen af krig og fred", *Faklen*.
<http://www.faklen.dk/dk/info/krig.shtml> (13.06.2006).

Little, Douglas. *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945*. New York 2002.

Lenin, Vladimir I. *Imperialismen som kapitalismens højeste stadium*. I Udvalgte Værker bind 6. Forlaget Tiden 1947.

Manning, Jean P (ed.). *Iraq Government, U.S. Forces and Oil*. Novinka Science Publishers, Inc. New York 2005.

Martin, Hans-Peter og Schumann, Harald. *Globaliseringsfælden – Angrebet på demokrati og velstand*. Borgen 1997

Melanson, Richard A. *American Foreign Policy Since the Vietnam War: The Search for Consensus from Richard Nixon to George W. Bush* – 4. udgave. USA 2005.

Ming-Yen, Tsai. *From Adversaries to Partners? – Chinese and Russian Military Cooperation after the Cold War*. London 2003.

Morgan, Dan og Ottaway, David B. “In Iraqi War Scenario, Oil Is Key Issue”, *Washington Post* 15. September 2002.

Newhouse, John. *Imperial America - The Bush Assault on the World Order*. New York 2003.

North, David. “America’s Drive for World Domination” i Bacevich (ed.) (2003).

Nyberg, Mikael. *Kapitalen.com Myten om det postindustrielle paradys*. Forlaget Tiderne Skifter 2005

Ougaard, Morten. *Magt og interesser – I den globale samfundsformation*. Aarhus Universitetsforlag. DK 1990.

Painter, David. S. *Private Power and Public Policy: Multinational Oil Companies and U.S. Foreign Policy 1941-1954*. I.B.Tauris & C° Ltd, London 1986.

Pedersen, Carl. *Den sårbare nation*. Aschehoug Dansk Forlag A/S 2002.

Pelletière, Stephen. *Iraq and the International Oil System: Why America Went to War in the Gulf*. Praeger, USA 2001.

Petersen, Nikolaj & Skak, Mette. *Teorier om international politik. En oversigt*. Dansk Udenrigspolitisk Institut 1998.

Petras, James. *Barbari eller befrielse i det nye årtusinde – udvalgte politiske essays*. Solidaritet, København 2001.

Petras, James. “Imperialism and NGO’s in Latin America”. *Monthly Review*.
<http://www.monthlyreview.org/1297petr.htm>

Petras, James og Veltmeyer, Henry. *Globalization Unmasked*. Fenwood Publishing Ltd. Canada 2001

Phillips, Kevin. *American Theocracy: The Peril and Politics of Radical Religion, Oil and Borrowed Money in the 21st Century*. Viking Penguin. USA 2006.

- Pollack, Kenneth. "How Saddam Misread the United States" I Sifry & Cerf. (eds.)
- Powell, Colin med Joseph E. Pesico. *A Soldier's Way: An Autobiography*. Arrow. Storbritannien 2001.
- Rieff, David. "Liberal Imperialism" i Bacevich (ed.) 2003.
- Rutledge, Ian. *Addicted to Oil: America's Relentless Drive for Energy Security*. I.B. Tauris. London 2005.
- Sanger, David E. "The China Trade Vote: Rounding Out a Clear Clinton Legacy", *New York Times* 25. maj 2000.
- Sanger, David E. og Rutenberg, Jim. "Bush and Blair Concede Errors, but Defend War". *New York Times*, 26. maj 2006.
- Schemo, Diana, "Venezuelan Leader Plans to Cut Spending to Pare Deficit". *New York Times* 18. februar 1999.
- Schwarzkopf, H. Norman. *The Autobiography: It Doesn't Take a Hero*. Bantam Books. USA 1993.
- Sciolino, Elaine. "Confrontation in the Gulf; Deskbound in U.S., the Envoy to Iraq Is Called Scapegoat for a Failed Policy", *New York Times* 12. september 1990
- Seidman, Gary A. "Tough talk, backed by oil". *NBC News*. <http://msnbc.msn.com/id/3071719/> (22.05.2006).
- Sifry, Micah L. & Cerf, Christopher (eds.). *The Iraq War Reader: History, Documents, Opinions*. Touchstone. USA 2003.
- Sperling, Vibeke. "USA trængt i spillet om Centralasien", *Politiken* 18. oktober 2005
- Srivastava, Siddharth. "India spreads its net for gas, any gas", *Asia Times* 23. februar 2006 http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/HB23Df01.html (24.05.2006)
- Suskind, Ron. *Loyalitetens pris – George W. Bush, Det Hvide Hus og opdragelsen af Paul O'Neill*. Forlaget Rosenkilde. DK 2004.
- Sørensen, Søren Boutrup. *USA og "Ondskabens Akse" – en kritisk analyse af amerikansk udenrigspolitik over for Iran, Irak og Nordkorea efter Den Kolde Krig*. Speciale ved Institut for Statskundskab 2003.
- Talbott, Stobe. *The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy*. Random House. USA 2003.
- Todd, Emmanuel. *Efter imperiet – Essay om det amerikanske systems forfald*. Politisk Revy. DK 2003.
- Tyler, Patrick E. "Pentagon Drops Goal of Blocking New Superpowers", *New York Times* 24. maj 1992
- Van Natta, Don. "The Reach of War: Leaders; Bush Was Set on Path to War, Memo by British Adviser Says", *New York Times* 27. marts 2006.
- Vidal, John. "Olieselskab bag Bushs afvisning af Kyoto". *Politiken* 9. juni 2005, 1. sektion side 12.
- Wald, Matthew. "Oil Activity Has Shifted From U.S.", *New York Times* 4. juli 1990.
- Wallerstein, Immanuel. *The Decline of American Power*. The New Press. Canada 2003.

Woodwar, Bob. *The Commanders*. Simon & Schuster. USA 1991.

Yergin, Daniel. "Old Questions, New Answers". *Foreign Affairs*. Mar/apr 2006.

Yergin, Daniel. *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*. Simon & Schuster. USA 1991.

Zheng, Yongnian. *Globlization and state transformation in China*. Cambridge University Press (2004).

Øberg, Jan. *Forudsiglig Fiasko – Konflikten med Irak og Danmark som besættelsesmagt*. Tiderne Skifter 2004.

Unavngivne Avisartikler

"A Nation Challenged; President Bush's Address on Terrorism Before a Joint Meeting of Congress". Afskrift fra *New York Times* 21. september 2001.

"A Transcript of President Bush's Address on the Decision to Use Force", *New York Times* 21. december 1989.

"Bush: Tredje Verdenskrig er indledt", *politiken.dk* 6. maj 2006.
<http://politiken.dk/VisArtikel.i.asp?PageID=452336> (05.06.2006).

"Corporations and conscience", *New York Times*, 6. december 1998.

"Delaying Russian Loan" *New York Times* 27. december 1999.

"Ehud Barak: Koordineret global 'kamp mod terrorisme'" *Kommunistisk Politik Netavisen* 11. september 2001 <http://www.apk2000.dk/netavisen/artikler/globalt/2001-na0911-barakglbterrorisme.html> (05.06.2006)

"Excerpts From Pentagon's Plan: 'Prevent the Re-Emergence of a New Rival'", *New York Times* 8. marts 1992.

"National Briefing | Southwest: Texas: Cuban Militant Wants To Be U.S. Citizen", *New York Times* 27. april 2006.

"New Constitution Offered in Venezuela", *New York Times* 20. november 1999.

"The 2000 Campaign: The Vice-Presidential Debate; Excerpts From the Debate Between the Vice-Presidential Candidates", *New York Times* 6. oktober 2000.

"'This is War,' Rumsfeld told Bush", *Washington Post* 24. februar 2004
<http://www.washingtontimes.com/national/20040223-012306-4708r.htm> (30.05.2006)

"UN Must Reform or Die Says Rice", *BBC-News* 16. april 2005.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4450941.stm> (03.06.06).

"US planning invasion, says Chavez" *BBC-News*, 20. oktober 2005.
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/4359386.stm> (28.05.2006).

TV

“Tørsten efter olie.” DR2 *Udefra* 14. februar 2006.

DR2 *Udefra* 10. oktober 2005

Dokumenter, pressemeddelelser, rapporter fra den amerikanske administration:

Udenrigsministeriet:

“2006 Investment Climate Statement – Kazakhstan”. <http://www.state.gov/e/eb/afd/2006/62359.htm> (10.05.2006).

“2006 Investment Climate Statement – Turkmenistan”. <http://www.state.gov/e/eb/afd/2006/62044.htm> (18.05.2006).

“A Review of U.S. Policy Toward Venezuela November 2001 - April 2002”. Rapport nummer 02-OIG-003, Juli 2002. *United States Department of State and the Broadcasting Board of Governors Office of Inspector General*.

Bolton, John. “Challenges and Opportunities in Moving Ahead on UN Reform” *Pressemedelse fra udenrigsministeriet* 21 October 2005.

“Rambouillet Agreement: Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo” http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html (13.06.2006)

Reeker, Philip T. Vicetalsmand for udenrigsministeriet. “Venezuela Change of Government”, Pressemeddelelse fra Washington, DC 12. april 2002. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2002/9316.htm> (28.05.2006)

Rice, Condoleezza. Udenrigsministeren den 25. juli 2005. “Interview With Adam Garfinkle and Dan Kennelly of The American Interest”, <http://www.state.gov/secretary/rm/2005/52391.htm> (28.05.2006).

Wayne, Anthony E. “Energy Security --- A Global Challenge” Prepared for delivery at European Policy Centre event, Brussels, Belgium. 22. maj 2006. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2006/66715.htm> (20.06.2006).

Wayne, E. Anthony. Assistant Secretary for Economic and Business Affairs “Address on the Challenges of Kazakhstan” - udenrigsministeriet. U.S. Chamber of Commerce. Washington DC. 25. oktober 2005.

Wayne, E. Anthony. Assistant Secretary for Economic and Business Affairs. “Remarks at the Ukraine Mature Statehood Forum”. 27. september 2005. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2005/54069.htm> (10.03.2006).

Wayne, E. Anthony. “Remarks at Kiev International University”, 6. oktober 2005. <http://www.state.gov/e/eb/rls/rm/2005/54613.htm> (10.03.2006).

Det Hvide Hus

Bush, George W. "President's Radio Address" omkring terrorangrebet i London 9. juli 2005.
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/07/20050709.html> (07.06.2006)

Bush, George W. "State of the Union Address by the President". *Det Hvide Hus* 31. januar 2006.
<http://www.whitehouse.gov/stateoftheunion/2006/index.html> (14.06.2006).

Bush, George H. W. "Remarks at a Briefing on Energy Policy" 20. februar 1990. Kan findes online på
<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1991/91022001.html> (18.05.2006).

Bush, George H. W. "Remarks at the Announcement of Agreement Between the Department of Energy and the Advanced-Battery Consortium." <http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1991/91102500.html> (18.05.2006).

Bush, George H. W. "Statement on the National Security Strategy Report", 19. januar 1993
<http://bushlibrary.tamu.edu/research/papers/1993/93011901.html> (07.06.2006)

Clinton, Bill. "Remarks by the President at Intrepid Gala" 5. juli 2000.
<http://clinton6.nara.gov/2000/07/2000-07-05-remarks-by-the-president-at-intrepid-gala.html> (07.06.2006)

"National Energy Policy: Report of the National Energy Policy Development Group." Maj 2001. S. viii.
 Online: <http://www.whitehouse.gov/energy/National-Energy-Policy.pdf> (14.03.2006)

National Security Council. "National Strategy for Victory in Iraq", November 2005. S. 22.
http://www.whitehouse.gov/infocus/iraq/iraq_national_strategy_20051130.pdf (26.05.2006).

"President Bush Discusses Global War on Terror", pressemeddelelse fra *Det Hvide Hus* 22. maj 2006.

"The National Security Strategy of the United States of America". September 2002. (Bushdoktrinen).

Energiministeriet

"Privatization and the Globalization of Energy Markets", udgivet af energiministeriet oktober 1996. En PDF-version kan findes på <http://tonto.eia.doe.gov/FTP/ROOT/financial/060996.pdf> (18.05.2006).

Dokumenter, pressemeddelelser og rapporter fra andre:*PNAC*

Brev fra PNAC til Bill Clinton 26. januar 1998. <http://www.newamericancentury.org/iraqclintonletter.htm> (01.02.2006).

Brev fra PNAC til præsident George W. Bush 20. september 2001 om krigen mod terrorisme fra PNAC.
<http://www.newamericancentury.org/Bushletter.htm> (25.06.2006).

"Rebuilding America's Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century". A Report of The Project for the New American Century. September 2000.

Downingstreetmemo og andre britiske dokumenter

The Secret Downing Street Memo. Et memo, der er lækket fra den britiske regering om krigen i Irak. Dette og en række tilsvarende kan findes på: www.downingstreetmemo.com
Det originale Downingstreet Memo. "The secret Downing Street memo", *Sunday Times*, 1. maj 2005.
Kan bl.a. findes på <http://www.timesonline.co.uk/article/0,,2087-1593607,00.html> (24.05.2006)

Manning, David. Udenrigspolitisk rådgiver for premierministeren. Dateret 14. marts 2002. Kan findes på hjemmesiden <http://www.downingstreetmemo.com/manningtext.html> (24.05.2006)

Meyers, Christopher. Brev fra Storbritanniens ambassadør i USA til Premierministeren 18. marts 2002. <http://www.downingstreetmemo.com/meyertext.html> (25.04.2006)

"Press Conference: Prime Minister Tony Blair and President George Bush", 6. april 2002. <http://www.number-10.gov.uk/output/Page1711.asp> (24.05.2006).

Ricketts, Peter. Memo til udenrigsminister Jack Straw 22. marts 2002 fra den politiske leder af Storbritanniens Udenrigs- og Commonwealth kontor. <http://www.downingstreetmemo.com/rickettstext.html> (24.05.2004).

Virksomheder

"Chad-Cameroon Oil Project Celebrates Official Project Inauguration", pressemeddelelse fra ChevronTexaco 10. Oktober 2003. <http://www.chevron.com/news/press/2003/2003%2D10%2D10.asp> (17.05.2006)

Derr, Kenneth. Tale til "the World Trade Club International Achievement Award Dinner". 24. september 1998. http://www.chevron.com/news/archive/chevron_speech/1998/98-9-24.asp (17.05.2006).

Derr, Kenneth. "Engagement – A Better Alternative" Tale den 5. november 1998. http://www.chevron.com/news/archive/chevron_speech/1998/98-11-05.asp (17.05-2006)

O'Reilly, David. "The Future of U.S.-Arab Energy Relationship: Drilling for Every Drop of Value". Tale 29. September 2003 til the 'U.S.-Arab Economic Forum'. <http://www.chevron.com/news/speeches/2003/29sep2003%5Foreilly.asp> (17.05.2006)

"Planting Profits" Pressemeddelelse fra ExxonMobil 27. april 2006.

Robertson, Peter J. næstformand i ChevronTexacos bestyrelse. "Report to Stockholders" San Ramon, California 28. april 2004. http://www.chevron.com/news/speeches/2004/2004-04-28_robertson.asp

"Taking a Second look" Pressemeddelelse fra ExxonMobil 30. januar 2006.

Andet

Human Development Report 2005 - International cooperation at a crossroads: Aid, trade and security in an unequal world. United Nations Development Program (UNDP)

"Work on Russia-China oil pipeline to begin soon (03/23/06)", Den kinesiske ambassade i USA. <http://www.china-embassy.org/eng/xw/t241964.htm> (13.06.2006).